

T.C.

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ EKOLOJİK
VATANDAŞLIK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ

DETERMINATION OF ECOLOGICAL CITIZENSHIP LEVELS OF
SOCIAL STUDIES TEACHER CANDIDATES

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Hülya YOLALAN

DANIŞMAN

Prof. Dr. Ünsal BEKDEMİR

Giresun-2025

BİLİMSEL ETİK İLKELERE UYGUNLUK/ETİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerinin Belirlenmesi” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel etik ve geleneklere aykırı düşecek bir kullanıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yararlandığım kaynaklara uygun yöntemlerle atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Hülya YOLALAN

17/ 03/ 2025

TEZ ÖZGÜNLÜK BEYANI

Ana Bilim Dalı: Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

Program Adı: Sosyal Bilgiler Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı

Tez Başlığı: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Ekolojik Vatandaşlık
Düzeylerinin Belirlenmesi

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmasının Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 108 sayfalık kısmına ilişkin 17/ 03/ 2025 tarihinde Turnitin benzerlik programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 17' dir.

Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından belirlenen azami benzerlik oranına (%30) göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 17/ 03/ 2025

Danışman: Prof. Dr. Ünsal BEKDEMİR

İmza

Öğrenci: Hülya YOLALAN

İmza

KILAVUZA UYGUNLUK BEYANI

“Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerinin Belirlenmesi” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Hülya YOLALAN

İmza

Danışman

Prof. Dr. Ünsal BEKDEMİR

İmza

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 18/02/2025 tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Hülya YOLALAN'ın "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerinin Belirlenmesi" başlıklı tezini incelemiş olup, aday 17.03.2025 tarihinde, saat 14:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Sunulan çalışma, sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Ünvanı, Adı Soyadı	Karar		İmzası
		Kabul	Ret	
Üye (Başkan)	Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül YILMAZER	☒	☐	
Üye (Danışman)	Prof. Dr. Ünsal BEKDEMİR	☒	☐	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Özge METİN	☒	☐	

ONAY

..../..../ 2025

Prof. Dr. Oğuz Serdar KESİCİOĞLU
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Ekolojik vatandaşlık, bireylerin çevresel sorunlara duyarlılık göstermesi, doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılması, çevrenin korunması ve gelecek kuşakların yaşam hakkının gözetilmesi anlayışını esas alan çağdaş bir vatandaşlık modeli olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu süreçte, yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi ve tecrübeleriyle araştırmama yön veren, değerli katkılarıyla ilerlememe rehberlik eden, sabır ve anlayışla beni dinleyen saygıdeğer tez danışmanım Prof. Dr. Ünsal BEKDEMİR'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans tez savunma sürecimde jürimde yer alarak değerli bilgi ve fikirleriyle çalışmama anlamlı katkılar sunan saygıdeğer hocalarıma en içten teşekkürlerimi sunarım. Araştırmanın her aşamasında bilgi birikimini ve deneyimlerini benimle paylaşarak rehberlik eden, uzman görüşleriyle çalışmanın bilimsel niteliğini zenginleştiren, özellikle istatistik konularında sağladığı destekle sürecimi kolaylaştıran ve akademik başarılarıyla bana ilham veren kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Özge METİN'e en derin şükranlarımı ifade etmek isterim.

Bu araştırmanın veri toplama sürecine gönüllü olarak katılarak çalışmaya değerli katkılarda bulunan sosyal bilgiler öğretmen adaylarına içten teşekkürlerimi sunarım. Aynı şekilde, sürecin sorunsuz bir şekilde yürütülmesine destek veren, bilgi ve deneyimleriyle araştırmaya anlam katan kıymetli akademisyenlere de en derin şükranlarımı iletmek isterim.

Yüksek lisans eğitimim süresince her zaman yanımda olan, desteği ve başaracağıma olan inancıyla beni cesaretlendiren değerli hayat arkadaşım Mehmet YOLALAN'a en derin teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, varlığıyla hayatıma anlam ve mutluluk katan sevgili kızım Serra Duru YOLALAN'a, bana güç ve ilham veren eşsiz varlığı için sonsuz teşekkürlerimi ifade etmek isterim. Onların sevgisi ve desteği, bu çalışmanın tamamlanmasında en büyük motivasyon kaynağım olmuştur.

ÖZET

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı

Tez Başlığı : Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Ekolojik Vatandaşlık
Düzeylerinin Belirlenmesi

Tez Türü : Yüksek Lisans Tezi

Danışman : Prof. Dr. Ünsal BEKDEMİR

Hazırlayan : Hülya YOLALAN

Yıl : 2025

Sayfa Sayısı : 148

Bu araştırma, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerini belirlemek ve bu düzeyleri çeşitli değişkenler bağlamında incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma 2023-2024 akademik yılının güz ve bahar dönemlerinde Giresun, Ordu ve Ondokuz Mayıs Üniversitelerinin Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programlarında öğrenim gören 1. 2. 3. ve 4. sınıf düzeyindeki toplam 384 öğretmen adayını kapsamaktadır. Araştırma nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli çerçevesinde tasarlanmış olup veriler "Kişisel Bilgi Formu" ve "Ekolojik Vatandaşlık Ölçeği" ile toplanmıştır. Verilerin analizinde SPSS24 istatistiksel programı kullanılarak bağımsız gruplar için t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Tukey testi ve Kruskal Wallis testi uygulanmıştır. Araştırma sonuçları sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin genel olarak "yüksek düzeyde" olduğunu ortaya koymuştur. Ekolojik Vatandaşlık Ölçeği alt boyutlarına ilişkin ortalamalar incelendiğinde en yüksekten en düşüğe doğru hak ve adalet, sorumluluk, sürdürülebilirlik, katılım boyutlarının sıralandığı tespit edilmiştir. Ayrıca ekolojik vatandaşlık düzeylerinin cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, ailenin sosyoekonomik durumu, okul öncesi eğitim alma, çevre ile ilgili bir sivil toplum kuruluşuna üyelik ve çevre eğitimi dersi alma değişkenleri açısından anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu bulgular öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık becerilerinin geliştirilmesinde demografik ve eğitimle ilgili faktörlerin göz önünde bulundurulması gerektiğini ortaya koymaktadır. Çalışma çevre eğitimi programlarının daha etkili bir şekilde yapılandırılması ve bu programların ekolojik

VIII

vatandaşlık becerilerini destekleyecek şekilde geliştirilmesine yönelik öneriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik Vatandaşlık, Sosyal Bilgiler Öğretmen Adayları, Katılım, Sürdürülebilirlik, Hak ve Adalet, Sorumluluk

ABSTRACT

Giresun University Institute of Social Sciences Department Department of Turkish and Social Sciences Education Social Sciences Education MA Programme

Thesis Name : Determination of Ecological Citizenship Levels of Social Studies Teacher Candidates

Thesis Type : Master's Thesis

Supervisor : Prof. Dr. Ünsal BEKDEMİR

Author : Hülya YOLALAN

Year : 2025

Pages : 148

This research was conducted to determine the ecological citizenship levels of social studies teacher candidates and to examine these levels in the context of various variables. The study covers a total of 384 teacher candidates studying in the Social Studies Teaching programs of Giresun, Ordu and Ondokuz Mayıs Universities at the 1st, 2nd, 3rd and 4th grades in the fall and spring semesters of the 2023-2024 academic year. The research was designed within the framework of the screening model, which is one of the quantitative research methods, and the data were collected with the "Personal Information Form" and the "Ecological Citizenship Scale". In the analysis of the data, the t-test for independent groups, one-way analysis of variance (ANOVA), Tukey test and Kruskal Wallis test were applied using the SPSS 24 statistical program. The research results revealed that the ecological citizenship levels of social studies teacher candidates were generally "high level". When the means regarding the sub-dimensions of the Ecological Citizenship Scale were examined, it was determined that the dimensions of rights and justice, responsibility, sustainability and participation were ranked from highest to lowest. In addition, it was determined that ecological citizenship levels showed significant differences in terms of variables such as gender, age, grade level, socioeconomic status of the family, receiving preschool education, membership in an environmental non-governmental organization, and taking environmental education courses. These findings reveal that demographic and educational factors should be taken into consideration in developing ecological citizenship skills of teacher candidates. The

study offers suggestions for structuring environmental education programs more effectively and developing these programs in a way that supports ecological citizenship skills.

Key Words: Ecological Citizenship, Social Studies Teacher Candidates, Participation, Sustainability, Rights and Justice, Responsibility

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

ANOVA	: Tek Yönlü Varyans Analizi
EVÖ	: Ekolojik Vatandaşlık Ölçeği
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TDK	: Türk Dil Kurumu
UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Demografik Değişkenler	57
Tablo 2. Ekolojik Vatandaşlık Ölçeği Güvenirlilik Analizi Sonuçları	60
Tablo 3. Ekolojik Vatandaşlık Ölçeği Betimsel İstatistikler	62
Tablo 4. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Cinsiyet Değişkenine Göre T- Testi Sonuçları.....	64
Tablo 5. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yaş Değişkenine Göre Yapılan Anova Analiz Sonuçları.....	65
Tablo 6. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sınıf Düzeylerine Göre Yapılan Anova Analizleri.....	67
Tablo 7. Öğretmen Adaylarının Üniversiteye Başlamadan Önce Yaşadığı Yere Göre Anova Analiz Sonuçları	69
Tablo 8. Sosyoekonomik Durumlarına Göre Ekolojik Vatandaşlık Düzeyleri Kruskall Wallis Analiz Sonuçları	71
Tablo 9. Okul Öncesi Eğitim Alma Durumlarına Göre Ekolojik Vatandaşlık Düzeyleri T-Testi Analiz Sonuçları	72
Tablo 10. Çevreyle İlgili Sivil Toplum Kuruluşlarına Üyelik Durumlarına Göre Ekolojik Vatandaşlık Düzeyleri T- Testi Analiz Sonuçları.....	73
Tablo 11. Çevre Eğitimi Dersi Alma Durumlarına Göre Ekolojik Vatandaşlık Düzeyleri T-Testi Analiz Sonuçları	75
Tablo 12. Bilgi Edinme Kaynaklarına Bağlı Olarak Ekolojik Vatandaşlık Düzeyleri Anova Analiz Sonuçları.....	76
Tablo 13. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerine İlişkin Betimsel Analizler	77
Tablo 14. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Ekolojik Vatandaşlık Düzeyleri	78

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Ekolojik Vatandaşlık Boyutlarının Dağılımı	24
---	----

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK İLKELERE UYGUNLUK/ETİK BEYAN.....	II
TEZ ÖZGÜNLÜK BEYANI.....	III
KILAVUZA UYGUNLUK BEYANI	IV
JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI	V
ÖN SÖZ.....	VI
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	IX
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	XI
TABLolar LİSTESİ.....	XII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XIII
İÇİNDEKİLER	XIV

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

1.1. PROBLEM DURUMU	1
1.2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	4
1.2.1. Araştırmanın Alt Problemleri.....	4
1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	5
1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	5
1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	8
1.6. ARAŞTIRMANIN SAYILTI LARI	8
1.7. TANIMLAR	9

İKİNCİ BÖLÜM

2.KURAMSAL ÇERCEVE

2.1. ÇEVRE VE ÇEVRE İLE İLGİLİ KAVRAMLAR	11
2.1.1. Çevre kavramı	11
2.1.2. Ekoloji	12
2.1.3. Çevre sorunları	13
2.1.4. Çevre hakkı	15
2.1.5. Çevre hukuku	16

2.1.6. Çevre bilinci	17
2.2. VATANDAŞLIK KAVRAMI	19
2.2.1. Ekolojik vatandaşlık ve boyutları.....	21
2.2.1.1. Hak ve adalet.....	24
2.2.1.2. Katılım	26
2.2.1.3. Sorumluluk.....	27
2.2.1.4. Sürdürülebilirlik	29
2.2.2. Ekolojik vatandaşlık eğitimi.....	30
2.2.3. Sosyal bilgilerde ekolojik vatandaşlık eğitimi	32
2.2.4. Yükseköğretimde ekolojik vatandaşlık eğitimi.....	37
2.3. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	39
2.3.1. Yurt içinde ekolojik vatandaşlığa yönelik yapılan araştırmalar.....	40
2.3.2. Yurtdışında ekolojik vatandaşlık ile ilgili yapılan çalışmalar	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	56
3.1.1. Evren ve örneklem	56
3.1.2. Veri toplama aracı	58
3.1.3. Veri toplama süreci	59
3.1.4. Verilerin analizi.....	59

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.BULGULAR

4.1. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ CİNSİYET DEĞİŞKENİNE GÖRE EKOLOJİK VATANDAŞLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	64
4.2. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ YAŞ DEĞİŞKENİNE GÖRE EKOLOJİK VATANDAŞLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	65

4.3. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ SINIF DÜZEYLERİNE GÖRE EKOLOJİK VATANDAŞLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	67
4.4. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÜNİVERSİTEYE BAŞLAMADAN ÖNCE YAŞADIĞI YERE GÖRE EKOLOJİK VATANDAŞLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	69
4.5. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ AİLELERİN SAHİP OLDUĞU SOSYOEKONOMİK DURUMLARINA GÖRE EKOLOJİK VATANDAŞLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	70
4.6. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ OKUL ÖNCESİ EĞİTİM ALMA DURUMUNA GÖRE EKOLOJİK VATANDAŞLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	72
4.7. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÇEVREYLE İLGİLİ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINA ÜYELİK DURUMLARINA GÖRE EKOLOJİK VATANDAŞLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	73
4.8. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÇEVRE EĞİTİMİ DERSİ ALMA DURUMLARINA GÖRE EKOLOJİK VATANDAŞLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	74
4.9. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ BİLGİ EDİNME KAYNAKLARINA BAĞLI OLARAK EKOLOJİK VATANDAŞLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	75
4.10. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ EKOLOJİK VATANDAŞLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	77

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. TARTIŞMA	79
5.2. SONUÇ.....	109
5.3. ÖNERİLER	111
KAYNAKÇA	114
EKLER.....	127

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın temelini oluşturan problem durumu, problem cümlesi, araştırmanın amacı, önemi, varsayımları, sınırlılıkları ve ilgili kavramlar ayrıntılı biçimde incelenmiştir.

1.1. PROBLEM DURUMU

Aydınlanma Çağı ile birlikte akıl, bilim, deney ve gözlem ön plana çıkmış, bu süreçte bilgi birikimi önemli ölçüde artmıştır. Bu durum Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır. Sanayi Devrimi'yle birlikte yaşanan teknolojik dönüşüm bireylerin dünyaya bakış açısının değişmesine yeni toplumsal yapılar ve örgütlenmelerin oluşmasına ve üretim faaliyetlerinde farklılaşmalara neden olmuştur. Seri üretime geçilmesiyle üretimdeki artış birçok çevresel sorunun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ayrıca Sanayi Devrimi sonrası köylerden kentlere doğru yaşanan göç hareketleri, kentlerdeki hızlı nüfus artışı, tarım alanlarının yerleşim alanlarına dönüştürülmesi, sanayileşme ve doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı, çevre sorunlarının başlıca sebepleri arasında yer almıştır.

Çevrenin korunması, sürdürülebilirliğin sağlanması, dünyanın bir bütün olduğunu kavrayarak herkes için çevresel adaleti talep etmek ve gelecek nesillere sağlıklı bir çevre bırakabilmek adına çevresel sorumluluk üstlenmek insanlık için büyük bir önem taşır. Çevre sorunlarını azaltmanın bir yolu da çevre bilincini geliştirmektir ve bunu sağlamanın en etkili yöntemlerinden birisi ise eğitimidir (Bayram, 2024, s.2). Bireylere küçük yaşlardan itibaren verilecek eğitimle hem çevreyle ilgili bilgileri artırılabilir hem de gelecekte aktif birer vatandaş olarak çevresel konularda daha fazla katılım göstermeleri teşvik edilebilir (Karatekin, 2011, s.276). Çevreyi korumaya yönelik eğitimin temeli doğayı ve doğal kaynakları koruma bilincini geliştirmeyi ve bu kaynakları koruma konusunda istekli ve katılımcı olmayı sağlamayı içermelidir. Bu eğitim sürecinde yalnızca teorik bilgi verilmemeli

uygulamalı faaliyetlerle de öğretme-öğrenme süreci desteklenmelidir. Ayrıca bireylere yönelik çevre eğitiminin en uygun olduğu öğretim seviyesinin orta öğretim olduğu yönünde görüşler bulunmakla (Şimşekli, 2004, s.84) birlikte bu seviyede çevre eğitiminin en iyi verilebileceği derslerden birisinin Sosyal bilgiler dersi olduğu da ifade edilmektedir (Öztürk ve Zayimoğlu Öztürk, 2015, s.1535).

Sosyal bilgiler dersi disiplinler arası yapısı ve pedagojik yaklaşımı doğrultusunda çevresel konulara duyarlı bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda bireylerin sosyal ve fiziksel çevrelerini geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında ele alarak onları ülke ve dünya meselelerine duyarlı, sorumluluk sahibi ve bilinçli vatandaşlar olarak yetiştirmesi, çevresel sürdürülebilirlik ve çevresel adaletin sağlanması açısından kritik bir rol üstlenmektedir (Karatekin, 2011, s.278). Sosyal bilgiler dersinin temel hedefleri ekolojik vatandaşlığın gerektirdiği niteliklerle önemli ölçüde örtüşmektedir. Ekolojik vatandaşlık kavramı bireylerin hem özel hem de kamusal alanda çevreye ilişkin hak ve sorumluluklarının farkında olmalarını gerektirmekte aynı zamanda çevresel adaletin sağlanması ve sürdürülebilir bir toplum inşası doğrultusunda tüm canlıların iyiliğini gözeten, aktif katılım sergileyen ve çevrenin korunmasını hem mevcut hem de gelecek nesillerin yararına önceleyen bir anlayışı ifade etmektedir (Dobson, 2003, s.83). Ekolojik vatandaşların haklardan ziyade sorumlulukları ön planda tutan yalnızca bireysel çıkarları değil toplumsal faydayı da gözeten ve ulusal sınırları aşarak küresel ölçekte çevresel duyarlılık geliştiren bireyler oldukları vurgulanmaktadır (Dobson, 2003, s.88; Wolf, Brown ve Conway, 2009, s.504).

Sürdürülebilir ve sağlıklı bir çevrede yaşayabilmek için çevresel konulara duyarlı, sorumluluk alabilen ve katılımcı vatandaşlar yetiştirmek büyük önem taşır. Bireyin yalnızca yakın çevreyi değil tüm dünyayı kapsadığını bilerek çevreyi bir bütün olarak ele almak çevresel sorumluluklar üstlenmek ve herkes için çevresel fırsat eşitliği sağlamak gerekmektedir. Çünkü çevre sorunları yalnızca bireyleri değil tüm toplulukları etkiler. Bu bağlamda her vatandaşın ekolojik bir bakış açısıyla çevresel adaleti savunması ve çevreye yönelik güncel sorunları önemseyerek bu sorunların çözümü için sorumluluk alması sağlanmalıdır (Mead, 2013, s.61).

Çalışmalar incelendiğinde ekolojik vatandaşlık üzerine yapılan araştırmaların büyük ölçüde öğretmen adaylarına odaklandığı görülmektedir (Altın, 2022; Durgun, 2022; Koca, 2021; Karatekin, Salman ve Uysal, 2019; Bülbül ve Yılmaz, 2019; Yılmaz, Karakaya, Çimen ve Adıgüzel, 2019; Uysal, 2018). Bununla birlikte öğretmenler ve ortaokul öğrencileri üzerine gerçekleştirilen çalışmalar da mevcuttur (Kaya Aydın, 2022; Kayasandık, 2015; Bayram, 2024; Sevim, 2023). Alan öğretmenlerine yönelik araştırmalarda ise (Karatekin, Salman ve Uysal, 2019; Özdemir Özden, 2011), sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeyleri fen, sınıf ve okul öncesi öğretmen adaylarıyla karşılaştırılmıştır. Ancak sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerini çeşitli değişkenler çerçevesinde derinlemesine ele alan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Mevcut çalışmalar farklı alan öğretmenleri ile öğretmen ve ortaokul öğrencilerinin ekolojik vatandaşlık düzeylerini çeşitli değişkenlere göre karşılaştırmakla sınırlıdır. Etkin vatandaş yetiştirme açısından kritik bir alan olan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerini detaylı şekilde inceleyen bir çalışmanın eksikliği bu araştırmayı diğerlerinden farklı kılmaktadır. Bu bağlamda yürütülecek çalışmanın ekolojik vatandaşlık düzeylerinin belirlenmesine katkı sunacağı ve gelecekte gerçekleştirilecek araştırmalara önemli bir temel oluşturacağı düşünülmektedir.

Geleceğin teminatı olan gençlerin ekolojik vatandaşlık bilinci kazanmalarında en önemli aktörler öğretmenlerdir. Öğretmenlerin ekolojik vatandaşlık eğitimi verebilmek için gerekli bilgi, beceri, tutum ve davranışları eğitim süreçlerinde edinmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda ekolojik vatandaş yetiştirme sorumluluğunu üstlenen sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bu eğitimi etkili bir şekilde verebilmeleri için gerekli yeterliliklere sahip olmaları beklenmektedir. Ayrıca öğretmen adaylarının öncelikle kendilerinin yüksek düzeyde ekolojik vatandaşlık bilincine sahip olmaları büyük önem taşımaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Araştırmanın problem cümlesini “sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeyi nedir? “sorusu oluşturmaktadır.

1.2.1. Araştırmanın Alt Problemleri

1. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeyleri (katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ile hak ve adalet açısından) cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
2. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeyleri (katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ile hak ve adalet açısından) yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
3. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeyleri (katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ile hak ve adalet açısından) sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
4. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeyleri (katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ile hak ve adalet açısından) üniversiteye başlamadan önce yaşadığı yere göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
5. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeyleri (katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ile hak ve adalet açısından) ailelerin sahip olduğu sosyoekonomik durumları ile ilgili anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
6. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeyleri (katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ile hak ve adalet açısından) okul öncesi eğitim alma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
7. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeyleri (katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ile hak ve adalet açısından) çevreyle ilgili herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

8. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeyleri (katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ile hak ve adalet açısından) çevre eğitimi dersi alma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
9. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeyleri (katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ile hak ve adalet açısından) bilgi edinme kaynaklarına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
10. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeyleri nedir?

1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı devlet üniversitelerinin Eğitim Fakülteleri bünyesindeki Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı'nda öğrenim gören öğrencilerin ekolojik vatandaşlık düzeylerini belirlemek ve bu düzeyleri çeşitli değişkenler açısından incelemektir.

1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

İnsanoğlunun doğaya bakış açısında zaman içinde büyük değişimler meydana gelmiştir. Eskiden doğa bir yandan insanlara yaşam kaynağı sunan diğer yandan da korkulan ve ölüm savaşçısı bir güç olarak algılanırken sanayileşme ve teknolojik ilerlemelerle birlikte bu anlayış yerini doğayı sadece insan ihtiyaçlarını karşılayan bir kaynağa dönüştürmüştür. Bu perspektif doğal ortamda aşırı tüketim, hava, su ve toprak kirliliği ile küresel iklim değişikliği gibi sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu çevre sorunları yalnızca doğayı değil insanlığı da tehdit etmektedir. Çözüm için sürdürülebilirlik ilkesine dayalı politikalar geliştirilmeli bireyler çevre konusunda bilinçlendirilmelidir. Bunu sağlayabilmesinin önkoşulu da vatandaşlara daha kapsamlı ve derinlemesine bir çevre eğitimi vermekten geçmektedir. Kapsamlı bir çevre eğitiminin bireyi tüm yönleriyle kuşatan, vatansever, dürüst, saygılı, adil ve etkin vatandaş olmak gibi birçok hedefinin olduğunu söylemek mümkündür (Akbaş, 2008, s.22).

Ekolojik vatandaşlık bireylerin çevreye yönelik hak ve sorumluluklarını belirleyerek, sürdürülebilir bir toplum yaratmayı hedefleyen bir vatandaşlık türüdür. Bu yaklaşım çevre sorunlarının yalnızca devletlerin ve politikaların çözebileceği bir mesele olmadığına bireylerin de bu konuda aktif çaba göstermesi gerektiğine dikkat çeker. Amacı çevresel adaleti sağlamak ve herkes için adil bir çevresel yaşam koşulları oluşturmaktır. Bu nedenle bireylerin ekolojik vatandaşlık bilincine sahip çevreyle ilgili sorunların çözümüne katkı sağlayacak kazanımlar elde etmeleri gerekmektedir (Bayram, 2024, s.6).

Toplumu oluşturan bireylerin ekolojik vatandaş olarak yetiştirilebilmesi küçük yaşlardan itibaren sağlanacak etkili bir çevre eğitimiyle mümkün olabilir. Bu bağlamda ilköğretim dönemi ekolojik vatandaşlık bilincinin kazandırılması açısından kritik bir evreyi oluşturmaktadır. Bu dönem bireyin bütüncül bir yaklaşımla ele alındığı; vatandaşlık, insan hakları, demokrasi, özgürlük, eşitlik, ekoloji, estetik ve ahlak eğitiminin verildiği ve öğrencilere çevre duyarlılığı, çevre ahlakı, doğa sevgisi ve ekolojik kültürün aşılarmaya çalışıldığı önemli bir süreçtir. (Atasoy ve Ertürk, 2008, s.106).

Ülkemizdeki öğretim programları incelendiğinde sosyal bilgiler öğretim programı çevresel ve toplumsal bilinç kazandırmayı amaçlayan eğitim programları arasında öne çıkmaktadır. 2024 yılında yenilenen Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda vurgulanan yetkinliklerden biri sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinliklerdir. Bu yetkinlikler bireylerin kişisel, toplumsal ve kültürel becerilerini geliştirerek topluma etkili ve yapıcı bir biçimde katılım sağlamayı hedeflemektedir. Aynı zamanda bu yetkinlikler çatışma çözme, toplumsal uyum sağlama ve aktif vatandaşlık bilinci geliştirmeyi de kapsar. Vatandaşlık yetkinliği ise bireylerin siyasal ve toplumsal yapılar hakkında bilgi sahibi olmalarını, demokratik değerlere dayalı olarak etkin katılım göstermelerini ve medeni hayata tam anlamıyla entegre olmalarını amaçlamaktadır (MEB, 2024, s.5). Bu bağlamda ekolojik vatandaşlık, bireylerin yalnızca toplumsal süreçlerle sınırlı kalmayıp, çevresel sorunlara duyarlılık göstererek doğayla uyum içinde hareket etmelerini gerekli kılmaktadır. Ekolojik vatandaşlar sürdürülebilir bir çevre için sorumluluk üstlenerek çevresel adaletin sağlanmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca doğal

kaynakların bilinçli kullanımı ile gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla sosyal ve vatandaşlık yetkinlikleri ekolojik vatandaşlık bilinciyle birleşerek bireylerin çevresel karar alma süreçlerine aktif katılımını teşvik etmektedir.

Yeni öğretim programının özel amaçlarından biri doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varılması çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilir bir çevre anlayışının kazandırılmasıdır (MEB, 2024, s.8). Bu amaç ekolojik vatandaşlık ile doğrudan ilişkilidir. Ekolojik vatandaşlık bireylerin çevresel sorumluluklarını bilerek doğal kaynakların korunması ve ekosistemin sürdürülebilirliğini sağlamak için aktif bir tutum sergilemelerini ifade eder. Bu bağlamda bireylerin çevreye duyarlı bir şekilde hareket etmeleri doğal kaynakların sınırsız olmadığını kabul ederek bu kaynakları sorumlu bir biçimde kullanmaları ve gelecek nesiller için yaşanabilir bir dünya bırakma sorumluluğunu üstlenmeleri gerekmektedir. Bu yaklaşım çevre bilincinin kazandırılmasını ve sürdürülebilir bir gelecek için gerekli adımların atılmasını sağlamaktadır.

Sosyal bilgiler dersi öğrencileri geleceğin etkin vatandaşları olarak hazırlamayı hedeflerken onların çağa uygun bilgi ve becerilerle donatılmasını sağlar ve toplumun sorumlu bireyleri olmalarını önemser. Dersin içeriği toplumu ve güncel olayları temel alır öğrencilerin günlük yaşam problemleriyle başa çıkmalarını sağlamak ve çevrelerine duyarlı bireyler olmalarını öncelik haline getirir (Bayram, 2024, s.6). Eğitim programlarında çevre konuları yalnızca bilgilendirme amacı taşımaz aynı zamanda duyarlı ve sorumluluk sahibi vatandaşlar yetiştirmeyi hedefler. Bu nedenle öğretmenlerin çevre ve çevre eğitimi konusundaki bilgi, beceri ve deneyimleri daha fazla önem kazanmaktadır (Bıkmaz ve Sapmaz, 2007, s.81). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının mezuniyet sonrasında hem etkili bir çevre eğitimcisi hem de üst düzeyde ekolojik bir vatandaş olmaları beklenmektedir ancak yükseköğretimdeki çevre eğitimi politikalarının yetersizliği bu bilgi, beceri ve deneyimlerin kazanılmasında önemli eksikliklere yol açmaktadır. (Oğuz, Çakıcı ve Kavas, 2011, s.34).

Teknolojik gelişmelerin etkisiyle bireylerin istek ve ihtiyaçlarındaki değişim geleneksel vatandaşlık anlayışının yetersiz kalmasına neden olmuştur. Bu bağlamda günümüz vatandaşlık anlayışı; çevreye duyarlı, hak ve sorumluluklarının bilincinde, özgürlükçü, yeniliklere açık, teknolojiyi etkin kullanan, doğaya saygılı, entelektüel ve vatansever bireylerin yetiştirilmesini hedeflemektedir. Bu dönüşüm sürecinde en kritik rol sosyal bilgiler öğretmenlerine verilmiştir. Bu araştırma sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerini belirleyerek onların hak, adalet, sorumluluk, katılım ve sürdürülebilirlik boyutlarındaki bilgi düzeylerini ve ekolojik vatandaşlık bağlamında üstlenmeleri gereken rol ile sorumluluklara dair farkındalıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmadan elde edilen bulguların özellikle eğitim fakültelerinde sunulan çevre eğitiminin niteliğine ilişkin tüm paydaşlara önemli katkılar sağlaması beklenmektedir. Ayrıca bu çalışmanın literatüre anlamlı katkılar sunarak sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık yeterliliklerinin artırılmasına yönelik eğitim politikalarına ışık tutması öngörülmektedir.

1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu araştırma;

1. Çalışmaya katılan sosyal bilgiler öğretmen adayları ile,
2. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına uygulanan Ekolojik Vatandaşlık Ölçeğinden elde edilen veriler ile,
3. 2023-2024 eğitim öğretim yılı ile sınırlıdır.

1.6. ARAŞTIRMANIN SAYILTILARI

1. Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık ölçeği ve kişisel bilgiler veri formundaki sorulara doğru, içtenlikle ve gerçek görüşlerini bildirdikleri varsayılmaktadır.

2. Verileri toplamada kullanılan araçların güvenilir ve geçerli olduğu varsayılmıştır.

3. Ölçek maddelerinin uygulama koşullarının eşdeğer olduğu ve anlamlı bir etkileşimin gerçekleşmediği varsayılmaktadır.

1.7. TANIMLAR

Vatandaş: Türk Dil Kurumu'nun (TDK) Büyük Türkçe Sözlüğünde "vatandaş" terimi yalnızca "yurttaş" olarak tanımlanmıştır (TDK, 2024). Kepenekçi (2008) ise bir ülkeye vatandaşlık bağı ile bağlı olan tüm bireyleri "vatandaş" olarak ifade etmektedir (s.30).

Vatandaşlık: Kepenekçi 'ye (2008, s.30) göre bireyleri devlete bağlayan hukuki ilişki "vatandaşlık" olarak tanımlanmakta olup bu bağ birey ile devlet arasındaki karşılıklı haklar, görevler ve yükümlülükleri kapsamaktadır. (Aybay,2008, s.4).

Ekoloji: İnsanların ve diğer canlıların birbirleriyle ve çevreleriyle olan ilişkilerini inceleyen bilim dalıdır (Sarı, 2016, s.6). Organizmaların dağılımını, organik ve inorganik çevrelerle olan ilişkilerini inceleyen ve doğanın yapısı ile işleyişi üzerine çalışmalar yapan bilim dalıdır (Haeckel, 1866, s.11; Odum, 1983, s.2).

Ekolojik Vatandaşlık: Bireylerin hem özel hem de kamusal alanda çevreye karşı hak ve sorumluluklarını bilmesini, çevresel adaleti sağlamayı ve sürdürülebilir bir toplum oluşturmayı amaçlayan bir bakış açısıdır (Dobson, 2003, s.83). Ekolojik vatandaşlık bireyleri, toplulukları, ulusal ve uluslararası tüm örgütleri dünya vatandaşı olarak çevresel hak ve sorumlulukları dikkate almaya teşvik eden bir vatandaşlık türüdür (Karatekin ve Uysal, 2018, s.82).

Katılım: Türk Dil Kurumu'nun (TDK) Büyük Türkçe sözlüğünde katılma işi, iştirak olarak tanımlanmıştır (TDK,2024). Çevreye yönelik gerçekleşen durumlarda karar alma sürecinin etkin bir parçası olmaktır (Sevim, 2023, s.7).

Sürdürülebilirlik: İnsan ve doğa arasında bir denge kurarak doğal kaynakların tükenmesini önlemeyi, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılamayı ve bu

çerçevede gelecekteki yaşamı kalkınma perspektifinde ele almayı ifade etmektedir (Afacan ve Demirci Güler, 2011, s.904).

Sorumluluk: Özen'e (2015, s.9) göre sorumluluk, bireyin kendi davranışlarının veya yetki alanına giren herhangi bir durumun farkında olması ve bu davranışların sonuçlarını üstlenebilmesi olarak tanımlanmaktadır. Çevresel sorumluluk ise çevre sorunlarının çözümüne yönelik davranışlar sergileyen bireyin, öncelikli olarak sosyal ve çevresel yararı gözeterek kendi ekonomik çıkarlarının ötesinde hareket etmesi olarak ifade edilmektedir (Kükrer, 2012, s.4507).

Adalet: Haklılık ve doğruluğun ifadesidir (Kaya, 2000, s. 232). Adalet bir davranışın ya da eylemin doğruluğunu, adalete uygunluğunu ve bireylerin eylemlerindeki dürüstlüğü ifade eder (İçerli, 2010, s.69).

Sosyal Bilgiler: Millî Eğitim Bakanlığı'na (MEB, 2018, s.8) göre bu dersin yapısı; vatan ve millet sevgisini içselleştiren, hak ve sorumluluklarının bilincinde olarak bunları yerine getiren, hukukun evrensel bağlayıcılığını ve yasalar karşısında eşitlik ilkesini benimseyen; yaşadığı çevreyi ve küresel coğrafi özellikleri tanıyan, insan-çevre etkileşimini analiz edebilen doğal çevre ve kaynakların sınırlılığını idrak ederek çevresel duyarlılık çerçevesinde kaynakları koruma bilinci taşıyan; katılımın önemine vakıf olarak kişisel ve toplumsal sorunların çözümüne yönelik fikir beyan eden ve ulusal ile küresel konulara duyarlılık gösteren bireyler yetiştirme amacını taşımaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERCEVE

Bu bölümde alan yazından yararlanarak çevre ve çevre ile ilgili kavramlar, vatandaşlık, ekolojik vatandaşlık kavramı ve bu kavramın boyutları, sosyal bilgilerde vatandaşlık ve ekolojik vatandaşlık eğitimi, ekolojik vatandaşların özellikleri ile ilgili kuramsal bilgiler ele alınmıştır.

2.1. ÇEVRE VE ÇEVRE İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

2.1.1. Çevre kavramı

Evrendeki tüm canlılar organik veya inorganik maddelerden oluşan belirli bir ortamda karşılıklı etkileşim içinde varlıklarını sürdürmektedir. Canlıların yaşamsal bağlarla birbirlerine bağlı olduğu ve çeşitli şekillerde karşılıklı etkileşimde bulundukları bu ortam, "çevre" veya "ortam" olarak tanımlanmaktadır (Güney, 2003, s.13). Çevre en geniş anlamda bir organizmanın yaşamını sürdürdüğü habitat olarak tanımlanırken ekolojik perspektifte ise bireyle etkileşim içinde bulunan tüm biyotik (canlı) ve abiyotik (cansız) unsurları kapsayan bir kavram olarak kullanılmaktadır (Berkes ve Kışlalıoğlu, 1993, s.42).

2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 2. maddesine göre çevre kavramı "canlıların yaşamları boyunca etkileşim içinde bulundukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel unsurlardan oluşan ortam" olarak tanımlanmaktadır. (www.mevzuat.gov.tr adresinden 22/09/2024'de alınmıştır). Zamanla insanın çevre üzerindeki müdahalesinin artması çevreye yönelik beklentilerinin değişime uğramasına neden olmuştur. Bu bağlamda çevre kavramına ilişkin yeni ve farklı tanımlamalar literatürde yer bulmaya başlamıştır. Bozkurt'a (2012, s.21) göre çevre bir yerleşim alanının iklim, doğal, fiziksel, coğrafi, tarihî, psikolojik ve yapay unsurlarına bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bu bağlamda çevre çeşitli alt

kategorilere ayrılabilir: bir yerleşim alanının iklim, doğal fiziksel ve coğrafi koşullarıyla tanımlanan “fiziksel çevre”; doğa unsurlarının bir arada bulunduğu alanı ifade eden “doğal çevre”; tarihî yapıların yoğun olduğu alanları tanımlayan “tarihî çevre”; bireylerin yaşadıkları çevredeki ruhsal durumlarını yansıtan “psikolojik çevre”; bireylerin karşılıklı etkileşimde bulundukları “sosyal çevre” ve insan müdahalesi sonucu oluşturulan “yapay çevre”.

2.1.2. Ekoloji

Ekoloji etimolojik olarak Yunanca "oikos" kelimesinden türetilmiş olup "hane" anlamına gelmektedir. Günümüzde ise ekoloji çevre kavramından farklı bir şekilde kullanılmaktadır. Ekoloji insanın varlık kazandığı ve bir parçası olduğu doğal çevre ile olan ilişkilerini inceleyen bir kavram olarak ele alınmaktadır (Cangızbay, 1989, s. 39-40). Ekoloji canlı organizmaların çevreleriyle uyumlu bir şekilde yaşamlarını sürdürme süreçlerini inceleyen bir bilim dalı olarak tanımlanmaktadır (Görmez, 2003, s.12). Ekoloji bilimi ise ilk kez 1869 yılında Haeckel tarafından tanımlanmış olup 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren çeşitli bilim insanları tarafından yapılan çalışmalarda sıkça kullanılmıştır (Karadağ, 2009, s.33).

Tüm bu tanımlardan hareketle ekoloji canlı organizmaların birbirleriyle ve içinde bulundukları fiziksel çevreyle olan etkileşimlerini inceleyen bilim dalı olarak açıklamak mümkündür. Bu disiplin biyotik (canlı) ve abiyotik (cansız) faktörler arasındaki dinamik ilişkileri, enerji akışını, madde döngülerini ve ekosistemlerin yapısal ve işlevsel özelliklerini analiz eder. Ekoloji popülasyonlar, topluluklar, ekosistemler ve biyosfer gibi farklı organizasyon düzeylerinde çevresel süreçleri anlamayı amaçlar ve bu bağlamda biyoloji, coğrafya, klimatoloji ve çevre bilimleri gibi disiplinlerle yakından ilişkilidir. Ekolojik çalışmalar hem doğal hem de insan kaynaklı çevresel değişimlerin ekosistemler üzerindeki etkilerini değerlendirmeye de yöneliktir.

2.1.3. Çevre sorunları

İnsan yaşamı çeşitli denge unsurlarına dayalı bir yapı üzerine kurulmuştur. Bu denge unsurları arasında en kritik olanı insanın doğal çevresi ile oluşturduğu dengedir. Doğal dengeyi sağlayan ekosistem zincirlerindeki halkaların kopması zincirin bütününe etkileyerek bozulmalara yol açmaktadır. Bu denge kaybı çevre sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmakta ve ekosistemlerin sürdürülebilirliği üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Özellikle insanların yaşadığı koşulların sürekli olarak değişim göstermesi bireylerin ilgi ve isteklerinin her geçen gün artması ve bu istekleri karşılayabilmek için insanın doğaya olan müdahalesinin akıl almaz bir şekilde artması çevre sorunlarını beraberinde getirmiştir (İlgar, 2007, s.39).

Güney'e (2002, s.7) göre tarihsel olarak ekonomik faaliyetler üç aşamada (üretim, dağıtım ve tüketim) gerçekleşmiştir. Ancak günümüzde bu dizilime dördüncü bir aşama olarak "temizleme" sürecinin eklenmesi gerekmektedir böylece ekolojik dengeyi bozmaksızın sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanması mümkün hale gelecektir. Bununla birlikte çevre (tüm canlılar için hayati bir unsur olarak) sanayileşmenin hızla artması sonucu doğal kaynakların hammadde ihtiyaçlarını karşılamak üzere aşırı tüketilmesi, üretim süreçlerinin atık miktarını artırması ve insan etkisiyle doğanın bilinçsizce tahrip edilmesi gibi etkenlerle giderek ciddi bir kirlenme, yıkım ve yok olma tehdidi altına girmiştir. Günümüzde çevre sorunlarının sınır aşan ve küresel boyutlara ulaşan bir nitelik kazanması bu konuda acil önlemler alınmasını zorunlu kılmaktadır (Ek ve diğerleri, 2009, s.126).

Bir yandan insanlığın mevcut ihtiyaçları karşılanırken diğer yandan gelecek nesillerin tercihleri ve imkânları büyük bir hızla ortadan kalkmaktadır. Başka bir ifadeyle hâlihazırdaki kaynaklar günümüzün ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlarken gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama olanakları sorumsuz bir şekilde ellerinden alınmaktadır. Bu bağlamda dikkatle ele alınması ve tartışılması gereken temel mesele, kalkınmanın ve doğal kaynakların etkin bir şekilde kullanılması düzenleyici ve seçmeli bir yaklaşımla değil sürdürülebilirliği esas alan bir anlayışla olmalıdır (Baykal & Baykal, 2008, s.5).

Diğer yandan dünya genelinde çevre konusunda yapılan araştırmalar, yayınlar ve gözlemler incelendiğinde çeşitli başlıklar altında toplanabilecek çevresel sorunların öne çıktığı görülmektedir. Baykal & Baykal, (2008, s.6-7) tarafından ifade edilen bu başlıca sorunlar şunlardır: nükleer kazalar, stratosferik ozon tabakasının incelmesi, artan UV radyasyonu, genetik kaynaklar ve biyolojik çeşitlilikteki kayıplar, yer altı sularının kalitesi, asidifikasyon, tehlikeli atıkların taşınması ve depolanması, iklim değişikliği, ormansızlaşma, atık bertarafı, nükleer atıklar, kentsel hava kalitesi, doğal kaynakların korunması ve hassas ekosistemlerin desteklenmesi, havada bulunan dayanıklı toksik maddeler, sanayi kazaları, denizlerin doğrudan boşaltımla kirlenmesi, atık bertarafında toprak kirliliği, tehdit altındaki türlerin korunması, troposferik ozon seviyelerindeki artış, habitatların yaşam zincirlerindeki kopmalar, nehirler yoluyla deniz kirliliğinin taşınımı, su döngüsündeki değişiklikler, büyük nehir ve göllerin yönetimi, çölleşme, içme suyu teminindeki güçlükler, turizmin çevre üzerindeki baskıları, gıda güvenliği, kentsel atıklar, toprak erozyonu, biyoteknolojiye dair riskler, yüzey sularının mikrobiyolojik kirlenmesi, denizlerdeki petrol sızıntıları, deniz seviyesi yükselmesi, toprakların aşırı kullanımı, kıyı erozyonu, doğal radyoaktivite (radon), tarım alanlarının kaybı, biyocoğrafik kuşaklardaki değişimler, sulak alanların kurutulması, seller, kuraklıklar, fırtınalar, dalga boyu 10^{-8} metreden uzun radyasyonlar, peyzaj değişiklikleri, gürültü kirliliği, kültürel mirasın kaybı, sismik faaliyetler, volkanik aktiviteler, zararlı böcek ve çekirge istilaları ile sıcak su kirliliği gibi çeşitli sorunlardır.

"Peki insanoğlu çevre sorunlarıyla nasıl baş edebilir?" bu sorunun cevabı olarak tüm devletler uluslararası işbirliği ve karşılıklı güven ortamı oluşturmali, oluşturulan uluslararası çevre programları aracılığıyla uluslararası alanda gerekli ekonomik desteğin sağlanması, eğitim programları aracılığıyla çevre sorunlarına karşı bilinç oluşturulması gerekir. Gelecek nesillere temiz bir dünya bırakmak için bu işbirliğini biran önce sağlamak hayati önem taşımaktadır.

2.1.4. Çevre hakkı

Gözler (2012, s.154) "Hak, kişilere irade kudreti tanımak koşuluyla hukuk düzeni tarafından konulan menfaat" şeklinde tanımlarken "hukuk düzeninin bireylere verdiği yetki" veya daha kısa bir şekilde ifade etmek gerekirse "hukuki yetki" (Mumcu, 2007, s.12) biçiminde de ifade edilebilir. Çevre hakkı ise insanların diğer canlıların yaşam haklarına saygı göstermekle, çevrenin korunmasıyla, yenilenebilir ve geliştirilmeye yönelik sahip oldukları temel haklar olarak tanımlayabiliriz (Bilgili, 2015, s.568). Kontrolsüz üretim koşulları buna paralel olarak tüketim kültürü ve doğayla uyumlu olmayan enerji çeşitlerinin kullanımı gibi faktörler ekolojik dengesizliğin oluşmasına, temiz suyun tükenmesiyle karşı karşıya kalınması küresel ısınmanın hızlanmasına ve temiz hava kalitesinin bozulmasına yol açan insan kaynaklı felaketler ve risklerin oluşması sonucunda çevre hakkı ortaya çıkmıştır (Kara, 2012, s. 91- 92).

Çevre hakkının konusunu "korunması gereken çevresel değerlerin somut olarak açıklığa kavuşturulması" şeklinde ifade edebiliriz (Kaboğlu, 1992, s.53). Başka bir deyişle çevre hakkının konusu "bu hak kapsamında neyin korunacağı?" sorusunun ta kendisidir. Tüm bunlardan hareketle çevre hakkının konusunu çevrenin korunması oluşturur (Bilgili, 2015, s.571). Çevre hakkının yararlanıcılarını ise "şimdiki ve gelecek kuşaklar" olarak ifade etmek mümkündür. (Kaboğlu, 1992, s.50). Gelecek kuşakların çevre hakkından faydalanabilmeleri ancak mevcut kuşakların onlara sağlıklı bir çevre bırakmalarıyla mümkün olacağından günümüz kuşaklarının gelecek nesillere yaşanabilir ve sürdürülebilir bir çevre devretme sorumluluğu vardır (Bilgili, 2015, s.572). Çevre politikasının sorumluları gelecek nesiller hariç bu haktan yararlanan tüm bireylerdir. Çevre hakkından yararlanan bireyler aynı zamanda çevrenin korunması ve geliştirilmesi konusunda da sorumludurlar. Bu bağlamda çevre hakkının yerine getirilmesi noktasında en önemli sorumluluk devlete aittir. Çevre hakkı devlete yalnızca pasif bir yükümlülüğün yerine getirilmesiyle kalmaz aynı zamanda bu hakkın kullanılabilmesi için gerekli koşulların düzenlenmesi, güvence altına alınması ve kamu makamlarını bu doğrultuda örgütleyip yönlendirme gibi sorumluluklarda yüklemektedir (Kaboğlu, 1992, s.62). Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta ise gelecek kuşakların hakkın

yararlanıcısı olmalarına rağmen hakkın sorumlusu olmamalarıdır. Bu bağlamda gelecek kuşakların halihazırda mevcut olmamaları nedeniyle hakkın gerçekleşmesinin sorumluları olmaları beklenemez (Keleş ve Ertan, 2002, s. 88).

Bu bağlamda çevre hakkı “bireylerin çevreye ilişkin menfaatlerinin korunması amacıyla devletten olumlu bir müdahale talep etme yetkisini içeren; çevresel bilgilere erişim, katılım ve yargıya başvuru haklarını kapsayan; çevreden yararlanırken yalnızca günümüz koşullarının değil gelecek nesillerin ve diğer canlıların haklarının da korunmasını zorunlu kılan ve aksi durumda sorumluluk doğuran kapsamlı bir haklar bütünü” olarak tanımlanabilir (Bilgili, 2015, s.573).

2.1.5. Çevre hukuku

İnsanlar var oldukları ilk çağlardan itibaren ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla doğadan faydalanmışlardır. Topluluklar halinde yaşayan insanlar doğal kaynaklardan yararlanma süreçlerini düzenlemek amacıyla uymaları gereken kurallar çok eski çağlardan itibaren belirleyip uygulamaya koymuşlardır. İlk dönemlerde doğadan faydalanma doğanın ciddi tahribatına yol açmamışken ya da doğanın düzeni 20. yüzyılda olduğu kadar belirgin bir sorun haline gelmemiştir. Ancak 20. yüzyıldan itibaren bu durumda ciddi anlamda bir değişim yaşanmış ve doğa için geri dönüşü olmayan bir tahribat meydana gelmiştir. İnsanların yapay çevreyi inşa etme ve bu çevrede yaşamlarını sürdürme amacıyla doğal kaynakları yok edici şekilde aşırı kullanmaları 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tehlikeli boyutlara ulaşmış çevre sorunları küresel ölçekte bir önem kazanarak çözüm arayışları kapsamında bağımsız bir hukuk dalının oluşturulmasına zemin hazırlayan kapsamlı düzenlemelerin yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu sorunun çözümüne yönelik politikaların etkin bir şekilde uygulanabilmesi amacıyla bağımsız bir hukuk dalının temellerini oluşturacak standartlar ve kurallar hayata geçirilmesi gerekliydi (Bilgili, 2015, s.565). İşte “çevre hukuku” olarak ifade edilen hukuk dalının temeli bu kuralların toplamından oluşmaktadır (Aybay, 1997, s.318).

Bu açıklamalardan hareketle çevre hukuku "toplumun doğal kaynakları kullanmasıyla ilgili kuralların belirlenmesi ve bu kurallara uyulmaması durumunda

gerekli yaptırımların uygulanmasını sağlayan bir hukuk dalı" olarak tanımlayabiliriz. Bu bağlamda çevre hukukunun bağımsız bir hukuk disiplini olarak şekillenmesinin yaklaşık 40-45 yıl kadar önce oluşmaya başladığını ve bu nedenle genç bir hukuk dalı olduğunu da ifade edebiliriz (Bilgili, 2015, s.566).

Çevre hukuku birbirini takip eden beş temel ilkeye dayanmaktadır: önleme, işbirliği ve eşgüdüm (koordinasyon), bütünleştirme (entegrasyon), kirleten öder ve ihtiyat ilkeleri. Önleme ilkesi çevre sorunlarının ortaya çıkmadan önce müdahale edilme çabasını, işbirliği ve eşgüdüm ilkesi ise ülkelerin ortak bir şekilde hareket etmelerini vurgular. Bütünleştirme ilkesi ise çevre koruma politikalarının kalkınmaya yönelik tüm faaliyetlerinde göz önünde bulundurulması ve bu politikaların kalkınmayla uyumlu hale getirilmesini ifade etmektedir (Bal, 2009, s.186). Kirleten öder ilkesi çevreyi kirleten tarafın ortaya çıkan sorunlarla ilgili tüm maliyetleri karşılamasını öngörmektedir. Çevre yasasının bir diğer önemli ilkesi olan ihtiyat ilkesi ise dikkate alınabilir bir faaliyetin sonuçlarının kesin olarak tahmin edilemiyorsa koruma tedbirlerinin uygulanmasına devam edilmesini ifade eder (Bilgili, 2015, s.566).

2.1.6. Çevre bilinci

Çevre bilinci bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutları içeren çok yönlü bir kavramdır. Başka bir ifadeyle çevre bilinci; doğadaki zenginliklerle ilgili kararlar, politikalar ve değerlendirmeleri içeren düşünceler ile bu bakış açısının hayata geçmesine dair davranışlar ve tüm bunlara ait parçaların doğal bir sonucu olan çeşitli duygularla şekillenir. Bu denli bütünsel bir olgunun gelişimi elbette basit bir süreçle ifade edilemez. İnsanların çevreleriyle kurdukları etkileşimle başlayan bu gelişim süreci, yaşam boyu sürmektedir. Çevre bilinci kişilik gelişimiyle paralel ilerleyen ve farklı faktörlerin etkileşimi sonucu ortaya çıkmıştır (Türküm, 1998,s.172).

Çevre bilinci kavramının çok çeşitli kullanım alanı olmasına rağmen günümüzde daha çok karşımıza çıktığı alan politikadır. Bu bağlamda birçok bilim insanının da üzerinde hem fikir oldukları kavramlar çevre bilgisi çevreye olan tutum ve

çevreye yararlı davranışlardır. Bu kavramları özetle şu şekilde açıklayabiliriz (Erten, 2004, s.5):

Çevre bilgisi: Çevreye ait sorunlar bu sorunlara yönelik çözüm yolları ekolojik alanlardaki gelişmeler ile pazarın sürdürülebilirliğini sağlamak için doğayı korumak amacıyla elde edilen tüm bilgilerdir.

Çevreye yönelik tutumlar: Çevre sorunlarının neden olduğu korkular, gelecek kaygısı, öfke, huzursuzluk, endişe, kişilerin sahip oldukları değer yargıları, çevre sorunlarının çözümüne yönelik istekli olma durumu gibi bireylerin çevreye yararlı davranışlarına karşı geliştirmiş oldukları olumlu ve olumsuz davranış ve düşüncelerin hepsi.

Çevreye yararlı davranışlar: Çevrenin korunması için bireylerin göstermiş oldukları gerçek davranışlardır. Bu tür eylemler literatürde çevre dostu veya çevreye yararlı davranışlar olarak yerini almıştır.

Çevre bilincine sahip bireyler çevre dostu davranışları sergileyen, çevrenin tahribatına kayıtsız kalmayan bencilce hareket etmeyip kişisel çıkarlarını aşırı hırsla dönüştürmeyen bir tutum benimseyen kişilerdir (Erten, 2004, s.6). Çevre bilinci sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre hedefinin yanı sıra çevre sorunlarına yönelik insan tutumu ve bu tutumlardaki değişimlerin kritik bir göstergesi olarak ifade edilebilir (Çolakoğlu, 2010, s.153).

Çevre bilinci bireyin toplumsal, tarihsel ve doğal çevresine karşı duyarlılık kazanmasını, çevreyle ilgili karşılaştıkları problemlerin çözümünde sivil toplum örgütleri vasıtasıyla kararlara etkin katılımını, haklarını bilip hakları çerçevesinde savunma yapabilmesini, tepkisini göstermek için harekete geçmesini, çevreye zarar vermeden çevreyi kullanma gereğinin bilincinde olmasını, doğal yaşamın ve doğal kaynakların insan yaşamı için vazgeçilmez olduğunun bilincinde olmasını, tarihsel, toplumsal ve doğal çevrede gerçekleşen olayları yakından takip etmesini ve bu olayları değerlendirmesini, bütün tüketim girişimlerinde tasarrufu ön planda tutmasını amaçlamaktadır (Öztek, 2006, s.211).

2.2. VATANDAŞLIK KAVRAMI

Vatandaşlık kavramı etimolojik olarak Latince "civis" ve Yunanca "polites" kelimelerinden türetilmiş olup tarihsel bağlamda bir şehir devletine mensup bireyi tanımlamak için kullanılmıştır (Smith, 2002, s. 106). Aristoteles vatandaşlığı "bilinçli katılım ve yargısal işlevleri yerine getirmeye uygun olma durumu" olarak tanımlarken Platon ise vatandaşlığı yüksek düzeyde eğitimle ilişkilendirip evrensel bir kategori olarak ele almak yerine soy ve mülkiyete dayalı sınırlı bir yapı olarak değerlendirmiştir (Li, 2009, s.384).

Marshall'a (2006, s.38) göre vatandaşlık kavramı sivil, siyasi ve sosyal olmak üzere üç temel unsuru içermektedir. Sivil unsur bireyin ifade, düşünce ve inanç özgürlüğü, mülkiyet hakkı, hâlihazırdaki yasalara uygun sözleşme yapma yetisi ve adalete erişim hakkı gibi bireysel haklarını kapsamaktadır. Siyasi unsur bireyin siyasi otoriteyi elinde bulunduran bir organın üyesi olarak ya da bu organın üyelerini seçme yetkisine sahip bir seçmen olarak, siyasi iktidara katılımını ifade eder. Bu bağlamda siyasi unsura ilişkin kurumlar parlamentolar ve yerel yönetimlerdir. Sosyal unsur ise bireyin toplumsal normlar çerçevesinde medeni bir yaşam sürebilme hakkını ifade eder. Bu kapsamda birey sosyal unsur aracılığıyla ekonomik refaha ve güvenceye sahip olur, sosyal mirastan pay alır ve eğitim, sağlık gibi sosyal hizmetlerden faydalanabilir.

Alan yazına bakıldığında vatandaşlık kavramıyla ilgili çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Bunlardan bazıları şu şekilde ifade edilmiştir: Vatandaşlık, uyrukluk ve yurttaşlık kavramları, bir gerçek kişi ile devlet arasındaki hukuki bağı ifade eden terimler olarak tanımlanmaktadır (Doğan, 2001, s.31). Üstel (2005, s.22) ise vatandaşlık kavramını "tasavvur edilen vatandaşlık" ve "yaşanan vatandaşlık" olarak ele almış vatandaşlığın resmi boyutuna odaklanırken duygusal ve aidiyet boyutunun göz ardı edildiğine dikkat çekmiştir. Bu tanımlamalardan hareketle vatandaşlık kavramını yalnızca devletin bireylere yüklediği görev ve sorumluluklar ile onlara sunduğu haklar çerçevesinde hukuki bir statü olarak ele almak yeterli değildir. Vatandaşlık aynı zamanda bireylerin içinde bulundukları toplumun değerlerini benimsemeleri ve bu değerlerle uyumlu bir şekilde topluma aktif katılım

sağlamalarıyla da ilişkilidir. Bu bağlamda vatandaşlık bireyin yalnızca yasal bir statüyle devletle olan ilişkisini değil aynı zamanda toplumsal aidiyet hissi ve kültürel katılım yoluyla toplumun bir parçası olma sürecini de içerir. Dolayısıyla vatandaşlık hem resmi hem de duygusal ve kültürel boyutları kapsayan çok yönlü bir olgu olarak değerlendirilebilir (Güven, 2009, s.150).

Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi'nin ardından Avrupa'da meydana gelen toplumsal, ekonomik ve siyasal gelişmeler yüzyıllardır hâkim olan feodal yapı ve kilisenin egemenliğinin sona ermesine yol açmıştır. Bu süreç sosyal ve siyasal düzenin köklü bir biçimde değişmesini tetiklemiş ve toplumsal yapı yeniden şekillenmeye başlamıştır. Sanayileşmenin hız kazanmasıyla birlikte kırsal alanlardan kentlere yoğun bir göç dalgası ortaya çıkmış bu göç hareketleri sonucunda kentleşme olgusu belirgin hale gelmiştir. Teknolojik ilerlemelerle birlikte modernleşme süreci hızlanmış ve toplum yapısında derin dönüşümler yaşanmıştır. Bu değişimlerin etkisiyle vatandaşlık kavramı da yalnızca hukuki bir statü olmanın ötesine geçerek, dinamik bir süreç içerisinde sürekli olarak kendini yenilemiş, farklı toplumsal, siyasi ve ekonomik koşullara uyum sağlamıştır. Vatandaşlık kavramı bu süreç zarfında hem bireylerin devlete karşı hak ve yükümlülüklerini hem de onların topluma karşı aidiyet ve katılımını içeren çok boyutlu bir anlam kazanmış modern ulus-devletlerin temel taşlarından biri haline gelmiştir. Dolayısıyla bu tarihsel dönemde yaşanan dönüşümler, vatandaşlık anlayışının toplumsal normlar, siyasal haklar ve birey-devlet ilişkisi bağlamında sürekli bir evrim süreci geçirmesine olanak sağlamıştır (Heater, 2007, s.48).

Günümüzde geline vatandaşlık kavramı tarihsel süreçte yaşanan toplumsal, siyasal ve ekonomik dönüşümler neticesinde cumhuriyetçi, liberal ve küresel perspektifler doğrultusunda çok yönlü bir içerik kazanmıştır. Bu farklı perspektifler vatandaşlığın yalnızca ulusal sınırlar ve hukuki statüyle sınırlı bir kavram olmaktan çıkarak, bireylerin hem devletle hem de küresel toplumla olan ilişkilerini daha geniş bir çerçevede ele alan yeni yaklaşımların oluşmasına ortam hazırlamıştır. Bu doğrultuda anayasal vatandaşlık, küresel vatandaşlık, aktif vatandaşlık, dijital vatandaşlık, çok kültürlü vatandaşlık, Avrupa vatandaşlığı, ulus ötesi vatandaşlık,

çevresel vatandaşlık ve ekolojik vatandaşlık gibi çeşitli vatandaşlık biçimleri gelişerek, vatandaşlık kavramına yeni bir boyut kazandırmıştır (Metin, 2021, s.18).

2.2.1. Ekolojik vatandaşlık ve boyutları

Günümüzde yaşanan ekolojik krizler vatandaşlık kavramının yeniden ele alınmasını gerekli kılarak "nasıl bir vatandaşlık?" sorusunu ön plana çıkarmaktadır. Vatandaşlık ve çevre arasındaki ilişkiyi sorgulayan bu çerçevede vatandaşlık tanımlamaları üç temel boyutta şekillenmektedir. İlk olarak çevresel kaygılar doğrultusunda vatandaşlık haklarının nasıl tanımlanması gerektiği tartışılmaktadır. İkinci olarak ekolojik düşüncenin gelişimiyle artan küresel farkındalığın, vatandaşlığın kapsamını genişlettiği görülmektedir. Son olarak giderek aciliyet kazanan ekolojik krizler vatandaşlık anlayışının ekoloji temelli bir dönüşüme ihtiyaç duyduğunu göstermekte ve bireylere yeni sorumluluklar yüklemektedir (Dean, 2001, s.491).

Ekolojik vatandaşlık doğadaki tüm canlı varlıkların iyiliğini gözeten, bu iyiliği sağlamak adına aktif bir katılım sergileyen mevcut ve gelecek nesillerin yararı için çevrenin korunmasını ve sürdürülebilirliğin sağlanmasını hedefleyen bireyleri tanımlamaktadır. Doğada adaleti tesis etmeyi savunan bu vatandaşlık biçimi dört temel özelliğe sahiptir. İlk olarak ekolojik vatandaşlık mekânsal sınırlardan bağımsızdır ve bireylerden bulundukları yerden bağımsız olarak dünya için sorumluluk üstlenmelerini talep eder. İkinci olarak vatandaşların doğaya karşı sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için belirli değerlere sahip olmasını bekler; bu bağlamda temel değeri adalet olarak kabul eder ve herkes için çevresel adaletin sağlanması yönünde çaba gösterir. Son olarak insan ile doğa arasında karşılıksız bir yükümlülük yaratarak sözleşmeye dayanmayan bir borçlanma anlayışını geliştirir (Dobson, 2003, s.89).

Ekolojik vatandaşlık dünya genelindeki ekolojik adalet hareketlerinden ilham alarak, iyi bir yaşam anlayışını inşa etmeyi hedeflemekte ve bu süreçte eşitlik, adalet ve insan hakları ilkelerine vurgu yapmaktadır (Star, 2005, s.2). Bu çerçevede ekolojik vatandaşlık bireylerden sürdürülebilirliğin sağlanması için gerekli olan

günlük yaşam becerilerini edinmelerini talep etmektedir bu beceriler arasında gereksiz enerji tüketiminden kaçınma, ısı yalıtımını optimize etme, su tasarrufunda bulunma ve geri dönüşüm süreçlerine katkıda bulunma yer almaktadır. Aynı zamanda ekolojik vatandaşlık bireylerin çevresel hak ve sorumluluklarının farkında olmalarını da zorunlu kılmaktadır (Horton, 2006, s.125-126)

Çevresel haklar ve sorumluluklar konusunda önemli bir dönüm noktası olan ve 1972 yılında Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı'nda kabul edilen Stockholm Bildirgesi'nin ilk maddesinde şu ifadeye yer vermektedir: "İnsan özgürlük, eşitlik ve tatmin edici yaşam koşulları temelinde onurlu ve iyi bir yaşam sürmesine olanak tanıyan nitelikli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir aynı zamanda mevcut ve gelecek nesiller için çevrenin korunması ve iyileştirilmesi sorumluluğunu ciddi bir şekilde üstlenmektedir" (UNEP Library and Documentation Centre, 1972, s.1). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 56. Maddesinde "Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevrenin geliştirilmesi çevre sağlığının korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi hem devletin hem de vatandaşların görevidir" ifadelerine yer verilmektedir (www.mevzuat.gov.tr adresinden 29/09/2024'de alınmıştır). Bu bağlamda hem uluslararası belgelerde hem de ulusal hukukta, çevresel hakların temel bir insan hakkı olarak tanındığı ve bireylerin yanı sıra devletin de çevrenin korunması ve iyileştirilmesi konusunda ciddi sorumluluklar üstlendiği açıkça görülmektedir.

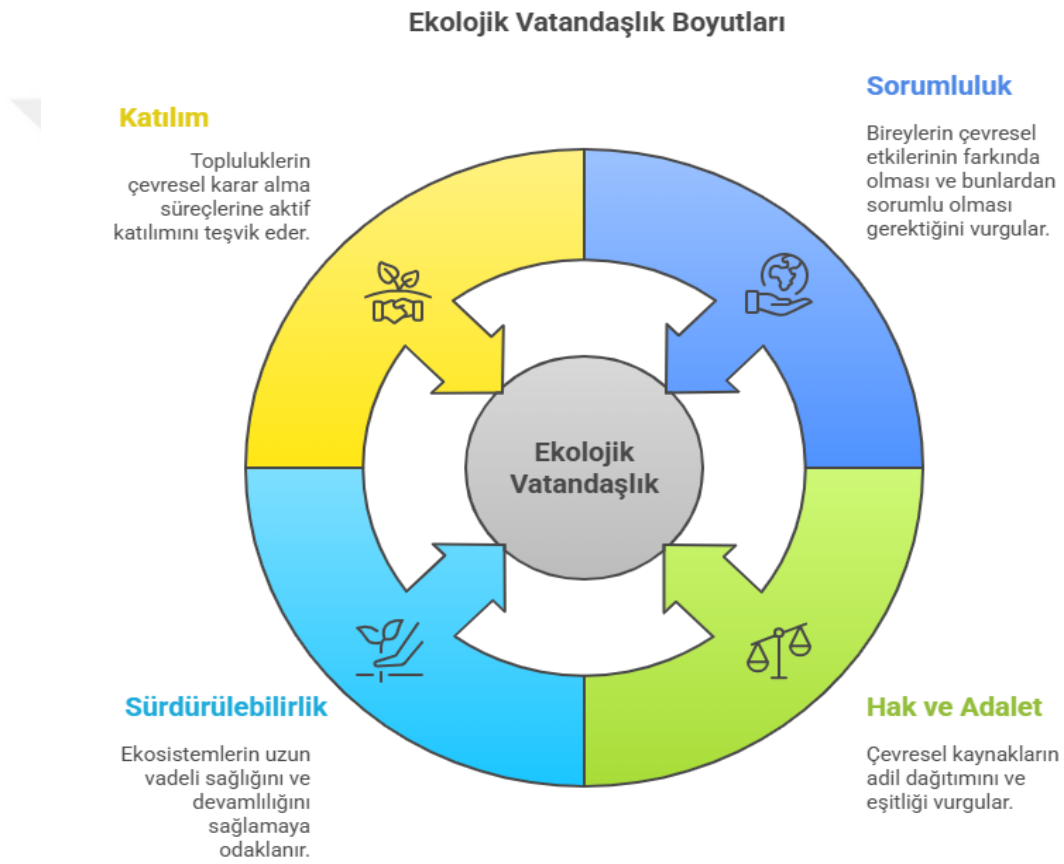
Ekolojik vatandaşlık bireylerin çevresel sorumluluklarını bilinçli bir şekilde üstlenerek, sadece kendi çıkarlarını değil küresel ölçekte ekolojik dengeyi gözetken bir yaşam tarzı benimsemelerini gerektirir. Bu çerçevede ekolojik bir vatandaş günlük yaşamındaki eylemlerini diğer coğrafyalarda su kıtlığı ve açlık gibi sorunlarla karşı karşıya kalan milyonlarca insanın durumunu dikkate alarak planlar. Örneğin su kullanımında tasarruflu davranan bir ekolojik vatandaş, yalnızca kendi yaşam alanındaki kaynakların tükenmesini önlemekle kalmaz aynı zamanda küresel su kaynaklarının sürdürülebilirliğine katkı sağlamayı amaçlar. Ulaşım tercihlerinde ise ekolojik vatandaşlar öncelikle yürümeyi ya da bisiklet kullanmayı seçerek karbon salınımını minimuma indirirler bu seçenekler mümkün olmadığında ise bireysel araçlar yerine toplu taşıma araçlarını tercih ederek çevreye verdikleri zararı en aza

indirirler. Aynı zamanda ekolojik bir vatandaş tüketim alışkanlıklarını da sürdürülebilirlik ilkelerine göre düzenler. Yeni ürünler yerine ikinci el ürünlere yönelerek üretim süreçlerinin çevreye olan olumsuz etkilerini azaltmayı hedefler. Geri dönüşüm süreçlerine aktif katılım sağlar ve hem doğal kaynakların israfını hem de atık üretimini minimuma indirmek için çaba gösterir. Özellikle gıda israfına karşı duyarlılık gösteren bir ekolojik vatandaş ekmek gibi temel gıda maddelerinin israfını önlemeye çalışır. Tüm bu davranışlar, bireyin kişisel ekonomik çıkarlarından ziyade çevresel sürdürülebilirliği sağlama ve doğaya verilen zararı azaltma amacına dayanmaktadır. Ekolojik vatandaşlık bireyin günlük yaşantısındaki tüm kararlarında çevresel etkileri göz önünde bulundurmayı ve bu doğrultuda sorumlu bir şekilde hareket etmeyi zorunlu kılar (Uysal, 2018, s.26).

Ekolojik vatandaş yalnızca yerel düzeydeki çevresel koruma faaliyetlerine katılım göstermekle kalmaz aynı zamanda uluslararası düzeyde yürütülen çevre koruma çalışmalarını da yakından takip eder. Bu süreçte bulunduğu bölgedeki yöneticiler ve karar alıcılarla çevre politikaları üzerine diyaloglar kurarak çevresel sorunlara yönelik çözüm süreçlerine aktif olarak katılır (Jagers ve Martinsson, 2010, s.1060). Ekolojik vatandaş yalnızca belirli çevreci davranışları sergilemekle kalmayıp, yaşadığı çevrenin korunmasına yönelik faaliyetlerin arka planını sorgulamalı ve bu faaliyetlerin dayandığı temelleri araştırmalıdır.

Ekolojik vatandaşlık anlayışının önemli unsurlarından biri bireyin çevreyi koruma sorumluluklarını etkin bir şekilde yerine getirmesidir. Kültürel ve tarihi mirasa zarar veren ya da hayvanlara kötü muamelede bulunan durumlarla karşılaşıldığında ekolojik vatandaş bu tür ihlallere karşı duyarsız kalmayarak gerekli müdahalelerde bulunmalı ve sorumlu bireyleri uyarmalıdır. Bununla birlikte ekolojik vatandaşın sahip olduğu hakları kullanma ya da kullanmama yönündeki tercihleri tamamen bireyin inisiyatifine bağlıdır (Szerszynski, 2005, s.83). Örneğin bir vatandaşın çevrenin korunmasına yönelik düzenlenen yasal yürüyüşlere veya protestolara katılması, çevreci gruplara üye olması ya da uluslararası bir çevre örgütüne destek vermesi, ekolojik vatandaşlık kapsamında sahip olduğu hakların somut örnekleri olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda ekolojik vatandaşın çevreye yönelik hakları vatandaşlık kimliği ve sorumluluklarıyla birlikte netleşen bir

yaklaşımına dayanmaktadır. Ekolojik vatandaşlık anlayışında çevre sorunlarına yönelik somut ve uygulanabilir çözüm yollarının araştırılması ve geliştirilmesi esastır (Latta ve Garside, 2005, s.12). Bu sürecin etkin bir şekilde işlemesi için çevre eğitiminin hedefleri ile ekolojik vatandaşlığın boyutlarının bütünleşmesi gerekmektedir (Uysal, 2018, s.27). Aşağıda ekolojik vatandaşlığın temel boyutları ise sorumluluk, katılım, hak ve adalet ile sürdürülebilirlik olarak ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.

Şekil 1. Ekolojik vatandaşlık boyutlarının dağılımı (Uysal, 2018, s.27)

2.2.1.1. Hak ve adalet

Kılıç ve Tok (2014, s.214) adalet kavramını bireylere hak ettikleri biçimde davranmayı ve her kişiye hakkını vermeyi ifade eden bir kavram olarak

tanımlamışlardır. Günümüz koşullarında adalet kavramı yalnızca insanlara yönelik hak ve sorumluluklarla sınırlı kalmayarak daha geniş bir anlam kazanmış ve tüm canlı varlıkları kapsayacak şekilde yeniden yorumlanmıştır. Bu dönüşüm her canlının içinde bulunduğu çevrede hakkını alması ve hak ettiği muameleyi görmesi gerektiği anlayışını beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla adalet kavramı insan merkezli bir yaklaşımdan uzaklaşarak ekosistemin bütününe karşı sorumlulukları içeren daha kapsamlı bir perspektifte kullanılmaya başlanmıştır (Uysal, 2018, s. 28).

Çevresel adalet kavramı sanayileşme ve kalkınma süreçleri sonucunda ortaya çıkan çevresel sorunların yol açtığı küresel eşitsizlikleri ve bu sorunların çözümüne yönelik yaklaşımları ele alan bir anlayışı ifade etmektedir. Küresel düzeyde ülkeler arasında gelişen ekonomik ilişkiler hem ekonomik hem de ekolojik dengesizlikleri derinleştirmektedir. Sanayileşmiş ülkelerin izinden giden kalkınmakta olan ülkelerin atmosfere saldıkları sera gazları küresel ısınmanın temel nedenlerinden biri olarak öne çıkmakta ve bu durum yaşanan çevre sorunlarında hiçbir sorumluluğu olmayan Afrika, Asya ve ada ülkelerinde zaman zaman kuraklık, zaman zaman da aşırı yağışlar şeklinde kendini göstermektedir. Bu bağlamda küresel çevre sorunları yalnızca ekolojik bir kriz yaratmakla kalmamakta, aynı zamanda küresel ölçekte bir adalet meselesine de dönüşmektedir (Şahin, 2012, s.51).

Çevresel adalet kavramı ulusal güvenlik anlayışının yeniden tanımlanmasına da katkı sağlamıştır. Günümüzde yalnızca düşman saldırıları nedeniyle değil nükleer reaktörlerin ya da kimyasal madde üreten fabrikaların patlaması gibi endüstriyel kazalar sonucu da binlerce insan hayatını kaybedebilmektedir. Bu nedenle çevresel adalet kavramı, ulusal güvenlik ve çevresel güvenlik kavramlarıyla sıkı bir ilişki içerisindedir. Uluslararası belgelerde çevresel güvenlik üç temel ilkeye dayandırılmaktadır. İlk olarak dünya genelinde insan ve diğer canlıların varlığını tehdit eden çevresel krizler ele alınmaktadır. İkinci olarak çevre sorunlarının ekonomik istikrarı tehlikeye sokacak bir düzeye ulaşması vurgulanmaktadır. Üçüncü olarak ise ülkeler arasında veya bir ülke içindeki topluluklar arasında çevresel kaynakların paylaşımı ve çevre sorunları nedeniyle çatışma riskinin artması dikkate alınmaktadır (Keleş, 2012, s.62).

Adalet duygusu gelişmiş bir ekolojik vatandaş, bir nükleer santralin kurulmasını yalnızca o bölgede yaşayan bireylerin sorunu olarak ele almaz bu durumu daha geniş bir perspektiften tüm toplumun ve ekosistemin ortak sorumluluğu olarak değerlendirir (Horton, 2005, s. 141). Ekolojik bir vatandaş, karbondioksit salınımına bağlı olarak ABD gibi sanayileşmiş ülkelerde ortaya çıkan çevre sorunlarının yalnızca bu ülkelerle sınırlı kalmadığını küresel ölçekte etkiler yaratarak kendisi üzerinde de zararlı sonuçlar doğurabileceğinin farkındadır. Aynı zamanda Afrika gibi bölgelerde artan kuraklık gibi çevresel krizlerin yalnızca bu coğrafyalara özgü olmadığını küresel iklim değişikliğinin bir parçası olarak tüm dünyayı etkileyen bir sorun olduğunun farkındadır. Bu bağlamda fosil yakıt tüketimindeki artışın yalnızca belirli ülkelerin değil, tüm ulusların ortak bir sorunu olduğunu ve bu sorunun küresel iş birliği gerektirdiğini anlar (Kılıç ve Tok, 2014, s.215). Bu bağlamda "adaletli ekolojik vatandaşlar" dünyanın daha yaşanabilir bir yer haline gelmesi için çaba sarf ederek, çevrelerine karşı sorumluluklarını yerine getirmekte ve aynı zamanda doğadaki diğer canlıların daha iyi yaşam koşullarına sahip olmalarına katkı sağlamaktadır. Bu anlamda çevresine karşı adalet duygusu gelişmiş bir ekolojik vatandaş tanımlayacak olursak "çevresine yüksek düzeyde duyarlılık gösteren ve bununla birlikte insanlara, hayvanlara, bitkilere ve diğer biyotik canlılara karşı da adalet duygusu gelişmiş birey" ifadesi uygun olacaktır (Dobson, 2003, s.84).

2.2.1.2. Katılım

Katılım bireyin çevresel yönetim süreçlerine aktif bir şekilde dahil olarak bu süreçlerde alınan kararlara etki edebilme ve çevresel koşulları şekillendirme fırsatına sahip olmasını ifade eden bir kavramdır. Bu bağlamda katılım yalnızca bireyin kendi yaşamını doğrudan etkileyen kararlar üzerinde söz sahibi olmasını değil aynı zamanda toplumun genelinde çevre ile ilgili politikaların oluşturulmasına ve uygulanmasına katkıda bulunmasını da kapsamaktadır. Böylece birey çevre yönetimi süreçlerine dahil olarak hem kendi yaşamını hem de toplumsal ve ekolojik dengeleri şekillendirme gücüne sahip olmaktadır (Keleş vd., 2005, s.59).

Ekolojik vatandaş çevresel farkındalığı yüksek, doğanın iyileştirilmesi ve korunması amacı doğrultusunda hareket eden ve çevre koruma faaliyetlerine aktif olarak katılım sağlayan bir birey olarak tanımlanmaktadır (Mengsi ve Zhengke, 2018, s.409). Ekolojik sorunların çözümüne yönelik stratejiler geliştiren katılımcı ekolojik vatandaşlar anti-nükleer hareketler, göçmenlerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi, tüketici haklarının korunması ve hayvan hakları gibi konularda aktif bir rol üstlenmektedirler. Aynı zamanda bu bireyler fabrika sistemine, toplumsal eşitsizliklere, vahşi kapitalizme, rekabet odaklı ekonomik mekanizmalara, kâr maksimizasyonuna, doğal kaynakların kötüye kullanımına ve çevresel yıkıma karşı keskin bir muhalefet sergilemektedirler (Uysal, 2018, s.30).

Ekolojik vatandaşlığın katılım boyutu bireylerin çevresel sorunların çözümüne yönelik aktif bir rol üstlenmelerini ve bu doğrultuda hem yerel hem de küresel ölçekte çevre politikalarının şekillendirilmesine doğrudan katkı sunmalarını ifade eder. Bu katılım yalnızca çevre koruma faaliyetlerine fiziksel olarak dahil olmayı değil, aynı zamanda çevreyle ilgili karar alma süreçlerine müdahil olmayı toplumsal farkındalık yaratmayı ve çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine yönelik iş birliği içinde hareket etmeyi de kapsar. Dolayısıyla ekolojik vatandaşlığın katılım boyutu, bireylerin çevresel adaletin sağlanması ve doğanın korunması adına sorumluluk alarak, toplumsal ve politik süreçlerin önemli bir parçası haline gelmelerini gerektirir. Bu bireylerin ekolojik sorunların çözümünde sadece birer gözlemci değil, aynı zamanda çözüm üretici ve etkili birer aktör olduklarını göstermektedir.

2.2.1.3. Sorumluluk

Türk Dil Kurumu'nun (TDK) Büyük Türkçe Sözlüğü 'ne göre sorumluluk bireyin kendi davranışlarının veya yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Kepenekçi'ye (2003, s.283) göre insan haklarının var olmadığı bir ortamda sorumluluktan söz etmek mümkün olmadığı gibi sorumluluğun bulunmadığı bir ortamda da insan haklarının varlığından bahsetmek mümkün değildir. Bu bağlamda insan hakları ve sorumluluk kavramları birbiriyle

doğrudan ilişkilidir ve birbirini tamamlayıcı nitelikte olup birinin eksik olduğu durumda diğeri de anlamını yitirmektedir. Yavuzer'e (2016, s.58) göre sorumluluk bireyin yaşına, cinsiyetine ve gelişim düzeyine uygun olarak hem kendisine hem de diğer bireylere karşı yerine getirmesi gereken görev ve sorumlulukları üstlenmesi olarak tanımlanmaktadır.

Geçmişten günümüze insanlık çeşitli ve giderek karmaşıklaşan çevresel sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. İnsanoğlu içinde bulunduğu ekosistemi hem etkileyen hem de bu ekosistemden doğrudan etkilenen bir varlık olarak, doğal çevresiyle karşılıklı bir etkileşim içinde yaşamını sürdürmektedir. Bu bağlamda bireylerin ekosisteme yönelik eylemlerinin sonuçlarının bilincinde olmaları ve ekosisteme karşı ahlaki ve toplumsal sorumluluklar hissetmeleri son derece önemlidir. Ekolojik vatandaşlık kavramı da bu sorumluluk bilinciyle yakından ilişkilidir. İyi bir ekolojik vatandaş doğal kaynakların bilinçli ve sürdürülebilir şekilde kullanımında geri dönüşüm süreçlerinin desteklenmesinde, bireysel ekolojik ayak izinin azaltılmasında, çevresel sorunlara çözüm bulunmasında, enerji tasarrufu sağlanmasında ve doğada var olan diğer canlıların yaşam koşullarının iyileştirilmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte ekolojik vatandaşlar, çevresel adaletin sağlanmasında ve gelecek nesillere sağlıklı ve yaşanabilir bir çevre bırakma sorumluluğunu taşımaktadırlar.

Dolayısıyla ekolojik vatandaşlık yalnızca bireysel çevre bilincini artırmakla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda daha geniş çapta çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik kolektif bir çaba ve duyarlılığı ifade eder. Gelecek nesillere temiz, yaşanabilir ve sürdürülebilir bir çevre bırakabilmek adına insanlığın doğaya karşı ciddi ve kapsamlı sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumluluklar bireylerin sadece günlük alışkanlıklarında değil aynı zamanda küresel ölçekte çevresel politikaların ve yönetim süreçlerinin şekillendirilmesinde de aktif bir rol almalarını gerektirmektedir. Kısacası doğanın korunması ve ekolojik dengenin sürdürülmesi yalnızca bugünkü nesillerin değil gelecekteki tüm canlıların refahı için kaçınılmaz bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.1.4. Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından "insanların mevcut ihtiyaçlarını karşılarken gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kapasitelerini tehlikeye atmadan, doğal kaynakları verimli bir şekilde kullanabilmesi ve bu süreci sürdürülebilir kılabilmesi" olarak tanımlanmıştır (Hayta, 2009, s.144) . Bu tanım yalnızca bugünün gereksinimlerinin karşılanmasına değil aynı zamanda kaynakların tükenmesini veya ekolojik dengeye zarar verilmesini önleyerek gelecek kuşakların da aynı kaynaklardan yararlanabilmesini sağlamayı hedeflemektedir. Dolayısıyla sürdürülebilirlik kavramı, hem ekonomik hem sosyal hem de çevresel boyutları olan, kapsamlı ve uzun vadeli bir yaklaşımı ifade etmektedir.

Sürdürülebilirlik ekolojik dengeyi koruma ile ekonomik büyümeyi eş zamanlı olarak ele alan hem doğal kaynakların verimli ve etkin kullanımını sağlayan hem de çevresel kaliteye büyük önem veren kapsamlı bir yaklaşımdır. Bu model yalnızca bugünkü nesillerin ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemekle kalmaz aynı zamanda gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılama yetilerini tehlikeye atmadan bu süreçleri yürütmeyi amaçlar. Sürdürülebilirlik anlayışı ekonomik kalkınma ile çevresel koruma arasında denge kurulmasını zorunlu kılarak doğal kaynakların tükenmesini veya çevresel bozulmayı önlemeye yönelik uzun vadeli bir strateji olarak şekillenir. Bu bağlamda ekonomik faaliyetler çevresel sürdürülebilirliği göz önünde bulundurarak planlanmalı ve gelecek nesillerin refahı garanti altına alınmalıdır. Sürdürülebilir kalkınma yalnızca ekonomik büyümeyi değil, aynı zamanda toplumsal ve ekolojik sorumlulukları da içeren bütüncül bir model sunmaktadır (Hayta, 2009, s.144).

Çevresel sürdürülebilirlik doğal kaynakların uzun vadede korunması ve sürekliliğinin sağlanması anlamına gelmektedir. Bu kavram doğal kaynakların kullanım hızının, bu kaynakların kendini yenileme kapasitesini aşmaması gerekliliğini vurgular. Aynı şekilde çevreye salınan kirleticilerin miktarının ekosistemlerin bu kirleticileri işleme ve bertaraf etme kapasitesinden fazla olmaması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Çevresel sürdürülebilirlik sadece doğal

kaynakların korunmasını değil aynı zamanda biyoçeşitliliğin muhafazasını, insan sağlığının korunmasını hava, su ve toprak gibi temel yaşam kaynaklarının kalitesinin devamlılığını da kapsamaktadır. Hayvan ve bitki yaşamının korunması ekosistem dengesinin sürdürülmesi ve doğal habitatların tahribatının önlenmesi de çevresel sürdürülebilirliğin hayati unsurları arasında yer almaktadır. Bu çerçevede çevresel sürdürülebilirlik, doğal kaynakların ve ekosistemlerin gelecekteki nesillerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde korunmasını sağlayan bir yaklaşımdır (Kaypak, 2011, s.26).

2.2.2. Ekolojik vatandaşlık eğitimi

Çevre eğitimi ve vatandaşlık eğitimi birbiriyle bağlantılı olup ayrı düşünülmemelidir. Ekolojik vatandaşlık eğitimi bu iki alanı birleştirerek yeni bir yaklaşım sunmaktadır. Dobson ekolojik vatandaşlıkta hakların önemine dikkat çekmekte ve bu konunun ele alınmadığı bir müfredatın yetersiz kalacağını belirtmektedir. Ona göre adalet ekolojik vatandaşlığın temel bileşenlerinden biri olup, müfredatın uluslararası görev ve sorumlulukları da kapsamı gerekmektedir. Ayrıca Dobson vatandaşlık müfredatının yalnızca ulusal değil uluslararası boyutlarda nesiller arası ve türler arası sorumlulukları ve sürdürülebilir kalkınma konularını da içermesi gerektiğini vurgulamaktadır (Dobson, 2003, s. 86).

Ekolojik vatandaşlık eğitimi bireylerin yaşadıkları çevreye karşı bilinçli, duyarlı ve katılımcı olmalarını teşvik eden bir yaklaşım olarak doğal yaşamın ayrılmaz bir unsuru haline getirilmelidir. Bu eğitim öğrencilerin doğa ile kurdukları empatiyi güçlendiren, kendilerini güvende hissetmelerine olanak tanıyan ve yalnızca günlük çevre sorunlarıyla sınırlı kalmayıp daha geniş kapsamlı ekolojik meseleleri de aydınlatan bir araç olmalıdır. Ayrıca ekolojik vatandaşlık eğitimi programı çerçevesinde çeşitli canlı türlerinin yakından incelenmesi, toprak, su ve orman gibi stratejik kaynakların korunmasına yönelik farkındalığın artırılması, biyom, biyosfer ve ekosistem gibi önemli çevresel kavramların derinlemesine ele alınması kritik bir öneme sahip olmalıdır (Ünal ve Dımışkı, 1999, s.151).

Ülkemizdeki öğretim programlarının incelenmesi sonucunda ekolojik vatandaşlık eğitimi açısından kazanımların bazı ünitelerde oldukça sınırlı olduğu yeterli düzeyde yer almadığı ya da ekolojik vatandaşlığın kapsamlı boyutları göz önünde bulundurulduğunda bu kazanımların müfredat içerisinde dengeli bir şekilde dağıtılmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Ekolojik vatandaşlık ile ilgili kazanımların daha çok Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Fen Bilimleri ve Biyoloji derslerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu da ekolojik vatandaşlık eğitiminin disiplinler arası bir yaklaşım gerektirdiği halde müfredatta yalnızca belirli derslere sıkışıp kaldığını göstermektedir. Ayrıca söz konusu kazanımların genellikle genel çevre bilgisi ve çevre sorunlarına yönelik farkındalık geliştirmeye odaklandığı; ancak ekolojik vatandaşlığın aktif katılım, sorumluluk bilinci ve sürdürülebilirlik gibi temel bileşenlerine yeterince yer verilmediği anlaşılmaktadır (Uysal, 2018, s.33). Bu durum ekolojik vatandaşlık eğitime dair kazanımların öğretim programlarında daha geniş kapsamlı ve dengeli bir şekilde yer alması gerektiğine işaret etmekte eğitimde çevre bilinci kazandırma sürecinin disiplinler arası bir yaklaşım çerçevesinde yeniden yapılandırılmasının önemini ortaya koymaktadır.

Ekolojik vatandaşlık eğitimi çevreyi yalnızca fiziksel bir varlık olarak ele almanın ötesine geçerek, hak, adalet, sorumluluk, katılım ve sürdürülebilirlik gibi temel etik ve sosyal boyutlarla birlikte kapsamlı bir bakış açısı sunmaktadır. Bu eğitim anlayışında, hak ve adalet boyutuyla ilgili kazanımlar bireyin sadece yaşadığı çevreyle ilişkili değil aynı zamanda küresel çapta çevresel sorunları da kapsayan etik bir perspektif geliştirmesini amaçlamaktadır. Dolayısıyla bu çerçevede kazandırılması gereken beceriler tüm dünya çapındaki çevresel adaletsizlikleri ve ekolojik sorunları çözmeye yönelik bir sorumluluk bilinci ve farkındalık oluşturmaya hedeflemelidir. Katılım boyutunda ise bireyin karşı karşıya kaldığı çevre sorunlarına karşı pasif kalmaktan ziyade doğrudan eyleme geçmesini sağlayacak bir tutum geliştirmesi önem arz etmektedir. Bu kazanımlar bireylerin çevreyle ilgili sorumluluklarını yerine getirme konusunda daha etkin ve proaktif bir yaklaşım benimsemelerini destekler. Sürdürülebilirlik boyutunda ise bireyin yalnızca mevcut nesillerin değil, gelecek kuşakların da ihtiyaçlarını gözeterek çevresel kararlar alması ve bu doğrultuda sürdürülebilir bir yaşam biçimi geliştirmesi beklenmektedir. Bu boyut uzun vadeli ekolojik dengeyi koruyarak doğanın kaynaklarını bilinçli bir

şekilde kullanmayı vurgular. Sorumluluk boyutu ise bireylerin yaşadıkları doğal çevreye karşı geliştirdikleri davranışların hem bireysel hem de toplumsal düzeydeki etkilerini dikkate almayı ve bu davranışların doğaya olan etkilerinin bilincinde hareket etmelerini teşvik eder. Ekolojik vatandaşlık eğitiminin bu geniş kapsamlı yaklaşımı, bireyin çevresel sorunlar karşısındaki sorumluluk bilincini derinleştirirken, aynı zamanda küresel düzeyde ekolojik adaletin sağlanmasına yönelik bir farkındalık yaratmayı amaçlar. Bu bağlamda ekolojik vatandaşlık eğitiminin okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeylerinde sistematik bir şekilde uygulanması, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde çevre bilincini artırarak çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayacaktır. Bu eğitimin tüm eğitim kademelerinde yer almasının sadece çevresel bilinci artırmakla kalmayıp aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmaya ve küresel çevre politikalarının etkinliğine yönelik önemli katkılar sunacağı açıktır (Uysal, 2018, s.33).

2.2.3. Sosyal bilgilerde ekolojik vatandaşlık eğitimi

Günümüzde dünyada meydana gelen hızlı değişim ve dönüşümler beraberinde pek çok toplumsal sorunu da getirmiştir. Bu süreç toplumların beklenti ve taleplerini artırırken, devletlerin ideal vatandaş yetiştirme gereksinimi de her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır. Bu çerçevede disiplinler arası bir yaklaşım benimseyen Sosyal Bilgiler dersi bu sorumluluğu üstlenmiş ve eğitimin en temel amacı olan sosyal etki yaratma ve ideal vatandaş yetiştirme misyonunu üstlenmiştir. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersi dünya genelinde önemli bir yere sahiptir (Dönmez, 2003, s.32). İdeal vatandaşın özellikleri arasında gelişmiş ahlaki muhakeme yeteneği, üst düzey bilişsel düşünme kapasitesi, milli ve evrensel değerleri benimsemiş olma, teknoloji ve bilgi çağına uyum sağlama becerisi, çevresel sorunlara duyarlılık, toplumsal problemlere karşı hassasiyet ve kendini sürekli yenileme çabası gibi nitelikler yer almaktadır. Bu nitelikler ideal vatandaşın yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal düzeyde de sorumluluk üstlenen toplumsal sorunlara çözüm arayan ve sürdürülebilir bir geleceğe katkı sunan bir birey olmasını sağlamaktadır (Gürdoğan Bayır, 2016, s.497). İdeal vatandaşın sahip olması gereken tüm bu

özellikler bireylere eğitim yoluyla kazandırılabilir ve bu sürecin en önemli araçlarından biri Sosyal Bilgiler dersi.

Sosyal Bilgiler dersi temel kültürel öğeleri farklı bilim dallarındaki araştırmalardan elde edilen bulgularla disiplinler arası bir yaklaşımla seçip bu bilgileri sentezleyerek yapılandırılan bir öğretim alanıdır. Bu süreçte tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji ve vatandaşlık gibi çeşitli disiplinlerden elde edilen veriler, öğrencilerin yaş ve bilişsel gelişim düzeyleri, küresel farkındalıkları ve algılama kapasitelerine uygun olarak yeniden düzenlenir ve sunulur. Bu yönüyle Sosyal Bilgiler öğrencilere yalnızca bilgi aktarmakla kalmaz, aynı zamanda onların dünya ile ilgili daha geniş bir perspektif kazanmalarını sağlayan disiplinler arası bir öğretim çerçevesi sunan bir eğitim alanı olarak büyük bir önem taşır (Sözer, 1998, s.3). Sosyal Bilgiler dersi toplumsal yaşamda var olan düzenlemeleri eğitim sürecine entegre eden ve temelde insan ile insanın yarattığı tüm unsurları inceleyen disiplinler arası bir alan olarak öne çıkmaktadır. Bu ders bireylerin sosyal ve fiziksel çevreleriyle olan ilişkilerini derinlemesine ele almakta ve bu ilişkileri analiz ederek öğrencilerin toplumla olan etkileşimlerini anlamlandırmalarına katkıda bulunmaktadır. Sosyal Bilgiler toplumsal yapılar, normlar, değerler ve bireylerin bu yapılar içindeki rolleri gibi konulara odaklanarak öğrencilere topluma dair geniş bir bakış açısı kazandırmayı amaçlamaktadır (Akdağ vd. 2014, s. 5).

Sosyal Bilgiler dersi sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinden özenle seçilmiş bilgileri temel alarak öğrencilere toplumsal yaşamın dinamikleri ve işleyişi hakkında kapsamlı bir anlayış kazandırmayı hedeflemektedir. Bu ders öğrencilerin topluma dair temel bilgi birikimine sahip olmalarını sağlarken aynı zamanda onların toplumsal yaşamda etkin bir şekilde yer almaları için gerekli olan becerileri geliştirmelerine uygun tutumları benimsemelerine ve evrensel değerleri içselleştirmelerine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Sosyal Bilgiler dersi bireylerin sosyal dünyaya dair farkındalıklarını artırarak onların hem yerel hem de küresel düzeyde daha bilinçli ve sorumlu vatandaşlar olarak yetişmelerine olanak tanır (Erden, 2000, s.8). Sosyal Bilgiler dersi sosyal bilimlerin farklı disiplinlerini bir araya getiren kapsamlı bir eğitim alanı olup bu ders aracılığıyla öğrencilere yalnızca toplumsal yapılar ve ilişkiler hakkında bilgi verilmekle kalınmayıp aynı zamanda

coğrafya ve çevre bilimleri gibi disiplinlerin temel kavramları ve içerikleri de sunulmaktadır. Bu disiplinler arası yaklaşım öğrencilere hem fiziki hem de sosyal çevreleriyle ilgili çok boyutlu bir anlayış kazandırmayı hedeflerken onların çevresel farkındalıklarını ve coğrafi bilgi birikimlerini geliştirmelerine de katkı sağlamaktadır (Akdağ vd. 2014, s. 5).

Ekoloji biliminin içeriklerinden yararlanan ve bu bilimle ortak bakış açılarına sahip olan çeşitli disiplinlerin Sosyal Bilgiler dersi kapsamında yer alması öğrencilerin ortaokul düzeyinde ekolojik vatandaşlık bilinci geliştirmelerine önemli bir olanak sağlamaktadır. Bu yaklaşım öğrencilere çevresel sorumluluklarını fark etme ve sürdürülebilir bir gelecek için bilinçli bireyler olma yolunda önemli bir temel sunarken ekoloji ve çevre ile ilgili konulara duyarlılık kazanmalarına da katkıda bulunmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi ekolojik farkındalık ve vatandaşlık anlayışını genç bireylere kazandırarak onların çevreye ve doğaya karşı daha bilinçli ve sorumlu bir tutum geliştirmelerine imkân tanımaktadır (Bayram, 2024, s.57).

Sosyal Bilgiler dersi kapsamında öğrencilerin çevre ile ilgili haklarını bilmesi ve bu hakları etkin bir şekilde kullanabilmesi yaşadığı çevreyi tanıması ve çevresiyle sağlıklı bir etkileşim kurabilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca bilim ve teknolojinin sürdürülebilir kalkınmayı destekleyecek biçimde kullanılmasını öğrenmeleri toplumsal bir varlık olarak kendilerini ve çevrelerini olumsuz yönde etkileyebilecek olaylar ve sorunlar karşısında duyarlı hale gelmeleri amaçlanmaktadır. Bu ders öğrencilerin çevre bilinci ve toplumsal sorumluluklarını geliştirerek hem bireysel hem de toplumsal düzeyde daha bilinçli ve sorumlu bireyler olarak yetişmelerine katkı sağlamayı hedeflemektedir (Karatekin, 2011, s. 277). Sosyal Bilgiler dersi vatandaşlık becerilerini geliştirerek öğrencilerin gelecekte iyi ve etkin birer vatandaş olmalarını hedeflemektedir. Bu bağlamda vatandaşlığın temel unsurlarından biri olan çevresel adaleti savunan bu alandaki hak ve sorumluluklarının bilincinde olan bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Ders kapsamında ekolojik vatandaşlık konularına yer verilmesi öğrencilerin çevreye duyarlı, çevresel haklar ve sorumluluklar konusunda bilinçli bireyler olarak yetişmesine katkıda bulunmakta ve böylece çevresel adalet için mücadele eden vatandaşlar olma yolunda önemli bir temel oluşturmaktadır (Bayram, 2024, s.58).

Ekolojik vatandaşlığa yönelik kazandırılması hedeflenen beceri ve kazanımların, özellikle Sosyal Bilgiler, Fen Bilimleri, Hayat Bilgisi ve Biyoloji gibi derslerde yoğunlaştığı belirlenmiştir. Bu dersler öğrencilere çevre bilinci, sürdürülebilirlik ve ekolojik sorumluluk gibi konularda gerekli bilgi ve farkındalığı kazandırarak, onları ekolojik vatandaşlık bilincine sahip bireyler olarak yetiştirmeyi amaçlamaktadır.

2018 yılı Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı incelendiğinde, 4. sınıf düzeyinde 33 kazanımın yer aldığı görülmektedir. Bu kazanımlar ekolojik vatandaşlık perspektifinden değerlendirildiğinde; 3 tanesinin genel çevre ve çevre sorunları bilgisiyle doğrudan ilişkili olduğu, 3 tanesinin ekolojik vatandaşlık bağlamında sorumluluk bilincini geliştirmeye yönelik olduğu, 2 tanesinin sürdürülebilirlik kavramına odaklandığı ve 1 tanesinin ise hak ve adalet boyutuna temas ettiği tespit edilmektedir. 5. sınıf düzeyinde ise 33 kazanımın bulunduğu ve bu kazanımlar ekolojik vatandaşlık açısından değerlendirildiğinde; 15 tanesinin büyük ölçüde genel çevre, çevre sorunları ve çevre bilgisi ile ilişkili olduğu, 2 tanesinin ise ekolojik vatandaşlığın katılım boyutuna yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, Sosyal Bilgiler dersinin, çevresel farkındalık kazandırmanın yanı sıra, öğrencilerin ekolojik vatandaşlık bağlamında aktif katılımını teşvik etme hedefi taşıdığını göstermektedir. 6. sınıf düzeyinde 34 kazanımın bulunduğu tespit edilmektedir. Bu kazanımlar ekolojik vatandaşlık açısından değerlendirildiğinde, 5 tanesinin genel çevre ve çevre sorunları bilgisiyle doğrudan ilişkili olduğu, 2 tanesinin ise ekolojik vatandaşlığın sürdürülebilirlik boyutuna yönelik olduğu anlaşılmaktadır. 7. sınıf düzeyinde toplam 31 kazanımın yer aldığı ve bu kazanımlar ekolojik vatandaşlık açısından değerlendirildiğinde; 4 tanesinin daha çok genel çevre bilgisi ve çevre sorunlarıyla ilişkili olduğu, 3 tanesinin ise ekolojik vatandaşlığın katılım boyutuna yönelik olduğu görülmektedir (Uysal, 2018, s.41).

2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Sosyal Bilgiler Öğretim Programı incelendiğinde, genel olarak önceki öğretim programındaki öğrenme çıktılarının sayısının fazla olması nedeniyle ders içeriğinde bir sadeleştirmeye gidildiği görülmektedir. Bu sadeleştirme sonucunda, 4., 5., 6. ve 7. sınıf düzeylerinde öğrenme çıktı sayılarında yaklaşık olarak yarı yarıya bir azalma meydana gelmiştir. Bu

düzenleme, öğretim programının daha odaklı ve anlaşılır bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla yapılmış bir değişiklik olarak değerlendirilebilir. 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Sosyal Bilgiler Öğretim Programı incelendiğinde 4. Sınıf düzeyinde 17 öğrenme çıktısı tespit edilmiş olup bu öğrenme çıktıları ekolojik vatandaşlık perspektifinden değerlendirdiğimizde; 3 öğrenme çıktısının sürdürülebilirlik boyutu, 2 öğrenme çıktısının katılım boyutu, 2 öğrenme çıktısının daha çok genel çevre bilgisi ve çevre sorunlarıyla ilişkili olduğu, 1 öğrenme çıktısının ise sorumluluk boyutuyla ilişkili olduğu tespit edilmiştir (MEB, 2024, s,14). 5. Sınıf düzeyinde 19 öğrenme çıktısı bulunurken bu öğrenme çıktıları ekolojik vatandaşlık boyutlarıyla ilişkisi ise 2 öğrenme çıktısının daha çok genel çevre bilgisi ve çevre sorunlarıyla ilişkili olduğu, 2 öğrenme çıktısının sürdürülebilirlik boyutuyla, 1 öğrenme çıktısının katılım boyutuyla, 1 öğrenme çıktısının ise sorumluluk boyutuyla ilişkili olduğu tespit edilmiştir (MEB, 2024, s,17). 6. Sınıf düzeyinde ise 18 öğrenme çıktısı bulunurken bu öğrenme çıktıları ekolojik vatandaşlık boyutlarıyla ilişkisi ise 2 öğrenme çıktısının daha çok genel çevre bilgisi ve çevre sorunlarıyla ilişkili olduğu, 2 öğrenme çıktısının katılım boyutuyla, 1 öğrenme çıktısının sürdürülebilirlik boyutuyla ilişkili olduğu belirlenmiştir (MEB, 2024, s,20). Son olarak 7. Sınıf düzeyinde 17 öğrenme çıktısı bulunurken bu öğrenme çıktıları ekolojik vatandaşlık boyutlarıyla ilişkisi ise 2 öğrenme çıktısının sorumluluk boyutuyla, 1 öğrenme çıktısının katılım, 1 öğrenme çıktısının sürdürülebilirlik boyutuyla ilişkili olduğu tespit edilmiştir (MEB, 2024, s,23). Yeni öğretim modelinin ekolojik vatandaşlık kapsamında değerlendirilmesi çevresel farkındalık, sürdürülebilirlik, toplumsal katılım ve sorumluluk gibi kavramların ne ölçüde ve nasıl öğrencilere kazandırıldığına analiz edilmesi açısından önem taşır. 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Sosyal Bilgiler Öğretim Programı daha önceki programlardan farklı olarak çok fazla sadeleştirilmiş ve öğrenme çıktıları daha odaklı hale getirilmiştir. Bu sadeleştirme sürecinde, ekolojik vatandaşlık ile ilişkili kavramların belirli sınıf düzeylerinde nasıl ele alındığına ve hangi boyutların ön plana çıkarıldığına odaklanarak değerlendirme yapmak mümkündür.

2.2.4. Yükseköğretimde ekolojik vatandaşlık eğitimi

İçinde bulunduğumuz teknoloji çağı hızla değişen bilgi toplumuna ayak uydurabilecek, nitelikli bireylerin yetiştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Günümüzde sadece bilgiye erişim değil bu bilgiyi etkili kullanma analiz etme ve yaratıcı çözümler üretebilme becerileri büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda ekolojik vatandaşlık anlayışına sahip bireylerin yetiştirilmesi hem toplumsal kalkınma hem de sürdürülebilir bir gelecek inşa edilmesi açısından kritik bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır. Eğitim-öğretim faaliyetlerinin uygulayıcıları olan öğretmenlerin bu süreçteki rolü ekolojik bilinç ve çevre duyarlılığı kazandırmada da merkezi bir öneme sahiptir. Öğretmenler yalnızca akademik bilgi vermekle kalmayıp öğrencileri çevreye duyarlı bireyler olarak yetiştirerek ekosistemlerin korunması ve sürdürülebilirlik ilkelerinin benimsetilmesinde kilit rol oynar. Toplumsal kültür ve etik değerlerin aktarımında köprü işlevi gören öğretmenler öğrencilerin ekolojik vatandaşlık bilincini geliştirmelerine de doğrudan katkı sağlar. Bu süreçte öğretmenlerin ekolojik vatandaşlık anlayışını eğitimde etkili bir şekilde kullanması çevre sorunlarına duyarlı, sorumlu bireyler yetiştirmede önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır (Gençtürk ve Sarpkaya, 2015, s.51).

Türkiye'de örgün eğitim kapsamında çevre eğitime yönelik spesifik bir müfredat bulunmamakla birlikte çevre ile ilgili temel bilgiler, ilköğretim ve ortaöğretim düzeyindeki çeşitli derslerin içeriklerine dağılmış şekilde sunulmaktadır. Çevre eğitimi genellikle disiplinler arası yaklaşımlar çerçevesinde öğrencilerle buluşturulmakta ancak bu alana özgü kapsamlı ve bütüncül bir eğitim programı oluşturulmuş değildir. Yükseköğretim düzeyine gelindiğinde ise ulusal ölçekte benimsenmiş veya yaygın olarak uygulanan belirli bir çevre eğitimi politikası mevcut değildir. Bu eksiklik çevre bilincinin erken yaşlardan itibaren sistematik bir şekilde kazandırılması ve sürdürülebilirlik ilkelerinin eğitim sistemi aracılığıyla geniş kitlelere aktarılması bağlamında önemli bir boşluk olarak değerlendirilmektedir (Oğuz, Çakıcı ve Kavas, 2011, s.34).

Eğitim fakültelerinde sunulan öğretim programları incelendiğinde çevre temalı derslerin yalnızca belirli anabilim dallarında yer aldığı görülmektedir. Bu

anabilim dalları arasında Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler, Biyoloji, Coğrafya ve Sınıf Öğretmenliği öne çıkmaktadır. Ancak bu programlarda sunulan çevre ile ilgili dersler, Çevre Bilimi, Çevre Sorunları, Çevre Eğitimi ve Günümüz Dünya Sorunları gibi birkaç dersle sınırlı olup kapsam ve derinlik açısından yetersiz kalmaktadır. Bu sınırlı müfredat öğretmen adaylarında çevre bilinci, duyarlılığı ve farkındalığı oluşturma konusunda yeterli etkiyi sağlamaktan uzaktır. Bu bağlamda öğretmen adaylarının çevresel konularda daha derinlemesine bilgi edinmelerini ve ekolojik sorunlara yönelik çözüm odaklı bir bakış açısı geliştirmelerini destekleyen daha kapsamlı bir çevre eğitimi müfredatına ihtiyaç duyulmaktadır (Meydan vd. 2009, s.155).

Yükseköğretim düzeyinde verilecek çevre eğitiminin yalnızca kavramsal ve teorik bilgilerin aktarılmasıyla sınırlı kalmayıp çevre sorunlarının kökenlerini ve insanın tarihsel süreçte çevreyi nasıl dönüştürdüğünü ortaya koyarak öğrencilere çevre sorunlarının çözümünde gerekli olan sorumluluk bilincini kazandırması elzemdir. Aksi takdirde bu eğitim yalnızca müfredattaki boşluğu doldurmak amacıyla hazırlanmış yüzeysel ve sembolik bir ders niteliğini aşamayacaktır. Öğrencilerin bu eğitimle birlikte çevre bilincini içselleştirerek, canlılara saygı duymayı ve çevreyi iyileştirme sorumluluğunu üstlenmeyi bir hedef olarak benimsemeleri ayrıca meslek hayatlarında çevre sorunlarına nasıl çözüm üretebileceklerini öğrenmeleri gerekmektedir. Çevre eğitimi yalnızca eğitim fakülteleriyle sınırlı kalmamalı tüm yükseköğretim kurumlarında yaygınlaştırılmalıdır. Bunun yanı sıra, bu alanda eğitim verecek akademik personelin sayısının hem nitelik hem de nicelik açısından artırılması çevre bilincine sahip bir yükseköğretim kuşağı yetiştirilmesi açısından kritik bir önem arz etmektedir (Karataş, 2014, s.430).

Sonuç olarak yükseköğretimde çevre eğitimi ekolojik vatandaşlık bilinciyle donatılmış bireylerin yetiştirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılması bakımından vazgeçilmez bir unsurdur. Mevcut müfredatın çevre konularını sınırlı ve yüzeysel biçimde ele alması öğretmen adayları ve öğrencilerde yeterli düzeyde çevresel farkındalık ve sorumluluk bilinci oluşturulmasını engellemektedir. Bu durum çevre eğitiminin daha kapsamlı ve disiplinler arası bir perspektifle yeniden

yapılandırılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Çevre eğitiminin yalnızca teorik bilgi aktarımıyla sınırlı kalmaması öğrencilerin çevre sorunlarının kökenlerini insanın doğa üzerindeki dönüştürücü etkisini ve bu sorunlara yönelik çözüm yollarını derinlemesine kavramalarını sağlayacak şekilde sunulması çevresel sorunlara duyarlı ve çözüm odaklı nesiller yetiştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Çevre eğitiminin tüm yükseköğretim kurumlarında yaygınlaştırılması ve bu alanda eğitim verecek nitelikli akademik kadroların güçlendirilmesi çevre bilincine sahip bir gelecek neslin yetiştirilmesine önemli katkılar sunacaktır. Gelecek nesillerin çevreye duyarlı, etik değerlerle donatılmış ve sürdürülebilirlik ilkelerini benimsemiş bireyler olarak topluma kazandırılması uzun vadede küresel çevre sorunlarına yönelik kalıcı ve etkili çözümler üretme kapasitesini artıracaktır. Bu bağlamda çevre eğitiminin niteliğinin ve erişilebilirliğinin artırılması sadece bugünün değil aynı zamanda geleceğin toplumlarını da çevresel krizlere karşı daha dayanıklı ve bilinçli hale getirecektir.

2.3. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Vatandaşlık kavramı tarihsel süreç içerisinde çeşitli disiplinler tarafından ele alınmış, zamanla farklı toplumsal, siyasal ve kültürel bağlamlarda yeniden şekillenmiştir. Yüzyıllar boyunca süregelen bu tartışmalar ve gelişmeler sonucunda vatandaşlık kavramı yalnızca bireylerin devlete karşı hak ve yükümlülüklerini ifade eden bir yapı olmaktan çıkmış, daha geniş sosyal ve çevresel sorumlulukları da kapsayan çok boyutlu bir anlayış haline gelmiştir. Bu dönüşüm sürecinin bir sonucu olarak ekolojik vatandaşlık kavramı, vatandaşlığın geleneksel boyutlarına eklenen yeni bir perspektif olarak ortaya çıkmıştır. Ekolojik vatandaşlık bireylerin çevresel sürdürülebilirliğe yönelik sorumluluklarını ve doğal kaynakların korunmasına ilişkin etik yükümlülüklerini vurgulayan bir anlayışı ifade etmektedir.

Yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler ve küresel çevre sorunlarının artması, bireylerin ilgi, istek ve beklentilerinde değişimlere yol açmış ve bu durum ekolojik vatandaşlık kavramının da yeni boyutlar kazanmasını beraberinde getirmiştir. Artık ekolojik vatandaşlık yalnızca çevreye duyarlılık değil aynı zamanda bireylerin

çevresel sorunlara karşı aktif katılımını ve çözüm üretme sorumluluğunu içeren daha geniş kapsamlı bir yaklaşımı ifade etmektedir. Bu bağlamda ekolojik vatandaşlık küresel düzeyde çevresel sürdürülebilirlik, sosyal adalet ve sorumluluk ilkeleri üzerine inşa edilen bir vatandaşlık anlayışını temsil etmektedir.

Aşağıda tez konusuna yönelik olarak yurt içinde ve yurt dışında gerçekleştirilen çalışmaların bulgularına ve sonuçlarına yer verilmiştir. Bu çalışmalar ekolojik vatandaşlık kavramının teorik temellerini uygulanabilirliğini ve toplum üzerindeki etkilerini ele almakta bireylerin ekolojik vatandaşlık bilinci kazanmaları sürecinde karşılaşılan zorlukları ve fırsatları tartışmaktadır. Yurt içi ve yurt dışı literatürde yer alan bu bulgular ekolojik vatandaşlığın hem bireysel hem de toplumsal düzeyde çevre bilincini artırma potansiyelini gözler önüne sermektedir.

2.3.1. Yurt içinde ekolojik vatandaşlığa yönelik yapılan araştırmalar

Akdeniz ve Durmaz (2024) tarafından gerçekleştirilen "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerini Farklı Değişkenler Açısından İnceleme" başlıklı çalışmada devlet üniversitelerinde öğrenim gören sosyal bilgiler öğretmen adaylarına "Ekolojik Vatandaşlık Ölçeği (EVÖ)" ve "Kişisel Bilgi Formu" uygulanmıştır. Araştırma bulguları öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin orta düzeyde olduğunu ortaya koymuştur. Ekolojik vatandaşlığın farklı boyutları ele alındığında ise katılım boyutunun öğretmen adayları arasında düşük seviyelerde olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeyleri cinsiyet, üniversiteye başlamadan önce yaşanan yer, sivil toplum kuruluşlarına üyelik ve sosyal medyada çevre ile ilgili hesapları takip etme gibi değişkenler açısından incelenmiş ancak bu faktörlere bağlı olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Araştırma bulguları doğrultusunda öğrencilerin ekolojik vatandaşlık özelliklerini geliştirebilmek için çevre eğitimi derslerinin yalnızca teorik bilgilerin ötesine geçerek eyleme dayalı davranışları teşvik etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda çevre eğitimi derslerinin, topluma hizmet veya vatandaşlık gibi diğer derslerle entegre bir şekilde planlanarak daha kapsamlı ve etkili bir öğrenme süreci sunması önerilmektedir.

Bayram (2024) tarafından gerçekleştirilen "Sosyal Bilgiler Dersinde Güncel Olay Öğretiminin Ekolojik Vatandaşlık Düzeyine Etkisi" başlıklı doktora tezinde 2022-2023 öğretim yılı güz döneminde, 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde uygulanan güncel olay öğretiminin öğrencilerin ekolojik vatandaşlık başarı düzeylerine etkisi incelenmiştir. Araştırmada karma yöntem araştırma desenlerinden gömülü desen tercih edilmiştir. Çalışma bir devlet okulunda öğrenim gören 6. sınıf düzeyindeki 37 öğrenci ve aynı okulda görev yapan bir sosyal bilgiler öğretmeninin katılımıyla yürütülmüştür. Veri toplama sürecinde Ekolojik Vatandaşlık Başarı Testi, yarı yapılandırılmış görüşmeler ve araştırmacı ile öğrenci yansıtıcı günlüğü kullanılmıştır. Araştırma bulguları güncel olay öğretimi temelli sosyal bilgiler dersinin öğrencilerin ekolojik vatandaşlık başarı düzeylerini anlamlı bir şekilde artırdığını ortaya koymuştur. Ayrıca sosyal bilgiler öğretmenin görüşlerine göre güncel olay öğretimi yöntemi ders sürecinde öğrencilerin derse olan ilgilerini artırmış, kalıcı öğrenme sağlamış, öğrencilerin güncel olaylara olan farkındalığını yükseltmiş, yaparak-yaşayarak öğrenmelerine katkı sunmuş ve çevreye karşı duyarlılıklarını artırmıştır. Araştırma sonuçları bu yöntemle yürütülen derslerin ekolojik vatandaşlık gelişimine olumlu katkıda bulunduğunu göstermektedir.

Sevim (2023) tarafından gerçekleştirilen "Ortaokul Öğrencilerinin Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerinin İncelenmesi" başlıklı çalışmada karma araştırma modeli kullanılmıştır. Araştırma 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Bartın ve Bursa illerinde öğrenim gören 500 8. sınıf öğrencisinden toplanan verilerle yürütülmüştür. Verilerin toplanmasında Ekolojik Vatandaşlık Ölçeği (EVÖ), kişisel bilgi formu, yarı yapılandırılmış görüşme formu ve örnek olay tamamlama metin formu kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre katılımcıların ekolojik vatandaşlık düzeylerinin genel olarak düşük olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte ekolojik vatandaşlığın alt boyutları incelendiğinde; hak, adalet, sorumluluk ve sürdürülebilirlik boyutlarında katılımcıların orta düzeyde katılım boyutunda ise düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına dayanarak özellikle ortaokul sosyal bilgiler dersi başta olmak üzere tüm derslerde ekoloji kavramına daha fazla yer verilmesi, ekoloji bilinci ve ekolojik vatandaşlığın tüm boyutlarını (katılım, hak, sorumluluk,

adalet, sürdürülebilirlik) kapsayan kazanımlar, konular ve etkinliklerle desteklenmesi önerilmektedir.

Altın (2022) tarafından gerçekleştirilen "Okul Öncesi Öğretmenliği Öğrencilerinin Çevre Eğitime İlişkin Öz-Yeterlik ve Çevre Etiği Farkındalık Algılarının Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerine Etkisi" başlıklı çalışma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde öğrenim gören 1., 2. ve 3. sınıf düzeyindeki 254 okul öncesi öğretmenliği öğrencisini kapsamaktadır. Araştırmada veri toplama sürecinde "Çevre Eğitimi Öz-Yeterlik Ölçeği", "Çevre Etiği Farkındalık Ölçeği" ve "Ekolojik Vatandaşlık Ölçeği (EVÖ)" kullanılmıştır. Araştırma bulguları okul öncesi öğretmenliği öğrencilerinin çevre eğitimi öz-yeterlik düzeylerinin yüksek, çevre etiği farkındalık algılarının çok yüksek ekolojik vatandaşlık düzeylerinin ise orta seviyede olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca öğrencilerin çevre eğitime ilişkin öz-yeterlikleri ile çevre etiği farkındalık algılarının ekolojik vatandaşlık düzeyleriyle orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki içinde olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda öğrencilerin ekolojik vatandaşlık düzeylerinin iyileştirilebilmesi için çevre eğitimi öz-yeterliklerini ve çevre etiği farkındalıklarını artırmaya yönelik lisans eğitim programlarına ek derslerin dahil edilmesi ve çevre temalı projelerde aktif olarak yer almalarına olanak tanınması gerektiği önerilmektedir.

Durgun (2022) tarafından yürütülen "Sınıf Öğretmeni Adaylarının Çevre Etiği Yaklaşımları ile Ekolojik Vatandaşlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı araştırma 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Fırat Üniversitesi ve Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakülteleri Temel Eğitim Anabilim Dalı Sınıf Eğitimi Bölümü'nde öğrenim gören 1., 2., 3. ve 4. sınıf düzeyindeki 375 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak "Kişisel Bilgi Formu", Saka ve Sürmeli (2013) tarafından geliştirilen "Çevre Etiği Yaklaşımları Ölçeği" ve Karatekin ve Uysal (2018) tarafından geliştirilen "Ekolojik Vatandaşlık Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma bulguları katılımcıların ekolojik vatandaşlık ölçeğinin "katılım" alt boyutu puanlarının cinsiyet değişkenine göre erkek katılımcılar lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiğini "sorumluluk" alt boyutunda ise 1. ve 4. sınıf öğrencileri arasında anlamlı bir farklılık bulunduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca katılımcıların "katılım", "sürdürülebilirlik", "hak ve

adalet” alt boyutlarında küçük etki büyüklüğüne sahip farklılıklar olduğu “sürdürülebilirlik” alt boyutunda ise orta düzeyde bir farkın bulunduğu tespit edilmiştir. Çevre etiği ölçeği sonuçları “çevre merkezci” alt boyutunda cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde bir farklılık olduğunu ortaya koyarken çevre etiği ölçeğinin diğer alt boyutları ile sınıf düzeyi ve katılımcıların yaşadığı yer değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Kaya Aydın (2022) tarafından gerçekleştirilen "Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çevre Okuryazarlığı ile Ekolojik Vatandaşlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı çalışmada Sakarya, Düzce ve Bolu illerinin merkez ilçelerinde görev yapan 223 okul öncesi öğretmenine veri toplama aracı olarak Genel Bilgi Formu, Çevre Okuryazarlık Ölçeği ve Ekolojik Vatandaşlık Ölçeği (EVÖ) uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre cinsiyet ve okul türü değişkenlerinin, öğretmenlerin çevre okuryazarlık düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki yaratmadığı tespit edilmiştir. Buna karşın yaş değişkeninin bilgi boyutunda, eğitim durumunun tutum boyutunda, çevre eğitimi alma durumunun kullanım boyutunda ve deneyim değişkeninin kullanım, tutum ve ölçek toplam puanlarında anlamlı farklılık oluşturduğu belirlenmiştir. Ekolojik vatandaşlık düzeylerine ilişkin bulgular ise eğitim durumunun etkili bir değişken olmadığını ancak yaş değişkeninin sürdürülebilirlik ve ölçek toplamında cinsiyetin sorumluluk boyutunda okul türünün katılım, sürdürülebilirlik ve ölçek toplamında deneyimin sürdürülebilirlik, hak ve adalet ile ölçek toplamında ve çevre eğitimi alma durumunun katılım, sorumluluk ve ölçek toplam puanlarında anlamlı farklılıklar yarattığını ortaya koymuştur. Ayrıca araştırma bulguları okul öncesi öğretmenlerinin çevre okuryazarlığı ile ekolojik vatandaşlık düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Koca (2021) tarafından hazırlanan “Fen Bilgisi Öğretmen Adayları ve Ekolojik Vatandaşlık: Faaliyetler ve Görüşler” başlıklı yüksek lisans tezinde fen bilgisi öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık kavramının katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk, hak ve adalet boyutlarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, olgubilim deseni kullanılarak katılımcıların ekolojik vatandaşlıkla ilgili deneyim ve algıları derinlemesine analiz edilmiştir. Araştırmanın katılımcıları bir üniversitenin fen bilgisi öğretmenliği programının 1.,

2. ve 3. sınıflarında öğrenim gören 21 öğretmen adayından oluşmaktadır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmış olup veri toplama aracı olarak yedi sorudan oluşan bir görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Araştırmanın bulguları fen bilgisi öğretmen adaylarının bireylerin ekolojik vatandaş olarak tanımlanabilmesi için doğaya karşı sahip oldukları hak ve sorumlulukların bilincinde olmaları gerektiğini vurguladıklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca katılımcılar doğanın korunmasının yasal düzenlemeler ve kurallar ile desteklenmesi gerektiğini savunmakta tüm canlıların yaşam hakkına sahip olduğu görüşünü dile getirmektedirler.

Okudan Dernek ve Tırış (2020) tarafından yürütülen “Yurttaşlığı Yeniden Düşünmek: Ekolojik Yurttaşlık Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı çalışma ekolojik yurttaşlık kavramına ilişkin alan yazındaki tartışmaları ele alarak bu kavramı sınıflandırmayı ve ekolojik yurttaşlığın ekolojik krizlere hangi açılardan çözüm sunabileceğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada ekolojik yurttaşlık kavramı kamusal alan, özel alan, devlet ve sivil toplum gibi yurttaşlık unsurlarıyla ilişkilendirilmiş ve bu bağlamda liberal ve radikal yurttaşlık anlayışları temelinde iki grupta incelenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre liberal ekolojik yurttaşlık anlayışları, hem yurttaşlığın hem de devletin ekolojik dönüşümüne olanak sağlarken radikal ekolojik yurttaşlık anlayışı ekolojik bir dönüşümün sağlanabilmesi için uzun soluklu, kitlesel ve kapsamlı bir mücadele gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda radikal yaklaşımın ekolojik yurttaşlığın yalnızca bireysel farkındalık düzeyinde değil, yapısal ve toplumsal düzeyde dönüşüm gerektirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Karatekin, Salman ve Uysal (2019) tarafından gerçekleştirilen “Öğretmen Adaylarının Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerinin Karşılaştırılması” başlıklı çalışma sınıf öğretmenliği, sosyal bilgiler öğretmenliği, fen bilgisi öğretmenliği ve okul öncesi öğretmenliği programlarında öğrenim gören öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerini tespit etmek ve bu düzeyleri karşılaştırmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma betimsel tarama modeli kullanılarak yürütülmüş ve katılımcı kitlesi 528 öğretmen adayından oluşmuştur. Veri toplama sürecinde Ekolojik Vatandaşlık Ölçeği (EVÖ) kullanılmıştır. Araştırma bulguları öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin öğrenim gördükleri branşa göre anlamlı

bir farklılık göstermediğini ortaya koymuştur. Bununla birlikte sorumluluk boyutunda sınıf öğretmenliği programında öğrenim gören adayların sosyal bilgiler ve okul öncesi öğretmenliği programındaki adaylara kıyasla anlamlı ölçüde daha yüksek puan aldıkları tespit edilmiştir. Ayrıca öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık ölçeğinde en yüksek puanı "hak ve adalet" boyutunda en düşük puanı ise "katılım" boyutunda aldıkları belirlenmiştir.

Bülbül ve Yılmaz (2019) tarafından gerçekleştirilen “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çevre, Çevre Eğitimi ve Çevresel Vatandaşlık Kavramlarına İlişkin Görüşleri” başlıklı çalışmada sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programının 2. sınıfında öğrenim gören 14 öğretmen adayından elde edilen veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma bulgularına göre katılımcılar çevre kavramını eksiksiz ve doğru biçimde açıklayarak kavramsal yanılğı yaşamamışlardır. Katılımcıların çevreye yönelik algılarının doğa merkezli olduğu belirlenmiştir. Çevre eğitiminin işlevine ilişkin görüşlerinde çevre eğitiminin bireyleri çevre konusunda bilgilendirme, çevre bilinci kazandırma ve çevreye duyarlı, sorumluluk sahibi bireyler yetiştirmede önemli bir rol oynadığı ifade edilmiştir. Katılımcılar çevresel vatandaşlığı ise çevre sorunlarıyla aktif olarak mücadele eden, bilinçli, çevresini çevre konusunda bilgilendiren, çevre eğitimi almaya istekli, çevreyi koruyan ve çevreye duyarlı bireyler olarak tanımlamışlardır.

Bostancı ve Yıldırım (2019) tarafından gerçekleştirilen “Sürdürülebilir Topluluklar ve Ekolojik Vatandaşlık Üzerine Kavramsal Bir İnceleme” başlıklı çalışmada toplumların ekolojik değerlere sahip çıkabilmesi ve bu değerleri sürdürebilmesi için gerekli stratejilerin neler olduğu incelenmiştir. Araştırma literatür taraması yöntemiyle yürütülmüş ve sürdürülebilir toplulukların farklı ölçeklerdeki deneyimleri ile örnek uygulamaları üzerine yapılan analizler neticesinde veriler elde edilmiştir. Araştırma sonuçları sürdürülebilir toplulukların çeşitli model ve deneyimlerle bu süreçleri hayata geçirdiklerini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte çevresel faaliyetlerden beklenen verimin elde edilememesinin, ekolojik bilgi ve birikime sahip uzmanların projelerde yeterince yer almaması ile doğrudan ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yılmaz, Karakaya, Çimen ve Adıgüzel (2019) tarafından gerçekleştirilen “Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerinin İncelenmesi” başlıklı çalışmada fen bilgisi öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin çeşitli demografik ve akademik değişkenler doğrultusunda incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma betimsel tarama modeli çerçevesinde yürütülmüş olup 151 fen bilgisi öğretmen adayından oluşan bir katılımcı grubu ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak Ekolojik Vatandaşlık Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma bulguları fen bilgisi öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeyleri ile çevre eğitimi alma durumu, çevre ile ilgili etkinliklere katılım, sınıf düzeyi ve akademik başarı değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca cinsiyet değişkeni açısından ekolojik vatandaşlık kavramının hak ve adalet boyutunda anlamlı farklılıkların bulunduğu tespit edilmiştir.

Uysal (2018) tarafından gerçekleştirilen “Sınıf Öğretmeni Adaylarının Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerinin Belirlenmesi” başlıklı yüksek lisans tezinde sınıf öğretmeni adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerine etki eden çeşitli demografik ve akademik değişkenlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma tarama modeli çerçevesinde yürütülmüş olup 3 farklı üniversitenin sınıf öğretmenliği bölümlerinde 1., 2., 3. ve 4. sınıf düzeyinde öğrenim gören toplam 732 öğretmen adayından oluşan geniş bir katılımcı grubu üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak Ekolojik Vatandaşlık Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların ekolojik vatandaşlık düzeylerinin ölçeğin katılım boyutunda düşük sürdürülebilirlik, sorumluluk ile hak ve adalet boyutlarında ise orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Tırış (2018) tarafından gerçekleştirilen “Ekolojinin Siyasallaşması ve Ekolojik Yurttaşlık” başlıklı yüksek lisans tezinde ekolojik yurttaşlık tartışmalarının karşılaştırmalı bir analizle derinlemesine incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma literatür incelemesi yöntemiyle yürütülmüş olup ilgili literatür liberal ve radikal yaklaşımlar çerçevesinde iki ana kategoride ele alınmıştır. Çalışmanın bulguları insan-doğa ilişkisini merkeze alan ve ekolojik tahribatı en aza indireyen bir yurttaşlık anlayışının geliştirilmesinin kritik bir önem arz ettiğini ortaya

koymaktadır. Ayrıca teorik düzlemde birbirine karşıt pozisyonlarda konumlanan liberal ve radikal yaklaşımların, yeni bir ekolojik yurttaşlık paradigmasının inşasında belirli ortak paydalarda buluşabileceklerine ilişkin bulgular elde edilmiştir.

Kayasandık (2015) tarafından gerçekleştirilen “Ekolojik Vatandaşlık Kavramının Fen Eğitiminde Bütüncül Bir Yaklaşımla Değerlendirilmesi” başlıklı yüksek lisans tezinde ekolojik vatandaşlık kavramının tanımlanması ve ekolojik vatandaşlık eğitimi gerçekleştirilmede kullanılan kavramlar kazanımlar ve eğitim süreçlerinin açıklanması amaçlanmıştır. Araştırma betimsel tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Literatür taraması “ekolojik vatandaşlık”, “çevre okuryazarlığı”, “fen eğitimi” ve “bütünleştirilmiş fen eğitimi” anahtar kavramları doğrultusunda Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi veri tabanı üzerinden yapılmıştır. Araştırma bulgularına göre, Türkiye’de çevre okuryazarlığı üzerine yapılan çalışmaların yeterli kapsamda olmadığı bu çalışmaların ekolojik okuryazarlık ve ekolojik vatandaşlık eğitimi gibi alanlarla yeterince bütünleştirilmediği tespit edilmiştir. Aynı zamanda ekolojik okuryazarlık ve ekolojik vatandaşlık eğitimi konularında yapılan çalışmaların da sayısal ve içerik bakımından yetersiz olduğu saptanmış fen eğitimi öğretim programında ise ekolojik vatandaşlık kavramına ve ilgili kazanımlara yönelik yeterli içerik bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Balkaya (2012) tarafından gerçekleştirilen “Çevreci Hareketlerin Ekolojik Yurttaş Oluşturmadaki Rolü” başlıklı çalışmada Hidroelektrik Santralleri (HES) karşıtı toplumsal hareketler örnek olay olarak ele alınmış ve bu hareketlerin çevre hakkı çerçevesinde ekolojik yurttaşlık bilincinin inşasındaki rolü incelenmiştir. Çalışmada çevre hakkı kavramı temel alınarak HES karşıtı eylemler kapsamında bu hakların nasıl kullanıldığı ve bu eylemlerin ekolojik yurttaşlık bilincinin gelişimine ne şekilde katkı sağladığı analiz edilmiştir. Araştırma bulguları Türkiye’de çevre mücadelesine dair yasal ve ekonomik kısıtlamaların çevreci hareketlerin ekolojik yurttaşlık oluşturmadaki etkisini asgari düzeyde sınırlandırdığı sonucunu ortaya koymuştur.

2.3.2. Yurtdışında ekolojik vatandaşlık ile ilgili yapılan çalışmalar

Faujiah ve Marzuki (2021) tarafından gerçekleştirilen “Okullarda Ekolojik Vatandaşlık Oluşumu İçin Doğa Temelli Öğrenme Modelleri” başlıklı çalışmada ekolojik vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi amacıyla doğa temelli bir öğrenme modeli geliştirilmesi hedeflenmiştir. Çalışma çevre sorunlarına karşı bilinçli ve sorumluluk sahibi nesiller yetiştirilmesinin önemine vurgu yaparak eğitimin bu süreçteki kritik rolünü vurgulamaktadır. Araştırmada betimsel analiz yöntemi kullanılarak doğa temelli öğrenme modellerini tanımlamak ve kavramsal bir çerçeve sunmak amacıyla çeşitli akademik kaynaklar, dergiler ve kitaplar incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre okullarda ekolojik vatandaşlık düzeyinin artırılması için çevre bilgisi, çevreye yönelik beceriler ve çevre etiği gibi temel yetkinliklerin geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca öğrencilerin doğa ile etkileşim içinde bulunduğu sınıf dışı öğrenme ortamlarının desteklendiği bir modelin ekolojik vatandaşlık eğitimi açısından daha etkili olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Aarnio-Linnanvuori (2019) tarafından gerçekleştirilen “Öğretmenler Çevresel Sorumluluğu Nasıl Algılıyor?” başlıklı çalışmada çevresel sorumluluğun bireysel ve toplumsal bağlamlarda nasıl algılandığı ve öğretmenlerin çevreye yönelik sorumluluk düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma fenomenolojik desen kullanılarak yürütülmüş olup katılımcılar 13 Fin öğretmenden oluşmaktadır. Veri toplama süreci yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bulguları öğretmenlerin çevresel sorumluluğa ilişkin farkındalıklarının çevreyle ilişki kurma, çevresel faaliyetlere katılım ve aktif vatandaşlık gibi temel kategoriler altında sınıflandırıldığını göstermiştir. Araştırma sonucunda öğretmenlerin bireysel çabalardan ziyade grup temelli çalışmaların çevresel sorumluluk bilincinin gelişiminde daha etkili olduğunu ifade ettikleri saptanmıştır. Ayrıca katılımcılar çevresel sorumluluğu teşvik eden becerilere sahip olduklarını belirtmiş ancak öğrencilerinin bu konudaki bilgi eksikliklerine dikkat çekmişlerdir. Çevre eğitiminin bu bilgi eksikliklerini gidermede kritik bir rol oynadığı vurgulanmıştır.

Spannring (2019) tarafından gerçekleştirilen “Ekolojik Vatandaşlık Eğitimi ve Hayvan Öznelliğinin Tüketimi” başlıklı çalışmada ekolojik felaketlerde insan etkisi ve bu felaketlerdeki rolü ekolojik vatandaşlık bağlamında derinlemesine incelenmiştir. Çalışmada ekolojik vatandaşın sorumluluk, özen ve kolektif hareket etme gibi temel özelliklere sahip olması gerektiği vurgulanmış modern dünyada insanın esasen bir tüketici olarak konumlandığı ve vatandaşlık eğitiminin bu perspektiften şekillendiği ifade edilmiştir. Çalışmada tüketim insanın dünya ile ilişkilene biçiminde temel bir faaliyet olarak ele alınmış ve bu bağlamda eleştirel bir bakış açısı geliştirilmiştir. Araştırma bulguları insanın doğaya ve diğer canlılara karşı geliştirdiği nesneleştirici ve metalaştırıcı bakış açısının çevresel felaketlerin zeminini hazırladığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca çevre eğitimi, siyaset teorileri, hayvan hakları çalışmaları ve tüketim toplumlarının vatandaşlık eğitimi üzerindeki etkileri kapsamlı bir şekilde irdelenmiştir. Bu bağlamda ekolojik vatandaşlık eğitiminin, sadece insanın değil aynı zamanda diğer canlıların refahını gözetken bir yaklaşımla ele alınması gerektiği vurgulanmış ve bireysel çabaların ekolojik sürdürülebilirliği sağlamadaki rolüne dikkat çekilmiştir.

Green, Medina-Jerez ve Bryant (2016) tarafından gerçekleştirilen “Öğretmen Eğitiminde Çevre Vatandaşlığı Yetiştirmek” başlıklı çalışmada öğretmen adaylarının çevresel vatandaşlık düzeylerine bir siyasi çevre eylemi projesine katılımın etkisi araştırılmıştır. Çalışma durum çalışması deseniyle yürütülmüş ve katılımcıları, Amerika’daki bir eyaletteki üniversitenin çevre eğitimi kursuna katılan öğrenciler oluşturmuştur. Araştırmanın amacı kurs sırasında ve sonrasında katılımcıların çevre sorunlarına yönelik yaklaşımlarını ve ekolojik vatandaşlık düzeylerini belirlemektir. Araştırma kapsamında öğretmen adayları uluslararası bir vatandaşlık eğitimi programı olan *Project Citizen* çerçevesinde üniversitedeki aşırı enerji kullanımına yönelik çözümler öğrenmiş ve yerel enerji sistemlerine eleştirel bir bakış açısı geliştirmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre öğretmen adaylarının öz yeterlilik, değer farkındalığı ve ekolojik vatandaşlık düzeylerinde anlamlı bir artış olduğu saptanmıştır. Ayrıca enerji tasarrufunun hem yerel hem de küresel ölçekte bir sorun olduğu görüşünün pekiştiği ve çevreye yönelik tutumlarının aktif katılım ile güçlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Porto (2016) tarafından gerçekleştirilen “İlköğretim Yabancı Dil Olarak İngilizce (EFL) Sınıfında Ekolojik ve Kültürlerarası Vatandaşlık: Arjantin’de Çevrimiçi Bir Proje” başlıklı çalışmada 2013-2014 yılları arasında Arjantin ve Danimarka'daki ilkokul İngilizce sınıflarında gerçekleştirilen çevrimiçi bir kültürlerarası proje ele alınmıştır. Bu proje özellikle çevresel konular çerçevesinde ekolojik ve kültürlerarası vatandaşlık kavramlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma Avrupa, Amerika ve Doğu Asya’dan öğretmenler ve araştırmacılarla işbirliği içinde Michael Byram’ın koordinasyonunda gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın odak noktası çok kültürlü bir sınıf ortamında ekolojik vatandaşlık kavramını uluslararası, ulus ötesi ve küresel bir bakış açısıyla ele almaktır. Araştırma örgün eğitimde vatandaşlık kavramlarının genellikle milliyetçi ve vatansever yaklaşımlarla sınırlı olmasına eleştirel bir bakış getirerek ekolojik ve kültürlerarası vatandaşlık eğitimi bağlamında yeni bir anlayış geliştirmeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda vatandaşlık eğitiminin genellikle sosyal bilgiler ve vatandaşlık derslerinde işlenmesi yerine yabancı dil sınıfında uygulanmasını özgün bir yaklaşım olarak kabul ederek bu projenin detaylı bir analizini sunmaktadır.

Anantharaman (2014) tarafından gerçekleştirilen “Ağa Bağlı Ekolojik Vatandaşlık, Yeni Orta Sınıflar ve Hindistan Bangalore’de Sürdürülebilir Atık Yönetiminin Sağlanması” başlıklı çalışmada Hindistan’ın Bangalore kentinde yaşayan yeni orta sınıfların ekolojik vatandaşlık bağlamındaki çevresel davranışları incelenmiştir. Araştırma etnografik bir yaklaşımla 15 ay boyunca mahalle sakinlerinin geri dönüşüm ve kompostlama uygulamalarına odaklanmıştır. Bu süreçte ekolojik vatandaşlık teorisi çerçevesinde sürdürülebilir atık yönetimi stratejileri ele alınmıştır. Araştırma bulguları sosyo-ekonomik olarak ileri düzeyde bir sosyal sınıfa mensup katılımcıların çevreye duyarlı davranışlar sergilediğini ve bu davranışların atık yönetimi bağlamında sürdürülebilirlik hedeflerine katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Katılımcıların çevre dostu alışkanlıklarının sadece bireysel eylemlerle sınırlı kalmayıp toplumsal gönüllü katılım ve kolektif hareketlerle de desteklendiği tespit edilmiştir. Ayrıca araştırma sonuçları, bu sınıfa mensup bireylerin gönüllü katılımını teşvik edecek politikaların ve programların ekolojik vatandaşlık bilincinin gelişimini hızlandırabileceğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda çalışma ekolojik vatandaşlık anlayışının sadece bireysel sorumluluk değil aynı zamanda toplumsal ve

gönüllü katılım ile desteklenmesi gerektiğini vurgulamakta sürdürülebilir atık yönetiminin sağlanması için yeni orta sınıfların rolüne dikkat çekmektedir.

Jonusaite (2013) tarafından gerçekleştirilen “Güney Afrika Durban’daki Gençlerin Ekolojik Vatandaşlık Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma” başlıklı doktora tezinde Durban’daki gençlerin ekolojik vatandaşlık düzeylerinin iklim değişikliğine yönelik yaklaşımlarına etkisi araştırılmıştır. Bu çalışmanın amacı gençlerin iklim değişikliğini nasıl kavramsallaştırdıklarını, vatandaşlık kavramını nasıl anladıklarını ve deneyimlediklerini, aynı zamanda ekolojik vatandaşlık özelliklerine sahip olma durumlarına ilişkin görüşlerini belirlemektir. Araştırma nitel araştırma deseniyle gerçekleştirilmiş olup 14-17 yaş arası 18 genç katılımcıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla veri toplanmıştır. Sonuçlar ise Durban’daki gençlerin iklim değişikliği kavramlarına yönelik belirsiz bir anlayışa sahip olduklarını ortaya koymuştur. Ayrıca vatandaşlık algıları ile bu algının uygulamaları arasında farklılıklar bulunmuş gençler vatandaşlığı hak ve sorumluluk çerçevesinde kavramsallaştırmışlardır. Çevre sorunlarına ilişkin günlük hayatta daha fazla farkındalığa sahip oldukları gözlemlenmiştir. Gençler iyi bir ekolojik vatandaş olabilmek için daha fazla aktif katılım gösterilmesini sağlayacak uygulamalara ve sürdürülebilir davranış kazanmak için pratik uygulamaların artırılmasına ihtiyaç duyduklarını vurgulamışlardır.

Biagi ve Ferro (2011) tarafından gerçekleştirilen “Ekolojik Vatandaşlık ve Suyun Sosyal Temsili: İki Arjantin Şehrinde Vaka Çalışması” başlıklı çalışmada Arjantin’deki kent halkının su kaynaklarına yönelik sosyal temsilleri ve bu kaynakları koruma konusunda vatandaşlık sorumluluklarının nasıl şekillendiği incelenmiştir. Araştırma iki Arjantin şehri olan Gualaguaychú ve Buenos Aires’te yaşayan 26 katılımcı üzerinde gerçekleştirilmiş olup durum çalışması deseniyle yapılandırılmıştır. Bu bağlamda halkın su kaynaklarıyla ilgili oluşturdukları sosyal yapılar ve kavramsal temsiller ele alınmıştır. Araştırmada elde edilen veriler Andrew Dobson’un ekolojik vatandaşlık modelinde tanımlanan vatandaşlık özellikleri temelinde analiz edilmiştir. Görüşmeler aracılığıyla suyun toplumdaki yeri, su kaynaklarının mevcut ve gelecekteki durumu, su kaynaklarının bozulmasının nedenleri ve sonuçları ile insan-su kaynakları arasındaki ilişki gibi konulara ilişkin

sorular yöneltilmiştir. Sonuçlar halkın geleneksel çevre politikalarına, özellikle de bilimin ve teknolojinin doğayı yeniden inşa edebileceği görüşüne olan inançlarının sürdüğünü göstermiştir.

Jagers ve Matti (2010) tarafından gerçekleştirilen “Ekolojik Vatandaşlar: İsveçliler Arasında Bireysel Çevresel Sorumluluğu Destekleyen Değerleri ve İnançları Belirlemek” başlıklı çalışmada İsveç’te yaşayan bireylerin ekolojik vatandaşlık düzeyleri ile çevresel sorumluluk, değerler ve inançlar arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırma çevresel bozulmaların bireysel çabalarla düzeltilmesinin önemine odaklanmakta ve ekolojik vatandaşlık, bireysel özellikler çerçevesinde ele alınmaktadır. Araştırmanın katılımcıları İsveç’in farklı bölgelerindeki dört belediyede ikamet eden 20-75 yaş aralığındaki rastgele seçilmiş 4.000 kişiden oluşmaktadır. Veriler, katılımcılara e-posta yoluyla gönderilen anket formları aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmada katılımcıların ekolojik bir vatandaş olarak sorumluluk, inanç ve değerlere yönelik beklentileri karşılama düzeyleri analiz edilmiştir. Sonuçlar katılımcıların büyük çoğunluğunun ekolojik vatandaşlık özelliklerine sahip olduğunu ve ekolojik vatandaşlığın bireysel katılım yoluyla güçlendirilebileceğini düşündüklerini göstermiştir.

Martinson ve Lundqvist (2010) tarafından gerçekleştirilen “Ekolojik Vatandaşlık: ‘Yeşile’ Dönüşmeden ‘Temiz’ Çıkmak?” başlıklı çalışmada ekolojik vatandaşlık kavramının küresel adaleti sağlama ve ahlaki yükümlülükleri yerine getirme konusundaki etkileri incelenmiştir. Araştırmada vatandaşların sahip olduğu tutumlar ve erdemlerin, yeşil bilinç geliştirme üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Bu amaçla İsveç’te gerçekleştirilen katılım verileri ve anketler analiz edilmiştir. Araştırma sonuçları, yeşil bilinç taşıdığı düşünülen vatandaş gruplarının gerçekte "gri çevreci" tutumlar sergilediğini yani ekolojik sorumluluk konusunda beklenen davranışları tam olarak yerine getirmediğini ortaya koymuştur. Vatandaşların ekolojik açıdan "temiz" bir anlayışa sahip olabilmeleri için kalıcı ve derinlemesine tutumlar geliştirmeleri gerektiği vurgulanmıştır.

Jagers (2009) tarafından gerçekleştirilen “Ekolojik Vatandaş Arayışında” başlıklı çalışmada ekolojik vatandaşlık kavramının tanımlanması ve bu kavramı

oluşturan faktörlerin açıklanması amaçlanmıştır. Araştırmanın katılımcıları 2005 yılında bir anket sitesinden rastgele seçilen ve yaşları 15 ile 85 arasında değişen 3.000 İsveç vatandaşıdır. Veriler katılımcılara e-posta aracılığıyla gönderilen anketlerle toplanmıştır. Araştırmada ekolojik vatandaş olarak katılım göstermeye istekli bir grup belirlenmiştir. Bu grubun tespitinde çevresel amaçlar için vergi ödeme istekliliği, yoksulluğu azaltmak için vergi ödeme isteği ve ekonomik büyümeyi gözetmeksizin çevre dostu bir toplum yaratma arzusu gibi kriterlere verilen yanıtlar değerlendirilmiştir. İsveç vatandaşlarının seçilmesinin nedeni ise daha önce yapılan çalışmalarda İsveçlilerin çevre dostu tutumlar sergilemeye meyilli olduklarının ortaya konulmasıdır. Araştırma sonucunda ekolojik bir vatandaşın aktif katılım göstermesinde algılanan çevresel tehdidin büyüklüğü, çevreye duyulan ilgi, ideoloji ve yaş gibi faktörlerin önemli olduğu belirlenmiştir. Ancak eğitim düzeyinin ekolojik vatandaşlık özelliklerine katkıda bulunmadığı tespit edilmiştir.

Wolf, Brown ve Conway (2009) tarafından gerçekleştirilen “Ekolojik Vatandaşlık ve İklim Değişikliği: Algılar ve Uygulama” başlıklı çalışmada ekolojik vatandaşların iklim değişikliği karşısındaki tutumları ve nasıl bir rol üstlenmeleri gerektiği analiz edilmiştir. Araştırma durum çalışması deseni kullanılarak gerçekleştirilmiş ve 2004-2005 yılları arasında Kanada’nın dört farklı eyaletinde ikamet eden 86 kişi katılımcı olarak seçilmiştir. Katılımcıların organik tarım, ekoturizm, açık hava etkinlikleri ve pazar alanlarında çalışıyor olmaları ekolojik duyarlılıklarına ilişkin veri toplamada önemli bir kriter olarak değerlendirilmiştir. Veriler, odak grup görüşmeleri yoluyla elde edilmiş ve katılımcıların iklim değişikliği karşısındaki bireysel tepkilerini analiz etmek amacıyla Q metodolojisi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda katılımcıların ekolojik vatandaşlık yaklaşımlarının toplulukçu, sistemci, şüpheli ve ekonomik bakış açılarından farklılaştığı tespit edilmiştir. İklim değişikliğine karşı sorumluluk hissinin katılımcıların ekolojik vatandaşlık düzeyleri ile doğrudan ilişkili olduğu ve yaşam standartlarının iklim değişikliği hakkındaki görüşlerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Houser (2009) tarafından gerçekleştirilen “Ekolojik Demokrasi: Vatandaşlık Eğitimine Çevresel Bir Yaklaşım” başlıklı çalışmada çağdaş vatandaşlık anlayışını

tanımlama ve vatandaşlık eğitiminin ekolojik bilincin geliştirilmesindeki rolünü belirleme amacı güdülmüştür. Araştırmada etkili bir vatandaşlık eğitimi verilebilmesi için vatandaşlığın kapsamlı ve net bir tanımının yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Araştırma çağdaş toplumların vatandaşlığın sınırlarını çizmekte yetersiz kaldığını ve bu durumun sadece nüfus artışı gibi zorluklardan değil aynı zamanda akademik anlamda da vatandaşlık konusunun yeterince derinlemesine analiz edilememesinden kaynaklandığını öne sürmektedir. Araştırma sonuçları ekolojik konuların vatandaşlık eğitiminin ayrılmaz bir parçası olması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda ekolojik bilinç ve çevresel sorumlulukların sadece ulusal ölçekte değil küresel düzeyde de ele alınması gerektiği vurgulanmıştır. Vatandaşlık eğitimine ekolojik perspektiften yaklaşmanın hem toplumun refahını hem de gezegenin sağlığını korumada önemli bir rol oynadığı ifade edilmiştir.

Melo-Escrihela (2008) tarafından gerçekleştirilen “Ekolojik Vatandaşlığın Desteklenmesi: Haklar, Görevler ve Siyasi Temsilcilik” başlıklı çalışmada ekolojik vatandaşlık kavramının gelişimi ve pratikteki çıkarımları üzerine odaklanılmıştır. Araştırma ekolojik vatandaşlık konusundaki literatürdeki eksiklikleri gidermeyi ve bu vatandaşlık türünün gelişmesi için gerekli olan koşulları belirlemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada ekolojik vatandaşlık iki temel eğilim üzerinden analiz edilmiştir: haklar yaklaşımı ve kişisel görevler yaklaşımı. Araştırma bu iki yaklaşımın eksikliklerini ele alarak ekolojik vatandaşlığın daha kapsamlı bir perspektiften ele alınması gerektiğini öne sürmektedir. Çalışma özellikle devletin ve yeşil devlet kavramının ekolojik vatandaşlığı dönüştürmedeki rollerine dikkat çekmektedir. Sonuç olarak ekolojik vatandaşlığın sivil toplum perspektifinden değerlendirilmesi gerektiği ve bu anlayışın sadece haklar veya görevler üzerinden değil daha bütünsel bir yaklaşım çerçevesinde ele alınmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

MacPherson (2005) tarafından gerçekleştirilen “Mavi Gezegenin Ekolojik Vatandaşlarını Eğitmek” başlıklı çalışmada, ekolojik ilkeler ve ekoloji temelli yenilenmiş bir vatandaşlık modelinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Araştırma insan topluluklarının birer vatandaş olarak anlam kazanabilmesi için sorumluluk ve dayanışma ilkelerini merkeze almaları gerektiğini vurgulamaktadır. Küresel

düzeydeki vatandaşlık vizyonunun sorumlulukların yanı sıra bireysel yeteneklerin geliştirilmesini de içerdiği ifade edilmektedir. Çalışmada bir vatandaşın sorumluluk kazanmasının önemini Stoacılar ve Budist geleneklere dayandıran bir anlayış benimsenmiş olup bu geleneklerin küresel ekolojik vatandaşlık kavramının geliştirilmesinde başlangıç noktası olarak kabul edildiği belirtilmektedir. Aynı zamanda vatandaşlık eğitiminin bir parçası olarak ekolojik değerler ve etik unsurların eğitim sistemine entegre edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda ekolojik vatandaşlık eğitimi bireylerin sadece haklar değil, küresel sorumluluklar da taşıyan bilinçli vatandaşlar olarak yetiştirmelerine katkı sağlamaktadır.

Yurt dışında ekolojik vatandaşlık üzerine yapılan araştırmalar tarama, olgubilim, etnografya ve durum çalışmaları gibi farklı yöntemlerle yürütülmektedir. Bu çalışmalar genellikle sıradan vatandaşların çevresel sorumluluklarını ve ekolojik vatandaşlık uygulamalarını incelemektedir. Ekolojik vatandaşlığın doğasını ve siyasi yapısını ele alan araştırmalar bulunsada ortaokul öğrencileri ve öğretmen adayları üzerine özellikle sosyal bilgiler dersi bağlamında yapılan deneysel çalışmaların eksik olduğu görülmektedir. Literatürde bu tür çalışmalara daha az rastlanmakta ve bu boşluk ekolojik vatandaşlık eğitiminin daha fazla araştırılması gerektiğini göstermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu çalışma nicel araştırma yöntemi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda araştırmanın evren ve örnekleme, veri toplama araçları ile verilerin analiz süreci titizlikle ele alınmış ve aşağıda ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu çalışma nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli temelinde yapılandırılmıştır. Tarama modeli mevcut bir durumu herhangi bir müdahalede bulunmaksızın betimlemeyi ve analiz etmeyi amaçlayan bir araştırma desendir. Araştırma kapsamında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerini belirlemek amacıyla ölçek kullanılmıştır. Elde edilen veriler katılımcıların ekolojik vatandaşlık düzeylerinin cinsiyet, yaş, sınıf ve eğitim durumu gibi çeşitli demografik ve mesleki değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla analiz edilmiştir. Karasar (2018) tarama modelini geçmişte ya da günümüzde var olan bir durumu olgusal gerçekliğe uygun bir biçimde betimlemeyi hedefleyen sistematik bir yöntem olarak tanımlamaktadır. Benzer şekilde Creswell (2012) tarama modelini bir örneklem grubunun belirli bir konuya ilişkin tutum, davranış ve düşüncelerini nicel veriler aracılığıyla incelemeyi mümkün kılan bir araştırma yaklaşımı olarak ifade etmektedir. Bu bağlamda araştırma deseni hem betimsel hem de karşılaştırmalı analizleri içeren bir çerçeve sunmaktadır.

3.1.1. Evren ve örneklem

Araştırmanın katılımcıları Giresun Üniversitesi, Ordu Üniversitesi ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakülteleri Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programlarında öğrenim gören 1., 2., 3. ve 4. sınıf öğretmen adaylarından oluşmaktadır. Katılımcılar amaçlı örnekleme stratejilerinden biri olan kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Kolay ulaşılabilir durum

örnekleme araştırmacının erişimi kolay ve yakın durumları seçmesine olanak tanır. Bu yöntem araştırmanın hızlı bir şekilde yürütülmesine ve pratiklik sağlanmasına imkân verirken elde edilen bulguların genellenebilirliği açısından sınırlı bir kapsama sahip olabilir. Ayrıca bu örnekleme yöntemi diğer örnekleme yöntemleriyle kıyaslandığında daha düşük maliyetli bir yaklaşım sunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.95). Katılımcıların aynı coğrafi bölgede yer alması ve erişilebilir olmaları nedeniyle araştırmanın örneklemini 384 öğretmen adayı oluşturmuş ve ölçek bu katılımcılar üzerinde uygulanmıştır.

YÖK (2023) verilerine göre, evren büyüklüğü 15.990 olarak belirlenmiş bu çalışmada örneklem büyüklüğü hesaplanırken %95 güven düzeyi ve %5 hata payı dikkate alınmıştır. Yapılan istatistiksel hesaplamalar sonucunda 15.990 kişilik evrenden güvenilir ve geçerli sonuçlar elde edebilmek amacıyla 377 kişilik bir örneklem büyüklüğü belirlenmiştir. Ancak araştırma sürecinde katılımcı sayısının 384'e ulaşması sağlanmış olup bu sayı örneklem büyüklüğü olarak kullanılmıştır. Bu durum çalışmanın daha geniş bir temsil gücüne sahip olmasına olanak tanımaktadır.

Tablo 1. Demografik değişkenler

	Değişkenler	N	%
Cinsiyet	Kadın	212	55,2
	Erkek	172	44,8
	Toplam	384	100,0
Yaş	17-19 Yaş	75	19,5
	20-22 Yaş	139	36,2
	23-25 Yaş	104	27,1
	26-28 Yaş	66	17,2
	Toplam	384	100,0
Öğrenim gördüğünüz üniversite	Giresun Üniversitesi	119	31,0
	Ordu Üniversitesi	121	31,5
	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	144	37,5
	Toplam	384	100,0
Sınıf düzeyi	1. Sınıf	93	24,2
	2. Sınıf	99	25,8
	3. Sınıf	95	24,7
	4. Sınıf	97	25,3
	Toplam	384	100,0
Gelir durumu	Düşük (0 - 11.500 TL)	55	14,3
	Orta (11.500 - 34.500 TL)	252	65,6
	Yüksek (35.000 ve üzeri)	77	20,1
	Toplam	384	100,0
Çevre dersi alma	Evet	211	54,9

Hayır	173	45,1
Toplam	384	100,0

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların 212'si kadın, 172'si erkek olmak üzere toplam 384 kişidir. Yaş dağılımına bakıldığında en fazla katılımcı 139 kişi ile 20-22 yaş aralığındadır. Öğrenim gördükleri üniversitelere bakıldığında en fazla katılımcı 144 kişi ile Ondokuz Mayıs Üniversitesi bunu sırayla 121 katılımcı ile Ordu Üniversitesi, 119 katılımcıyla Giresun Üniversitesi takip etmektedir. Sınıf düzeyleri birbirine yakın sayıda olup 1. sınıfta 93, 2. sınıfta 99, 3. sınıfta 95 ve 4. sınıfta 97 öğrenci bulunmaktadır. Gelir durumuna göre 252 kişi orta gelir grubunda yer alırken, 77 kişi yüksek gelir, 55 kişi ise düşük gelir grubundadır. Katılımcıların 211'i çevre dersi almış, 173'ü ise çevre dersi almadığı görülmüştür.

3.1.2. Veri toplama aracı

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak Ekolojik Vatandaşlık Ölçeği (EVÖ) kullanılmıştır. Söz konusu ölçek bireylerin çevresel farkındalıklarını, çevreye yönelik sorumluluklarını ve ekolojik vatandaşlık düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçme aracıdır. Ekolojik Vatandaşlık Ölçeği (EVÖ) Karatekin ve Uysal (2018) tarafından geliştirilmiş olup toplam 24 maddeden ve dört temel boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar; katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ve hak ile adalet şeklinde sınıflandırılmıştır.

Ölçekteki maddelerin dağılımı incelendiğinde **Katılım boyutunda** (md3, md12, md14, md16, md17, md20, md22, md24) çevre sorunlarının çözümüne yönelik davranışları ölçen sekiz madde; **sürdürülebilirlik boyutunda** (md1, md9, md13, md15, md19, md21, md23) doğal kaynakların korunması ve enerji tasarrufuna ilişkin davranışları değerlendiren yedi madde; **sorumluluk boyutunda** (md4, md5, md7, md8, md11, md18) bireylerin çevresel sorumluluklarını inceleyen altı madde; ve **hak ve adalet boyutunda** (md2, md6, md10) çevresel adaleti ve diğer bireylere yönelik sorumlu davranışları değerlendiren üç madde bulunmaktadır.

Katılımcılar, 5'li Likert tipi bir değerlendirme sistemi ile ölçek maddelerini yanıtlar. Derecelendirme seçenekleri ise "Hemen Hemen Hiç (1)", "Nadiren (2)", "Bazen (3)", "Genellikle (4)", ve "Her Zaman (5)" olarak belirlenmiştir. Ölçekten alınabilecek maksimum puan 120, minimum puan ise 24'tür. Ölçeğin yapı geçerliliği incelemesinde KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) değeri 1'e yakın bulunmuş, Barlett testi sonuçları ise verilerin normal dağılıma uygun olduğunu göstermiştir.

3.1.3. Veri toplama süreci

Araştırmada veriler 2023-2024 akademik yılının güz ve bahar dönemlerinde toplanmıştır. Katılımcılara yönelik veri toplama süreci hem yüz yüze hem de çevrim içi yöntemler kullanılarak gerçekleştirilmiştir ve yaklaşık iki akademik dönem boyunca devam etmiştir. Katılımcılar tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak çalışmaya dâhil edilmiş yanıtlarının gizliliği ve mahremiyeti titizlikle korunmuştur.

3.1.4. Verilerin analizi

Araştırmada elde edilen veriler istatistiksel analizler gerçekleştirilerek SPSS24 (Statistical Package for the Social Sciences) programı aracılığıyla değerlendirilmiştir. Verilerin analiz sürecinde öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin belirlenmesine yönelik olarak öncelikle ölçeğin güvenirlik analizleri yapılmıştır.

Tablo 2. Ekolojik vatandaşlık ölçeği güvenirlik analizi sonuçları

Ekolojik Vatandaşlık Ölçeği (Cronbach's Alpha= ,88)		X̄	Ss	Madde- Toplam Korelasy onu	Guttman Split- Half Güvenirliği
Birinci Yarı: ,90 İkinci Yarı: ,88 Guttman: ,87 Formlar Arası Korelasyon: ,71					
Katılım (Cronbach's Alpha= ,75)	3.Karşılaştığım çevre sorunlarını çözmek için dilekçe yazarım.	3,00	1,269	,531	Birinci Yarı: ,77 İkinci Yarı: ,76 Guttman: ,73 Formlar Arası Korelasyon: ,64
	12.Temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşamak için yerel yönetimlerden talepte (yeşil alan, çöp tenekesi, geri dönüşüm kutusu vb.) bulunurum.	3,73	1,011	,360	
	14.Merkezi ve yerel yönetimlerin çevre politikalarını araştırırım.	3,09	1,209	,419	
	16.Barınaklarda yaşayan sokak hayvanlarının yaşam koşullarını kontrol etmek için ziyarette bulunurum.	2,34	1,331	,436	
	17.Çevre sorunlarını çözmek için kamuoyu oluşturmaya çalışırım.	3,42	1,083	,597	
	20.Karşılaştığım çevre sorunları hakkında yerel gazetelere yazı yazarım.	1,82	1,192	,417	
	22.Çevre sorunlarıyla ilgili yasal gösterilere katılırım.	3,09	1,179	,543	
	24.Yaşadığım şehir için yayımlanan hava kirliliği ölçüm sonuçlarını takip ederim.	2,56	1,271	,409	
	1.Kıyafet satın alırken hangi ham maddeden (pamuk,akrelik,polyester,yün vb.) üretildiğine dikkat ederim.	3,70	1,052	,406	
	9.Satın alacağım ürünlerin GDO'lu olup olmadığına dikkat ederim.	3,48	1,052	,489	
Sürdürülebilir lik (Cronbach's Alpha= ,70)	13.Gereksiz bir harcama yaparken yoksul ülkelerin vatandaşlarını düşünürüm.	3,65	,966	,423	Birinci Yarı: ,75 İkinci Yarı: ,73 Guttman: ,72 Formlar Arası Korelasyon: ,61
	15.Dünyadaki birçok insanın temiz suya ulaşamadığını bildiğim için aşırı su tüketiminden kaçınırım.	3,86	,845	,389	
	19. Alışveriş yapmadan önce ihtiyaç listesi hazırlarım.	3,79	1,091	,428	
	21.Elektrikli bir ürün satın alırken enerji tüketim miktarını dikkate alırım.	3,54	1,061	,498	
	23.Katkı maddesi içermeyen organik gıdalar tüketirim.	3,46	,963	,449	
	4.Ses kirliliğine neden olan kişi ve kurumları yetkililere şikayet ederim.	2,74	1,380	,478	
Sorumluluk (Cronbach's Alpha= ,73)	5.Sokak hayvanlarının yiyecek ve içecek bulmasına yardım ederim.	3,83	1,049	,584	Birinci Yarı: ,76 İkinci Yarı: ,74 Guttman: ,72 Formlar Arası Korelasyon: ,56
	7.Doğayı yakından tanımak için milli parkları ziyaret ederim.	3,34	1,189	,397	
	8.Çevresel kampanyalara (mavi kapak toplama, imza, fidan bağışı vb.) katılırım.	3,78	,928	,401	
	11.Dünyada açlık çeken ülkeler için gıda yardımı yaparım.	3,48	1,079	,428	
	18.Hayvanlara eziyet edenleri ilgili	3,86	1,075	,502	

	yerlere şikayet ederim.				
	2.Dünyanın neresinde olursa olsun bir gölün kurumasından endişe duyarım.	4,20	,875	,390	
Hak ve Adalet (Cronbach's Alpha= ,67)	6.Çevreye zarar veren bir termik santrale hangi şehirde olursa olsun karşı çıkarım.	4,04	,983	,544	Birinci Yarı: ,72 İkinci Yarı: ,70
	10.Başka ülkelerde çıkan orman yangınları için üzüldürüm.	3,83	,982	,405	Guttman: ,68 Formlar Arası Korelasyon: ,52

Ekolojik Vatandaşlık Ölçeğinin güvenirlik analizi sonuçları Tablo 2’de sunulmuştur. Analizler SPSS24 programı kullanılarak gerçekleştirilmiş olup güvenirlik analizi kapsamında Cronbach’s Alpha katsayısı ve test yarılama tekniği uygulanmıştır. Literatürde iç tutarlılık (Cronbach’s Alpha) ve test yarılama yöntemleriyle elde edilen güvenirlik katsayılarının ,70 ve üzerindeki değerlerin yeterli düzeyde güvenilirliğe işaret ettiği kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2012, s.183). Bu doğrultuda yapılan analizler, ölçeğin güvenirlik katsayılarının yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir. Ölçeğin tamamı için hesaplanan Cronbach’s Alpha güvenirlik katsayısı **0,88** olduğu ve bu değer yüksek düzeyde güvenilirliğe işaret ettiği belirlenmiştir. Ayrıca test yarılama tekniği ile yapılan analiz sonucunda birinci yarılama için ,90, ikinci yarılama için ,88, Guttman test değeri için ,87 bulunmuş ve formlar arası korelasyon ,71 olarak elde edilmiştir. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin güvenirlik katsayıları ise **Katılım** (Cronbach’s Alpha= ,75), **Sürdürülebilirlik** (Cronbach’s Alpha= ,70), **Sorumluluk** (Cronbach’s Alpha= ,73), **Hak ve Adalet** (Cronbach’s Alpha= ,67) olarak hesaplanmıştır. Bu değerler alt boyutların güvenirliğinin orta ile yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Ayrıca ölçek maddelerine ilişkin madde toplam korelasyon değerlerinin ,360 - ,597 aralığında olduğu görülmektedir. Bu durumda ölçekten çıkarılması gereken maddenin bulunmadığı ve güvenirlik değerlerinin genel olarak orta düzeyde yer aldığı belirlenmiştir. Dolayısıyla Ekolojik Vatandaşlık Ölçeğinin iç tutarlılığının ve güvenirliğinin bu araştırmada elde edilen verilerle de sağlandığı görülmektedir.

Ekolojik vatandaşlığın boyutları arasındaki ilişkiyi incelemek ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerini belirlemek amacıyla beş kategori oluşturulmuştur. Bulgular bölümünde yer alan puan ortalamaları belirli aralıklara göre değerlendirilmiştir. Buna göre, 1.00-1.80 puan aralığı “**çok düşük**”, 1.81-2.60 puan aralığı “**düşük**”, 2.61-3.40 puan aralığı “**orta**”, 3.41-4.20 puan

aralığı “yüksek”, 4.21-5.00 puan aralığı ise “çok yüksek” ekolojik vatandaşlık düzeyini ifade etmektedir (Uysal, 2018, s.69).

Verilerin analiz sürecinde öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin belirlenmesine yönelik betimsel istatistiksel yöntemlerden frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma hesaplamaları uygulanmıştır. Veriler analize hazır hale getirmek için öncelikle betimsel istatistikler incelenmiş verilerin ortalama ve standart sapma puanları incelenmiştir. Ayrıca bu betimsel istatistikler sayesinde işlenen verilerde yanlış ya da eksik işlenen veri olup olmadığı kontrol edilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda hatalı ve eksik girilen veri olmadığı görülmüştür. Ayrıca verilerin dağılımına ilişkin ölçeğin alt boyutları ve toplam puanları için çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenmiştir.

Tablo 3. Ekolojik vatandaşlık ölçeği betimsel istatistikler

	N	Min	Max	$\bar{X}$	Ss	Çarpıklık	Basıklık
Katılım	384	1,00	4,88	2,8802	,71438	-,018	-,032
Sürdürülebilirlik	384	1,29	4,86	3,5171	,60682	-,546	,732
Sorumluluk	384	1,33	5,00	3,5469	,62926	-,227	-,144
Hak ve Adalet	384	2,33	5,00	4,2309	,57502	-,496	-,236
Ekolojik Vatandaşlık	384	1,46	4,83	3,4015	,53078	-,259	,452

Tablo 3’te sunulan verilere göre, Ekolojik Vatandaşlık Ölçeği’nin alt boyutları (Katılım, Sürdürülebilirlik, Sorumluluk, Hak ve Adalet) ve toplam puanlarına ilişkin normallik dağılımı ile betimsel istatistikleri incelenmiştir. **Katılım** boyutunda, aritmetik ortalama **2.88** ve standart sapma **0.714** olarak, çarpıklık ve basıklık değerleri ise sırasıyla **-0.018** ve **-0.032** olarak bulunmuştur. **Sürdürülebilirlik** boyutunda, aritmetik ortalama **3.51** ve standart sapma **0.606** olarak, Çarpıklık **-0.546** ve basıklık **0.732** olarak bulunmuştur. **Sorumluluk** boyutunda, aritmetik ortalama **3.5469** ve standart sapma **0.62926** olarak, çarpıklık **-0.227** ve basıklık **-0.144** olarak bulunmuştur. **Hak ve adalet** boyutunda, aritmetik ortalama **4.23** ve standart sapma **0.575** olarak, çarpıklık **-0.496** ve basıklık **-0.236** olarak bulunmuştur. Ölçeğin genel **Ekolojik Vatandaşlık** puanlarında aritmetik ortalama **3.40** ve standart sapma **0.530** olarak, çarpıklık **-0.259** ve basıklık **0.452** olarak bulunmuştur. Bu değerler incelendiğinde tüm alt boyutlar ve ölçeğin genel puanlarına ilişkin çarpıklık ve basıklık değerlerinin **-1 ile +1** aralığında yer aldığı

görülmektedir. Bu durum Ekolojik Vatandaşlık Ölçeğinin alt boyutları ve genel puanlarının normal dağılım gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin demografik değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla normallik varsayımını sağlayan değişkenler için parametrik testler kullanılmıştır. Bu doğrultuda cinsiyet, okulöncesi eğitim alma durumu, çevre ile ilgili sivil toplum kuruluşlarına üye olma ve çevre eğitimi alma değişkenlerine yönelik olarak bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Bununla birlikte yaş, üniversiteye başlamadan önce yaşanılan yer ve bilgi edinme kaynakları değişkenleri açısından anlamlı farklılık olup olmadığını incelemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) gerçekleştirilmiştir. ANOVA sonucunda ekolojik vatandaşlık ölçeği ve alt boyutları arasında anlamlı farklılık tespit edilmesi durumunda gruplar arasındaki farklılığın hangi değişkenler arasında bulunduğunu belirlemek amacıyla çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey testi uygulanmıştır. Öte yandan ailelerin sosyoekonomik durum değişkeninin normal dağılım göstermemesi ve gruplar arasındaki farkın yüksek olması nedeniyle parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis testi tercih edilmiştir. Gerçekleştirilen bu istatistiksel analizler araştırmanın temel amaçları doğrultusunda değişkenler arasındaki ilişkilerin ve olası farklılıkların derinlemesine incelenmesine olanak sağlamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR

Alt problemlere göre yapılan analizler aşağıda sıralanmıştır.

4.1. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ CİNSİYET DEĞİŞKENİNE GÖRE EKOLOJİK VATANDAŞLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin (katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ile hak ve adalet boyutları) cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla parametrik testlerden bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo 4'de sunulmuş ve ilgili istatistiksel değerler doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Tablo 4. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının cinsiyet değişkenine göre t-testi sonuçları

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	t	df	p
Katılım	Kadın	212	22,57	5,91	1,062	382	,073
	Erkek	172	23,62	5,41			
Sürdürülebilirlik	Kadın	212	24,54	4,28	,024	382	,693
	Erkek	172	24,72	4,20			
Sorumluluk	Kadın	212	21,16	3,88	,588	382	,487
	Erkek	172	21,43	3,64			
Hak ve Adalet	Kadın	212	12,63	1,75	,102	382	,411
	Erkek	172	12,77	1,69			
Ekolojik Vatandaşlık	Kadın	212	80,90	12,88	,068	382	,210
	Erkek	172	82,54	12,53			

Tablo 4 incelendiğinde araştırma kapsamında ekolojik vatandaşlık ölçeği ve alt boyutları cinsiyet değişkeni açısından incelenmiştir. Yapılan bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre kadın ve erkek katılımcıların ekolojik vatandaşlık ölçeğinin katılım ($t_{(382)}=1.062$, $p>.05$), sürdürülebilirlik ($t_{(382)}=.024$, $p>.05$), sorumluluk ($t_{(382)}=.588$, $p>.05$) ve hak ve adalet ($t_{(382)}=.102$, $p>.05$) alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Benzer şekilde ekolojik

vatandaşlık toplam puanında da ($t_{(382)}=.068$, $p>.05$) cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır.

4.2. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ YAŞ DEĞİŞKENİNE GÖRE EKOLOJİK VATANDAŞLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin (katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ile hak ve adalet boyutları) yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla parametrik testlerden tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. ANOVA sonucunda ekolojik vatandaşlık ölçeği ve alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmesi durumunda gruplar arasındaki farklılığın hangi değişkenler arasında bulunduğunu belirlemek amacıyla çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey testi uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular Tablo 5'te sunulmuş ve istatistiksel veriler doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Tablo 5. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yaş değişkenine göre yapılan anova analiz sonuçları

	Yaş	N	$\bar{X}$	Ss	df	F	p	Fark
Katılım	17-19	75	20,63	6,02	3	6,95	,000	1-3,4-2
	20-22	139	23,00	5,65	380			
	23-25	104	24,32	5,44	383			
	26-28	66	23,86	5,13				
	Toplam	384	23,04	5,71				
Sürdürülebilirlik	17-19	75	23,07	4,94	3	5,37	,001	1-3,4-2
	20-22	139	24,53	4,19	380			
	23-25	104	25,40	3,85	383			
	26-28	66	25,35	3,63				
	Toplam	384	24,62	4,24				
Sorumluluk	17-19	75	19,67	3,68	3	8,89	,000	1-3,4-2
	20-22	139	21,01	3,83	380			
	23-25	104	22,36	3,76	383			
	26-28	66	21,98	3,06				
	Toplam	384	21,28	3,77				
Hak ve Adalet	17-19	75	12,09	1,97	3	5,77	,001	1-3,4-2
	20-22	139	12,64	1,70	380			
	23-25	104	13,15	1,54	383			
	26-28	66	12,76	1,55				
	Toplam	384	12,69	1,725				
Ekolojik Vatandaşlık	17-19	75	75,45	14,07	3	10,11	,000	1-3,4-2

20-22	139	81,18	12,30	380
23-25	104	85,23	11,80	383
26-28	66	83,95	10,83	
Toplam	384	81,64	12,73	

¹ Yaş grupları; 1: 17-19 yaş, 2: 20-22 yaş, 3: 23-25 yaş, 4: 26-28 yaş

Tablo 5 incelendiğinde ekolojik vatandaşlık ölçeği ve alt boyutları yaş gruplarına göre tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş ve tüm boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Hangi boyutlar arasında fark olduğunu ortaya koymak için yapılan Tukey testi sonuçlarına göre katılım alt boyutunda ($F_{(3,380)}=6.95$, $p<.001$) gruplar arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. En düşük ortalama 17-19 yaş grubunda ($\bar{x}=20.63$) görülürken en yüksek ortalama 23-25 yaş grubunda ($\bar{x}=24.32$) gözlenmiştir. Gruplar arası fark 17-19 yaş -23-25 yaş- 26-28 yaş- 20-22 yaş şeklindedir. Sürdürülebilirlik alt boyutunda ($F_{(3,380)}=5.37$, $p<.01$) yaş grupları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır. 17-19 yaş grubu en düşük ortalama ($\bar{x}=23.07$) sahipken, 23-25 yaş grubu en yüksek ortalama ($\bar{x}=25.40$) göstermiştir. Gruplar arası sıralama katılım boyutuyla aynı şekilde gerçekleşmiştir.

Sorumluluk alt boyutunda ($F_{(3,380)}=8.89$, $p<.001$) yaş grupları arasındaki farklar anlamlıdır. En düşük ortalama yine 17-19 yaş grubunda ($\bar{x}=19.67$) görülürken en yüksek ortalama 23-25 yaş grubunda ($\bar{x}=22.36$) tespit edilmiştir. Grup sıralaması diğer boyutlarla tutarlılık göstermektedir. Hak ve Adalet alt boyutunda ($F_{(3,380)}=5.77$, $p<.01$) yaş grupları arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. 17-19 yaş grubu en düşük ortalama ($\bar{x}=12.09$) sahipken, 23-25 yaş grubu en yüksek ortalama ($\bar{x}=13.15$) göstermiştir. Gruplar arasındaki farkın kaynağı ekolojik vatandaşlık toplam puanında ($F_{(3,380)}=10.11$, $p<.001$) yaş grupları arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. En düşük ortalama 17-19 yaş grubunda ($\bar{x}=75.45$), en yüksek ortalama ise 23-25 yaş grubunda ($\bar{x}=85.23$) görülmüştür. Tüm alt boyutlarda olduğu gibi grup sıralaması 17-19, 23-25, 26-28, 20-22 yaş şeklinde gerçekleşmiştir.

4.3. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ SINIF DÜZEYLERİNE GÖRE EKOLOJİK VATANDAŞLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin (katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ile hak ve adalet boyutları) sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla parametrik testlerden tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. ANOVA sonucunda ekolojik vatandaşlık ölçeği ve alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmesi halinde, gruplar arasındaki farklılığın hangi değişkenler arasında bulunduğunu belirlemek amacıyla çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey testi kullanılmıştır. Gerçekleştirilen analizler sonucunda elde edilen bulgular Tablo 6'da sunulmuş ve istatistiksel veriler doğrultusunda yorumlanmıştır.

Tablo 6. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sınıf düzeylerine göre yapılan anova analizleri

	Sınıf	N	$\bar{X}$	Ss	df	F	p	Fark
Katılım	1. Sınıf	93	21,60	5,801	3	3,22	,023	1-2, 1-3
	2. Sınıf	99	23,27	5,719	380			
	3. Sınıf	95	24,13	5,721	383			
	4. Sınıf	97	23,12	5,420				
	Toplam	384	23,04	5,715				
Sürdürülebilirlik	1. Sınıf	93	23,40	4,526	3	6,31	,000	1-2, 1-3
	2. Sınıf	99	24,59	4,333	380			2-3, 3-4
	3. Sınıf	95	26,02	4,032	383			
	4. Sınıf	97	24,45	3,722				
	Toplam	384	24,62	4,248				
Sorumluluk	1. Sınıf	93	20,18	3,548	3	7,64	,000	1-3, 1-4
	2. Sınıf	99	20,73	3,725	380			2-3, 3-4
	3. Sınıf	95	22,56	4,039	383			
	4. Sınıf	97	21,65	3,382				
	Toplam	384	21,28	3,776				
Hak ve Adalet	1. Sınıf	93	12,31	1,928	3	6,24	,000	1-3, 2-3
	2. Sınıf	99	12,45	1,716	380			3-4
	3. Sınıf	95	13,29	1,487	383			
	4. Sınıf	97	12,71	1,607				
	Toplam	384	12,69	1,725				
Ekolojik Vatandaşlık	1. Sınıf	93	77,49	13,018	3	7,44	,000	1-2, 1-3
	2. Sınıf	99	81,04	12,506	380			1-4, 3-4
	3. Sınıf	95	86,00	12,760	383			
	4. Sınıf	97	81,94	11,402				
	Toplam	384	81,64	12,739				

² Sınıf Düzeyi; 1: 1. Sınıf, 2: 2. Sınıf, 3: 3. Sınıf, 4: 4. Sınıf

Tablo 6'ya göre Ekolojik vatandaşlık ölçeği ve alt boyutlarının sınıf düzeylerine göre tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile gerçekleştirilmiş ve tüm boyutlarda anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Hangi boyutlar arasında fark olduğunu ortaya koymak için yapılan Tukey testi sonuçlarına göre katılım alt boyutunda ($F_{(3,380)}=3.22$, $p<.05$) gruplar arası anlamlı farklılık bulunmuştur. Bu farklılıklar 1. sınıf ($\bar{x}=21.60$) ile 2. sınıf ($\bar{x}=23.27$) ve 3. sınıf ($\bar{x}=24.13$) arasında gözlenmiştir. 3. sınıf öğrencileri en yüksek katılım düzeyini gösterirken 1. sınıf öğrencileri en düşük düzeyi göstermiştir. Sürdürülebilirlik alt boyutunda ($F_{(3,380)}=6.31$, $p<.001$) anlamlı farklılık saptanmıştır. Tukey testine göre Farklılıklar 1. sınıf ($\bar{x}=23.40$) ile 2. ve 3. sınıflar arasında ayrıca 2. sınıf ile 3. sınıf ve 3. sınıf ($\bar{x}=26.02$) ile 4. sınıf ($\bar{x}=24.45$) arasında görülmüştür. En yüksek sürdürülebilirlik ortalaması 3. sınıf öğrencilerinde tespit edilmiştir. Sorumluluk alt boyutunda ($F_{(3,380)}=7.64$, $p<.001$) anlamlı farklılıklar bulunmuştur. 1. sınıf ($\bar{x}=20.18$) ile 3. ve 4. sınıflar arasında, 2. sınıf ile 3. sınıf ve 3. sınıf ($\bar{x}=22.56$) ile 4. sınıf arasında anlamlı farklılıklar gözlenmiştir. 3. sınıf öğrencileri en yüksek sorumluluk düzeyini göstermiştir. Hak ve Adalet alt boyutunda ($F_{(3,380)}=6.24$, $p<.001$) anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. 1. sınıf ($\bar{x}=12.31$) ve 2. sınıf ile 3. sınıf ($\bar{x}=13.29$) arasında, ayrıca 3. sınıf ile 4. sınıf arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. En yüksek ortalama 3. sınıf öğrencilerinde görülmüştür. Ekolojik Vatandaşlık toplam puanında ($F_{(3,380)}=7.44$, $p<.001$) anlamlı farklılıklar saptanmıştır. 1. sınıf ($\bar{x}=77.49$) ile diğer tüm sınıflar arasında ve 3. sınıf ($\bar{x}=86.00$) ile 4. sınıf arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. 3. sınıf öğrencileri en yüksek ekolojik vatandaşlık düzeyini gösterirken 1. sınıf öğrencileri en düşük düzeyi göstermiştir.

4.4. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÜNİVERSİTEYE BAŞLAMADAN ÖNCE YAŞADIĞI YERE GÖRE EKOLOJİK VATANDAŞLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin (katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ile hak ve adalet boyutları) üniversiteye başlamadan önce yaşadıkları yerleşim yerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla parametrik testlerden tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. ANOVA sonucunda ekolojik vatandaşlık ölçeği ve alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmesi durumunda gruplar arasındaki farklılığın hangi değişkenler arasında bulunduğunu belirlemek amacıyla çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey testi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular Tablo 7'de sunulmuş ve istatistiksel veriler doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Tablo 7. Öğretmen adaylarının üniversiteye başlamadan önce yaşadığı yere göre anova analiz sonuçları

	Yaşadığı Yer	N	$\bar{X}$	Ss	df	F	p	Fark
Katılım	Köy ve kasaba	60	21,67	6,404	2	2,281	,104	1-2, 3-1
	Şehir	188	23,12	5,464	381			
	Büyükşehir	136	23,54	5,683	2			
	Toplam	384	23,04	5,715				
Sürdürülebilirlik	Köy ve kasaba	60	23,37	4,310	381	3,180	,043	1-2, 1-3
	Şehir	188	24,91	4,375	2			
	Büyükşehir	136	24,76	3,965	381			
	Toplam	384	24,62	4,248				
Sorumluluk	Köy ve kasaba	60	20,28	4,084	383	3,148	,044	1-3
	Şehir	188	21,27	3,495	2			
	Büyükşehir	136	21,74	3,946	381			
	Toplam	384	21,28	3,776				
Hak ve Adalet	Köy ve kasaba	60	12,48	1,944	2	1,919	,148	-
	Şehir	188	12,60	1,644	381			
	Büyükşehir	136	12,92	1,722	2			
	Toplam	384	12,69	1,725				
Ekolojik Vatandaşlık	Köy ve kasaba	60	77,80	14,310	381	3,545	,030	1-2, 1-3
	Şehir	188	81,90	12,092				
	Büyükşehir	136	82,96	12,647				
	Toplam	384	81,64	12,739				

³ Yaşadıkları yer; 1: Köy ve kasaba, 2: Şehir, 3: Büyükşehir

Tablo 7 incelendiğinde Ekolojik vatandaşlık ölçeği ve alt boyutlarının yerleşim yeri büyüklüğüne göre analizi tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile gerçekleştirilmiştir. Katılım alt boyutunda ($F_{(2,381)}=2.281$, $p>.05$) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak büyükşehirde yaşayanların ortalaması ($\bar{x}=23.54$) en yüksek köy ve kasabada yaşayanların ortalaması ($\bar{x}=21.67$) en düşük olarak tespit edilmiştir. Sürdürülebilirlik alt boyutunda ($F_{(2,381)}=3.180$, $p<.05$) anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Köy ve kasabada yaşayanlar ($\bar{x}=23.37$) ile şehir ($\bar{x}=24.91$) ve büyükşehirde ($\bar{x}=24.76$) yaşayanlar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Şehirde yaşayanlar en yüksek sürdürülebilirlik ortalamasına sahiptir. Sorumluluk alt boyutunda ($F_{(2,381)}=3.148$, $p<.05$) anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Köy ve kasabada yaşayanlar ($\bar{x}=20.28$) ile büyükşehirde yaşayanlar ($\bar{x}=21.74$) arasında anlamlı farklılık görülmüştür. Büyükşehirde yaşayanlar en yüksek sorumluluk ortalamasına sahiptir. Hak ve Adalet alt boyutunda ($F_{(2,381)}=1.919$, $p>.05$) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bununla birlikte büyükşehirde yaşayanların ortalaması ($\bar{x}=12.92$) en yüksek köy ve kasabada yaşayanların ortalaması ($\bar{x}=12.48$) en düşük olarak belirlenmiştir. Ekolojik Vatandaşlık toplam puanında ($F_{(2,381)}=3.545$, $p<.05$) anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Köy ve kasabada yaşayanlar ($\bar{x}=77.80$) ile şehir ($\bar{x}=81.90$) ve büyükşehirde ($\bar{x}=82.96$) yaşayanlar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Büyükşehirde yaşayanlar en yüksek ekolojik vatandaşlık düzeyine sahiptir. Bu bulgular ekolojik vatandaşlık davranışlarının ve algılarının yerleşim yerinin büyüklüğüne göre farklılaştığını göstermektedir. Genel olarak büyükşehirde yaşayanların daha yüksek ekolojik vatandaşlık düzeyine sahip olduğu köy ve kasabada yaşayanların ise daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir.

4.5. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ AİLELERİN SAHİP OLDUĞU SOSYOEKONOMİK DURUMLARINA GÖRE EKOLOJİK VATANDAŞLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin (katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ile hak ve adalet boyutları) ailelerin sosyoekonomik durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla nonparametrik testlerden Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır.

Gerçekleştirilen analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo 8’de sunulmuş ve istatistiksel veriler doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Tablo 8. Sosyoekonomik durumlarına göre ekolojik vatandaşlık düzeyleri kruskall wallis analiz sonuçları

	Gelir düzeyi	N	Mean Rank	Kruskall Wallis	df	p	Fark
Katılım	Düşük	55	160,22	10,223	2	,006	1-3,2-3
	Orta	252	190,52				
	Yüksek	77	222,05				
Sürdürülebilirlik	Düşük	55	139,60	18,370	2	,000	1-2,1-3
	Orta	252	194,85				
	Yüksek	77	222,58				
Sorumluluk	Düşük	55	154,93	14,230	2	,001	1-2,1-3
	Orta	252	189,98				
	Yüksek	77	227,60				
Hak ve Adalet	Düşük	55	173,02	2,342	2	,310	-
	Orta	252	193,93				
	Yüksek	77	201,74				
Ekolojik Vatandaşlık	Düşük	55	150,31	14,597	2	,001	1-2,1-3
	Orta	252	191,76				
	Yüksek	77	225,06				

⁴ Gelir düzeyi; 1: Düşük, 2: Orta, 3: Yüksek

Tablo 8 incelendiğinde katılım boyutu Kruskall Wallis değeri 10.223, $p=.006$ ($<.05$) olduğundan gelir düzeyleri arasında anlamlı farklılık vardır. Mean rank değerlerine bakıldığında en yüksek katılım yüksek gelir grubunda (222.05) en düşük ise düşük gelir grubunda (160.22), Fark sütununda görüldüğü üzere yüksek gelir grubu (3) hem düşük (1) hem de orta (2) gelir gruplarından anlamlı şekilde daha yüksek katılım göstermektedir. Sürdürülebilirlik boyutunda en yüksek Kruskall Wallis değerine sahip (18.370) ve $p<.001$ olduğundan güçlü bir anlamlı farklılık vardır. Düşük gelir grubu (139.60) hem orta (194.85) hem de yüksek gelir gruplarından (222.58) anlamlı şekilde daha düşük sürdürülebilirlik değerlerine sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Gelir arttıkça sürdürülebilirlik eğilimi belirgin şekilde artmaktadır. Sorumluluk boyutu Kruskall Wallis=14.230, $p=.001$ değerleriyle anlamlı farklılık göstermektedir. Yine düşük gelir grubu (154.93) hem orta (189.98) hem de yüksek gelir gruplarından (227.60) anlamlı şekilde daha düşüktür. En yüksek sorumluluk düzeyi yüksek gelir grubunda görülmektedir. Hak ve adalet boyutunda ise Kruskall Wallis=2.342, $p=.310$ ($p>.05$) olduğundan gelir grupları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Bu boyutta tüm gelir grupları benzer eğilimler

göstermektedir. Bu durum hak ve adalet konusundaki tutumların gelir düzeyinden bağımsız olduğunu gösterdiği söylenebilir. Son olarak ekolojik vatandaşlık boyutunda Kruskall Wallis=14.597, $p=.001$ değerleriyle anlamlı farklılık mevcuttur. Düşük gelir grubu (150.31) hem orta (191.76) hem de yüksek gelir gruplarından (225.06) anlamlı şekilde daha düşüktür. Gelir arttıkça ekolojik vatandaşlık bilinci de artış göstermektedir.

4.6. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ OKUL ÖNCESİ EĞİTİM ALMA DURUMUNA GÖRE EKOLOJİK VATANDAŞLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin (katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ile hak ve adalet boyutları) okul öncesi eğitim alma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla parametrik testlerden bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Gerçekleştirilen analizler sonucunda elde edilen bulgular Tablo 9'da sunulmuş ve ilgili istatistiksel bulgular doğrultusunda yorumlanmıştır.

Tablo 9. Okul öncesi eğitim alma durumlarına göre ekolojik vatandaşlık düzeyleri t-testi analiz sonuçları

	Okulöncesi Eğitim Alma	N	$\bar{X}$	Ss	f	df	p
Katılım	Evet	255	23,67	5,537	,011	382	,002
	Hayır	129	21,79	5,876			
Sürdürülebilirlik	Evet	255	25,15	3,957	2,307	382	,001
	Hayır	129	23,58	4,613			
Sorumluluk	Evet	255	21,65	3,626	1,006	382	,006
	Hayır	129	20,54	3,967			
Hak ve Adalet	Evet	255	12,67	1,677	,844	382	,772
	Hayır	129	12,73	1,823			
Ekolojik Vatandaşlık	Evet	255	83,15	12,138	,189	382	,001
	Hayır	129	78,64	13,402			

Tablo 9'da bulunan analiz sonuçları okulöncesi eğitim alan bireylerin ekolojik vatandaşlık boyutlarında eğitim almayanlara göre daha yüksek ortalamalar elde ettiğini göstermektedir. Katılım boyutunda eğitim alan grupta ortalama 23,67 iken, eğitim almayan grupta 21,79 olarak hesaplanmış ve bu fark istatistiksel olarak

anlamli bulunmuştur. Sürdürülebilirlik boyutunda eğitim alan grupta ortalama 25,15 iken eğitim almayan grupta 23,58 olarak tespit edilmiş ve bu fark da istatistiksel açıdan anlamlıdır. Sorumluluk boyutunda eğitim alan grupta ortalama 21,65 iken eğitim almayan grupta 20,54 olarak belirlenmiş ve bu fark da istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Hak ve adalet boyutunda ise eğitim alan grupta ortalama 12,67 eğitim almayan grupta 12,73 olarak hesaplanmış ve bu boyutta istatistiksel olarak anlamlı bir fark görülmemiştir. Genel ekolojik vatandaşlık düzeyinde eğitim alan grupta ortalama 83,15 iken eğitim almayan grupta 78,64 olarak tespit edilmiş ve bu fark da istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Sonuç olarak eğitimin katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ve genel ekolojik vatandaşlık düzeyinde olumlu bir etkisi olduğu, ancak hak ve adalet boyutunda herhangi bir anlamlı etkisinin olmadığı görülmüştür.

4.7. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÇEVREYLE İLGİLİ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINA ÜYELİK DURUMLARINA GÖRE EKOLOJİK VATANDAŞLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin (katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ile hak ve adalet boyutları) çevreyle ilgili herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Gerçekleştirilen analizler sonucunda elde edilen bulgular Tablo 10'da sunulmuş ve ilgili istatistiksel veriler doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Tablo 10. Çevreyle ilgili sivil toplum kuruluşlarına üyelik durumlarına göre ekolojik vatandaşlık düzeyleri t- testi analiz sonuçları

	STK Üyelik durumu	N	$\bar{X}$	Ss	f	df	p
Katılım	Evet	126	24,71	5,010	3,044	382	,000
	Hayır	258	22,22	5,867		286,089	
Sürdürülebilirlik	Evet	126	25,72	3,711	3,762	382	,000
	Hayır	258	24,08	4,394		288,892	
Sorumluluk	Evet	126	22,25	3,508	1,707	382	,000
	Hayır	258	20,81	3,817		267,823	
Hak ve Adalet	Evet	126	12,81	1,770	,226	382	,354
	Hayır	258	12,64	1,703		239,847	
Ekolojik Vatandaşlık	Evet	126	85,50	11,426	1,764	382	,000
	Hayır	258	79,75	12,940		277,642	

Tablo 10'da bulunan araştırma sonuçlarına göre sivil toplum kuruluşlarına üye olan bireylerin ekolojik vatandaşlık düzeylerinin sivil toplum kuruluşlarına üye olmayanlara kıyasla istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğunu göstermektedir. Katılım boyutunda üye olan grupta ortalama 24,71 iken üye olmayan grupta 22,22 olarak hesaplanmış ve bu fark anlamlı bulunmuştur. Sürdürülebilirlik boyutunda üye olan grupta ortalama 25,72 iken üye olmayan grupta 24,08 olarak tespit edilmiş ve bu fark da istatistiksel olarak anlamlıdır. Sorumluluk boyutunda üye olan grupta ortalama 22,25 iken üye olmayan grupta 20,81 olarak belirlenmiş ve bu fark da anlamlı çıkmıştır. Hak ve adalet boyutunda ise üye olan grupta ortalama 12,81 üye olmayan grupta 12,64 olarak hesaplanmış ve bu boyutta istatistiksel olarak anlamlı bir fark görülmemiştir. Genel ekolojik vatandaşlık düzeyinde üye olan grupta ortalama 85,50 iken üye olmayan grupta 79,75 olarak tespit edilmiş ve bu fark da istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Sonuç olarak üyelik durumunun katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ve genel ekolojik vatandaşlık düzeyinde olumlu bir etkisi olduğu ancak hak ve adalet boyutunda herhangi bir anlamlı etkisinin olmadığı görülmüştür.

4.8. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÇEVRE EĞİTİMİ DERSİ ALMA DURUMLARINA GÖRE EKOLOJİK VATANDAŞLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin (katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ile hak ve adalet boyutları) çevre eğitimi dersi alma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular Tablo 11'de sunulmuş ve ilgili istatistiksel veriler doğrultusunda yorumlanmıştır.

Tablo 11. Çevre eğitimi dersi alma durumlarına göre ekolojik vatandaşlık düzeyleri t-testi analiz sonuçları

	Çevre eğitimi dersi alma durumu	N	$\bar{X}$	Ss	f	df	p
Katılım	Evet	211	23,32	5,485	,552	382	,289
	Hayır	173	22,70	5,982		353,352	
Sürdürülebilirlik	Evet	211	24,82	3,854	3,547	382	,320
	Hayır	173	24,38	4,683		332,169	
Sorumluluk	Evet	211	21,85	3,523	2,410	382	,001
	Hayır	173	20,58	3,962		347,630	
Hak ve Adalet	Evet	211	12,94	1,633	1,613	382	,002
	Hayır	173	12,39	1,790		352,426	
Ekolojik Vatandaşlık	Evet	211	82,93	11,835	2,034	382	,028
	Hayır	173	80,06	13,630		343,018	

Tablo 11 incelendiğinde, çevre eğitimi dersinin katılım ve sürdürülebilirlik boyutları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Buna karşılık sorumluluk boyutunda ($p = 0,001$), hak ve adalet boyutunda ($p = 0,002$) ve genel ekolojik vatandaşlık düzeyinde ($p = 0,028$) çevre eğitimi dersinin istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar çevre eğitimi dersinin bireylerin sorumluluk duygusunu, hak ve adalet algısını ve genel ekolojik vatandaşlık düzeyini olumlu yönde etkilediğini ancak katılım ve sürdürülebilirlik boyutlarında herhangi bir anlamlı değişiklik yaratmadığını ortaya koymaktadır.

4.9. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ BİLGİ EDİNME KAYNAKLARINA BAĞLI OLARAK EKOLOJİK VATANDAŞLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin (katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ile hak ve adalet boyutları) bilgi edinme kaynaklarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla parametrik testlerden tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Gerçekleştirilen analizler sonucunda elde edilen bulgular Tablo 12'de sunulmuş ve ilgili istatistiksel veriler doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Tablo 12. Bilgi edinme kaynaklarına bağlı olarak ekolojik vatandaşlık düzeyleri anova analiz sonuçları

	Bilgi edinme kaynağı	N	$\bar{X}$	Ss	p	Fark
Katılım	Genel Ağ (İnternet)	152	23,10	5,509	,740	Yok
	Sosyal Medya	179	22,86	5,776		
	Televizyon	18	23,89	5,324		
	Kitaplar ve gazeteler	16	24,50	6,022		
	Diğer	19	22,26	7,062		
	Toplam	384	23,04	5,715		
Sürdürülebilirlik	Genel Ağ (İnternet)	152	24,81	4,107	,468	Yok
	Sosyal Medya	179	24,47	4,183		
	Televizyon	18	24,06	4,881		
	Kitaplar ve gazeteler	16	26,13	3,879		
	Diğer	19	23,79	5,544		
	Toplam	384	24,62	4,248		
Sorumluluk	Genel Ağ (İnternet)	152	21,27	3,617	,262	Yok
	Sosyal Medya	179	21,19	3,798		
	Televizyon	18	20,06	3,977		
	Kitaplar ve gazeteler	16	22,31	4,062		
	Diğer	19	22,53	4,247		
	Toplam	384	21,28	3,776		
Hak ve Adalet	Genel Ağ (İnternet)	152	12,86	1,648	,004	3<1-2
	Sosyal Medya	179	12,66	1,745		
	Televizyon	18	11,22	1,263		
	Kitaplar ve gazeteler	16	12,94	1,389		
	Diğer	19	12,84	2,192		
	Toplam	384	12,69	1,725		
Ekolojik Vatandaşlık	Genel Ağ (İnternet)	152	82,04	12,201	,593	Yok
	Sosyal Medya	179	81,18	12,624		
	Televizyon	18	79,22	13,571		
	Kitaplar ve gazeteler	16	85,88	13,291		
	Diğer	19	81,42	16,784		
	Toplam	384	81,64	12,739		

⁵ **Bilgi Edinme Kaynakları:** 1: Genel Ağ (İnternet), 2:Sosyal Medya, 3:Televizyon, 4:Kitaplar ve gazeteler, 5:Diğer

Tablo 12 incelendiğinde katılım ($p = 0,740$), sürdürülebilirlik ($p = 0,468$), genel ekolojik vatandaşlık ($p = 0,593$) ve sorumluluk ($p = 0,262$) boyutlarında bilgi edinme kaynaklarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Ancak hak ve adalet boyutunda p değeri 0,004 olarak hesaplanmış olup bu değer 0,05'in altında olduğundan bilgi edinme kaynaklarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık söz konusudur. Meydana gelen farklılığa ilişkin yapılan posthoc testi sonucunda televizyondan bilgi edinen katılımcıların genel ağ (internet) ve sosyal medyadan bilgi edinen katılımcılara göre daha düşük düzeyde ekolojik vatandaşlığa sahip oldukları söylenebilir. Bu sonuç bireylerin hak ve adalet algısının bilgi edinme

kaynaklarına göre değişkenlik gösterdiğini diğer boyutlarda ise anlamlı bir farklılığın olmadığını ortaya koymaktadır.

4.10. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ EKOLOJİK VATANDAŞLIK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerini belirlemek amacıyla betimsel analizler gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular Tablo 13'de sunulmuş ve ilgili istatistiksel veriler doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Tablo 13. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerine ilişkin betimsel analizler

Değişkenler	N	Madde Sayısı	$\bar{X}$	Ss	Düzyey
Katılım	384	8	2,88	0,714	Orta
Sürdürülebilirlik	384	7	3,52	0,607	Yüksek
Sorumluluk	384	6	3,55	0,629	Yüksek
Hak ve Adalet	384	3	4,23	0,575	Çok Yüksek
Ekolojik Vatandaşlık	384	24	3,41	0,531	Yüksek

Tablo 13 incelendiğinde, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerine ilişkin boyutların ortalama puanları şu şekilde hesaplanmıştır: Katılım boyutunda ortalama puan 2,88 (Ss=,714), Sürdürülebilirlik boyutunda 3,52 (Ss=,607), Sorumluluk boyutunda 3,55 (Ss=,629), Hak ve adalet boyutunda 4,23 (Ss=,575) ve genel Ekolojik Vatandaşlık boyutunda 3,40 (Ss=,531). Boyutlar arasında en yüksek ortalama puanın Hak ve adalet boyutunda çok yüksek düzeyde olduğu en düşük puanın Katılım boyutunda orta düzeyde olduğu görülmüştür. Ayrıca Sürdürülebilirlik ve Sorumluluk boyutlarına ilişkin puanların yüksek düzeyde olduğu gözlemlenmiştir. Ölçeğin geneline ilişkin puanlar bakımından sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 14. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeyleri

		Hiç (Çok Düşük)	Nadiren (Düşük)	Bazen (Orta)	Genellikle (Yüksek)	Her Zaman (Çok Yüksek)	X	S
Katılım	f	31	90	186	61	16	2,88	,714
	%	8,1	23,4	48,4	15,9	4,2		
Sürdürülebilirlik	f	4	28	109	203	40	3,52	,607
	%	1	7,3	28,4	52,9	10,4		
Sorumluluk	f	2	24	123	185	50	3,55	,629
	%	5	6,3	32,0	48,2	13,0		
Hak ve Adalet	f	-	2	42	124	216	4,23	,575
	%	-	,5	10,9	32,3	56,3		
Toplam	f	2	28	148	185	21	3,41	,531
	%	,5	7,3	38,5	48,2	5,5		

Tablo 14 incelendiğinde, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerini katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ve hak ve adalet boyutlarında değerlendiren çalışmanın sonuçları görülmektedir. Genel olarak öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin orta ve üzeri seviyelerde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Özellikle Hak ve Adalet boyutunda en yüksek ortalama puan elde edilmiş ($\bar{X}=4,23$), katılımcıların %88,6'sının bu boyutta yüksek veya çok yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu öğretmen adaylarının ekolojik haklar ve adalet konularında daha bilinçli olduklarını göstermektedir. Sürdürülebilirlik ($\bar{X}=3,52$) ve Sorumluluk ($\bar{X}=3,55$) boyutlarında da katılımcıların büyük çoğunluğu yüksek düzeyde yer almaktadır. Ancak Katılım boyutunda ortalama puan $\bar{X}=2,88$ olup diğer boyutlara kıyasla daha düşük bir seviyede kalmıştır. Katılım boyutunda düşük ve çok düşük düzeyde yer alanların oranının %31,5 olduğu görülmektedir. Bu durum öğretmen adaylarının ekolojik konulara aktif katılım sağlama konusunda daha az istekli olabileceklerini düşündürmektedir. Genel ekolojik vatandaşlık düzeyini gösteren toplam ortalama puan $\bar{X}=3,41$ olarak hesaplanmıştır. Bu bulgu sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin yüksek seviyeler arasında yer aldığını göstermektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmanın problem durumu ve alt problemlere yönelik elde edilen veriler, Ekolojik Vatandaşlık Ölçeği sonuçlarıyla birlikte analiz edilmiş; ulusal ve uluslararası literatürdeki ilgili çalışmaların bulgularıyla karşılaştırılarak kapsamlı bir şekilde tartışılmıştır.

5.1. TARTIŞMA

➤ *Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Değerlendirilmesi*

Ekolojik vatandaşlık ölçeği ve alt boyutları cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir (Tablo 4). Araştırmada her ne kadar erkek katılımcıların alt boyutlarda ve toplam puanda kadın katılımcılara göre daha yüksek ortalama değerlere sahip olduğu görülse de, bu farklar istatistiksel olarak anlamlı düzeyde değildir. Benzer şekilde ekolojik vatandaşlık toplam puanında da cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır. Bu durum ekolojik vatandaşlık özelliklerinin cinsiyet temelinde önemli bir farklılık göstermediğini ve bu kavramın daha çok bireylerin genel bilinç ve tutum düzeyleriyle ilişkili olduğunu düşündürmektedir.

Uysal (2018) araştırmasında sınıf öğretmeni adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerini araştırmış ve ekolojik vatandaşlık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediğini tespit etmiştir. Araştırmada sınıf öğretmeni adaylarının sürdürülebilirlik, sorumluluk boyutları ve ölçek toplamı için cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermezken katılım alt boyutunda erkek öğretmen adaylar lehinde hak ve adalet alt boyutunda ise kadın öğretmen adayları lehine anlamlı bir farklılık olduğunu belirlemiştir. Yılmaz, Karakaya, Çimen ve Adıgüzel (2019) tarafından fen bilgisi öğretmen adaylarıyla gerçekleştirilen çalışmada, ölçek toplamı ile katılım, sürdürülebilirlik ve sorumluluk alt boyutlarında

cinsiyet değişkenine bağlı anlamlı bir fark bulunmadığı; ancak hak ve adalet alt boyutunda kadınlar lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edildiği ifade edilmiştir.

Sevim (2023) tarafından yapılan çalışmasında kız öğrencilerin ekolojik vatandaşlık puanlarının erkek öğrencilere kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Ekolojik vatandaşlığın alt boyutları incelendiğinde sürdürülebilirlik, sorumluluk, hak ve adalet boyutlarında kız öğrenciler lehine anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte katılım boyutunda cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmadığı belirtilmiştir. Genel olarak alt boyutlara ilişkin bulguların ölçek geneli ile uyumlu bir eğilim sergilediği görülmüştür. Benzer şekilde Altın (2022) de okul öncesi ğretmenliği ğrencilerinin cinsiyetleri açısından ekolojik vatandaşlık düzeyleri ve alt boyutlarındaki farklılıkları incelemiştir. Bu çalışmada da "Hak ve adalet" ile "Sorumluluk" alt boyutlarında ve ölçek geneli itibarıyla anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Kadın okul öncesi ğretmenliği ğrencilerinin, erkek öğrencilere kıyasla daha yüksek ekolojik vatandaşlık düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir.

Bu çalışmada ekolojik vatandaşlık leği ve alt boyutlarının cinsiyet değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemesi alan yazındaki bazı çalışmalarla paralellik göstermektedir. Özellikle Uysal (2018) ve Yılmaz, Karakaya, imen ve Adığzel'in (2019) alışmalarında ekolojik vatandaşlık düzeylerinin cinsiyet değişkenine bağlı olarak anlamlı bir farklılık göstermediği yönündeki bulgular, bu araştırmanın sonuçlarını destekler niteliktedir. Ancak Sevim (2023) ve Altın'ın (2022) araştırmalarında ekolojik vatandaşlık düzeylerinin alt boyutlarda kadınlar lehine anlamlı farklılıklar sergilemesi, bu çalışmadan farklılaşan bir durumu ortaya koymaktadır.

Bu farklılıkların cinsiyet değişkeninin ekolojik vatandaşlık üzerindeki etkisinin katılımcı gruplarının demografik özellikleri eğitim aldıkları alanlar ve bulundukları sosyal bağlamlara göre değişebileceğini düşündürdüğü ifade edilebilir. Özellikle katılımcıların öğrenim gördükleri disiplinlerin evre bilinci ve ekolojik vatandaşlık değerleri üzerindeki etkisinin daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesi

gerektiği görülmektedir. Ayrıca bu sonuçlar ekolojik vatandaşlık bilincinin bireylerin cinsiyetinden ziyade genel tutumları, farkındalık düzeyleri ve çevresel eğilimleri ile daha yakından ilişkili olabileceğini göstermektedir.

Bu sonuçlar ekolojik vatandaşlık kavramının cinsiyet faktöründen bağımsız bir yapı sergilediğini ve bireylerin ekolojik vatandaşlık düzeylerinin daha çok genel bilinç ve tutumlarıyla ilişkilendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak ekolojik vatandaşlık kavramının bireylerin cinsiyetlerinden bağımsız olarak değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu ekolojik vatandaşlık anlayışının toplumsal cinsiyet rollerine dayalı önyargılardan bağımsız bir şekilde ele alınmasının önemli olabileceğini göstermektedir.

Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerinin Yaş Değişkenine Göre Değerlendirilmesi

Ekolojik vatandaşlık ölçeği ve alt boyutları yaş gruplarına göre incelenmiş ve tüm boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir (Tablo 5). Araştırma bulguları katılım ve sürdürülebilirlik alt boyutlarında yaş grupları arasında anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Katılım alt boyutunda en düşük ortalama 17-19 yaş grubunda, en yüksek ortalama ise 23-25 yaş grubunda gözlenmiştir. Benzer şekilde sürdürülebilirlik alt boyutunda da en düşük ortalama 17-19 yaş grubunda, en yüksek ortalama ise 23-25 yaş grubunda tespit edilmiştir. Her iki boyutta da yaş gruplarına ilişkin sıralama 17-19 yaş < 23-25 yaş < 26-28 yaş < 20-22 yaş şeklinde gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra sorumluluk, hak ve adalet alt boyutları ile ekolojik vatandaşlık toplam puanında da yaş grupları arasında anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Sorumluluk alt boyutunda en düşük ortalama 17-19 yaş grubunda, en yüksek ortalama 23-25 yaş grubunda görülürken hak ve adalet alt boyutunda da benzer bir şekilde en düşük ortalama 17-19 yaş grubunda, en yüksek ortalama ise 23-25 yaş grubunda bulunmuştur. Ekolojik vatandaşlık toplam puanında da en düşük ve en yüksek ortalamalar sırasıyla 17-19 yaş ve 23-25 yaş gruplarına aittir. Genel olarak tüm alt boyutlar ve toplam puan açısından yaş gruplarına ilişkin sıralama, 17-19 yaş < 23-25 yaş < 26-28 yaş < 20-22 yaş şeklinde tutarlı bir şekilde gerçekleşmiştir.

Katılım alt boyutunda 17-19 yaş grubunun ortalamalarının düşük 23-25 yaş grubunun ise yüksek olması bireysel, çevresel ve eğitsel faktörlerin etkileşimiyle

açıklanabilir. Yaş ilerledikçe gelişen toplumsal farkındalık ve sorumluluk bilincinin, 23-25 yaş grubundaki bireylerin katılım düzeylerini artırdığı düşünülmektedir. Benzer bir durum Karabulut'un (2023) öğretmenlerin küresel iklim değişikliğine yönelik farkındalıklarını değerlendirdiği çalışmasında da gözlemlenmiştir. Bu çalışmada 31 yaş ve üzerindeki öğretmenlerin “Enerji Tüketimi İlişkisi” alt boyutunda elde ettikleri puanların 21-30 yaş grubundaki öğretmenlere kıyasla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu yaşın ilerlemesiyle birlikte öğretmenlerin enerji tüketimi ile iklim arasındaki ilişkiye dair farkındalıklarının arttığını göstermektedir. Bu durumu destekleyen diğer çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin Yetiş ve Aktaş'ın (2021) Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada dördüncü sınıf öğrencilerinin bireysel sosyal sorumluluk düzeylerinin diğer sınıflara kıyasla anlamlı bir fark göstermemesine rağmen daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Asar'ın (2017) doktora öğrencilerinin bireysel sosyal sorumluluk düzeylerini yüksek lisans öğrencilerine göre daha yüksek bulduğu çalışması da bu bulguları desteklemektedir.

Bu sonuçlar yaş ve eğitim seviyesindeki artışın bireylerin toplumsal farkındalık ve sosyal sorumluluk bilincini güçlendirdiğine işaret etmektedir. Özellikle 23-25 yaş grubunda edinilen sosyal deneyimler, ekolojik vatandaşlık ve katılıma dair daha derin bir bilgi birikimi ile bireysel olgunluk düzeyindeki artış bu grubun daha yüksek katılım düzeyleri sergilemesine katkı sağlayabilir. Ayrıca bu yaş grubundaki bireylerin sosyal imkânlarla daha geniş erişim olanaklarına sahip olmaları ve üniversite projelerine katılım fırsatlarının artması katılım düzeylerini yükselten önemli etkenler arasında yer almaktadır. Öte yandan 17-19 yaş grubundaki bireylerin sınırlı motivasyonları ve çevreye yönelik ilgilerinin düşük olması bu grubun katılım düzeylerinin daha düşük olmasını açıklayan faktörlerden biridir. Bu bulgular bireylerin eğitim süreçleri ve sosyal deneyimlerinin katılım düzeylerini doğrudan etkilediğini ortaya koymaktadır.

Sürdürülebilirlik alt boyutunda 17-19 yaş grubunun ortalamasının düşük, 23-25 yaş grubunun ise yüksek olması yaş ilerledikçe artan çevresel farkındalık, bireysel olgunluk ve sorumluluk bilincinden kaynaklanıyor olabilir. 23-25 yaş grubundaki bireylerin lisans eğitiminin ileri aşamalarında edindikleri bilgi birikimi, üniversite

projelerine katılım olanakları ve çevresel sürdürülebilirlik konularına yönelik uygulama deneyimleri, bu farkı destekleyebilir. Ayrıca bu yaş grubunun daha geniş sosyal ve kültürel etkileşimlere maruz kalması, sürdürülebilirlik bilincini olumlu yönde etkileyebilir. Buna karşılık 17-19 yaş grubu gelişim aşamasında olduğu için bu alanlarda sınırlı bir farkındalık sergileyebilir.

Sorumluluk, hak ve adalet alt boyutlarında 17-19 yaş grubunun düşük, 23-25 yaş grubunun ise yüksek ortalamalara sahip olması bireylerin yaşlarına bağlı olarak gelişen bilişsel, sosyal ve eğitsel faktörlerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Yaş ilerledikçe bireysel olgunluk ve toplumsal sorumluluk bilincinin artması, özellikle soyut kavramlar olan hak ve adaletin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. 23-25 yaş grubundaki bireyler; bireysel ve toplumsal sorumlulukları daha bilinçli bir şekilde yerine getirebilmekte ve bu değerlere yönelik farkındalıklarını daha üst düzeyde sergilemektedir.

Eğitim süreci, bireylerin hak, adalet ve sorumluluk gibi kavramlara ilişkin farkındalık düzeylerinde önemli bir rol oynamaktadır. 23-25 yaş aralığındaki bireyler, genellikle lisans eğitiminin ileri aşamalarında bulunmakta olup bu süreçte hem teorik hem de uygulamalı bilgi edinme fırsatına sahip olmaktadır. Özellikle üniversite öğreniminin son yılına denk gelen bu yaş grubundaki öğrenciler "İnsan Hakları ve Demokrasi" dersini almaktadır. Söz konusu ders bireylerin hak, adalet ve sorumluluk bilincinin gelişiminde önemli bir etkiye sahip olup onların bu kavramları daha kapsamlı bir şekilde içselleştirmelerine katkı sağlamış olabilir.

Ayrıca, üniversite ortamında sunulan sürdürülebilirlik projeleri, sosyal sorumluluk faaliyetleri ve çevre odaklı etkinliklere katılım fırsatları, bireylerin sorumluluk bilinci ile hak ve adalet anlayışlarını pekiştirmelerine olanak tanımaktadır. Buna karşılık 17-19 yaş aralığındaki bireyler lisans eğitiminin erken dönemlerinde veya lise düzeyinde olduklarından bu kavramlarla daha sınırlı bir düzeyde karşılaşmakta ve dolayısıyla söz konusu alanlardaki bilinç düzeyleri daha düşük olabilmektedir. Bu farklılık bilişsel gelişim ve empati yetenekleri bağlamında da değerlendirilebilir. Hak ve adalet kavramlarının ileri düzey bilişsel düşünme ve empati becerileri gerektirdiği göz önünde bulundurulduğunda 23-25 yaş grubundaki

bireylerin bu yetkinlikleri daha ileri düzeyde geliştirmiş olmaları muhtemeldir. Buna karşılık 17-19 yaş grubundaki bireylerin söz konusu bilişsel süreçlerde gelişim aşamasında olduğu söylenebilir. Ayrıca toplumsal roller ve beklentiler 23-25 yaş grubundaki bireylerin bireysel ve toplumsal sorumluluklara daha fazla yönelmesine dolayısıyla hak ve adalet kavramlarına daha duyarlı bir perspektiften yaklaşmasına katkıda bulunabilmektedir.

Sonuç olarak bu farklılıklar bireylerin gelişimsel özellikleri, eğitim düzeyleri, sosyal deneyimleri ve toplumsal rollerindeki değişikliklerden kaynaklanmaktadır. Bu farkındalığı genç yaş gruplarında geliştirmek için hak, adalet ve sorumluluk bilincini artırıcı eğitsel müdahalelerin ve sosyal projelerin yaygınlaştırılması önemlidir. Özellikle lise ve lisans eğitiminin erken dönemlerinde bu kavramlara yönelik daha fazla teorik ve uygulamalı içeriğin sunulması genç bireylerin bu alanlarda bilinç kazanmasına katkı sağlayabilir.

Yaş değişkeni bağlamında alan yazında yer alan benzer çalışmalar incelendiğinde araştırma bulgularının literatürdeki çalışmalarla hem uyumlu hem de farklılık gösteren sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir. Uysal'ın (2018) sınıf öğretmeni adayları üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada ekolojik vatandaşlık ölçeğinin hak ve adalet alt boyutu hariç, katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ve ölçek toplam puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bu çalışma yaşın artmasıyla ekolojik vatandaşlık düzeyinin de yükseldiğini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Kaya Aydın'ın (2022) okul öncesi öğretmenlerinin çevre okuryazarlığı ve ekolojik vatandaşlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada ekolojik vatandaşlık düzeyleri ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Öte yandan Jagers, Martinsson ve Matti'nin (2014) İsveçli bireylerin çevre dostu davranışlarını ekolojik vatandaşlık düzeyi bağlamında ele aldıkları çalışmada yaş değişkeninin ekolojik vatandaşlık düzeyleri üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın bulguları Uysal (2018) ve Kaya Aydın (2022) tarafından ulaşılan sonuçlarla benzerlik göstermekte yaşın artışıyla ekolojik vatandaşlık düzeylerinin yükseldiği yönündeki genel eğilimi desteklemektedir. Bununla birlikte,

Jagers, Martinsson ve Matti'nin (2014) çalışmasında yaş değişkeninin anlamlı bir etkisinin bulunmaması ekolojik vatandaşlık düzeylerinin yalnızca bireysel yaş faktörüyle değil, toplumsal ve kültürel bağlamlarla da ilişkili olduğunu işaret etmektedir.

Alan yazında yer alan araştırmalar ve bu çalışmanın bulguları ekolojik vatandaşlık düzeyinin yaş değişkeni ile ilişkisinde farklı sonuçların ortaya konduğunu göstermektedir. Ancak genel eğilim yaşı artmasıyla birlikte bireylerin farkındalık düzeyi, çevresel bilinç ve sorumluluk duygusunda bir artış yaşandığını ve bunun da ekolojik vatandaşlık düzeyine anlamlı bir şekilde yansıdığını ortaya koymaktadır. Bireylerin yaş ilerledikçe sosyal sorumluluk projelerine daha fazla katılım göstermeleri çevresel sürdürülebilirlik konularında daha bilinçli davranışlar sergilemeleri ve hak-adalet gibi soyut kavramlara yönelik duyarlılıklarının artması ekolojik vatandaşlık düzeylerini olumlu yönde etkileyen önemli faktörler olarak değerlendirilmektedir.

Bu durum yaşla birlikte bireylerin toplumsal rolleri, eğitim süreçlerinde kazandıkları bilgi ve deneyimler, bilişsel gelişimleri ve çevresel konulara yönelik tutumları arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla yaş değişkeninin ekolojik vatandaşlık üzerinde anlamlı bir fark yarattığına dair bulgular, bireylerin yaşam döngüsündeki farklı aşamalarda çevreyle ilgili bilinçlenme süreçlerinin önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda daha genç bireylerde ekolojik vatandaşlık bilincinin artırılması için eğitsel müdahalelerin ve farkındalık çalışmalarının geliştirilmesi gerektiği söylenebilir.

✓ *Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerinin Sınıf Değişkenine Göre Değerlendirilmesi*

Ekolojik vatandaşlık ölçeği ve alt boyutlarının sınıf düzeylerine göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir (Tablo 6). Katılım alt boyutunda 1. sınıf öğrencilerinin en düşük düzeyi ($\bar{x}$ =21.60), 3. sınıf öğrencilerinin ise en yüksek düzeyi ($\bar{x}$ =24.13) sergilemesi ilerleyen sınıflarda öğrencilerin toplumsal katılıma yönelik farkındalıklarının arttığını göstermektedir. Bu durum daha ileri sınıflardaki öğrencilerin eğitim süreçleri boyunca kazanılan bilgi ve deneyimlerin etkisiyle

toplumsal katılım davranışlarını daha bilinçli bir şekilde sergileyebileceğini düşündürmektedir.

Sürdürülebilirlik alt boyutunda 1. sınıf ile 2. ve 3. sınıflar arasında ayrıca 2. sınıf ile 3. sınıf ve 3. sınıf ile 4. sınıf arasında anlamlı farklılıklar bulunması dikkat çekicidir. En yüksek sürdürülebilirlik düzeyinin 3. sınıf öğrencilerinde gözlenmesi bu sınıf düzeyindeki öğrencilerin çevresel sürdürülebilirlik konularında daha bilinçli bir tutum geliştirdiğini ortaya koymaktadır. Bu sonuç ilerleyen sınıflarda sürdürülebilirlik konusundaki farkındalığın artabileceğini ve bu farkındalığın eğitimle ilişkili olduğunu işaret etmektedir.

Sorumluluk alt boyutunda 1. sınıf öğrencileri ile 3. ve 4. sınıf öğrencileri arasında anlamlı farklılıklar bulunmuş en yüksek sorumluluk düzeyinin 3. sınıf öğrencilerinde ($\bar{x}=22.56$) olduğu tespit edilmiştir. Bu durum eğitim sürecinde öğrencilerin toplumsal ve çevresel sorumluluk duygularını daha fazla geliştirdiklerini göstermektedir. Benzer şekilde hak ve adalet alt boyutunda da 1. sınıf ile diğer sınıflar arasında ayrıca 3. sınıf ile 4. sınıf arasında anlamlı farklılıklar bulunmuş en yüksek düzeyin yine 3. sınıf öğrencilerinde ($\bar{x}=13.29$) olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular öğrencilerin eğitim düzeyleri ilerledikçe hak, adalet ve sorumluluk gibi kavramlara yönelik tutum ve farkındalıklarının daha olumlu bir düzeye ulaşabileceğini göstermektedir.

Ekolojik vatandaşlık toplam puanı açısından 1. sınıf öğrencileri ile diğer tüm sınıflar arasında ve 3. sınıf ile 4. sınıf arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. En yüksek ekolojik vatandaşlık düzeyinin 3. sınıf öğrencilerinde ($\bar{x}=86.00$) gözlenmesi bu sınıf düzeyindeki bireylerin ekolojik vatandaşlık kavramını daha iyi içselleştirdiğini ve bu doğrultuda daha bilinçli tutumlar sergileyebileceklerini düşündürmektedir. Bu sonuçlar sınıf düzeyinin ekolojik vatandaşlık ve alt boyutları üzerinde belirleyici bir değişken olabileceğini ve eğitim sürecinin öğrencilerin ekolojik farkındalık ve davranışlarının gelişiminde önemli bir rol oynadığını düşündürmektedir.

Elde edilen bulgular ekolojik vatandaşlık davranışları ve algılarının sınıf düzeyine bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle

üçüncü sınıf öğrencilerinin tüm alt boyutlarda en yüksek ortalamalara sahip olması bu dönemde ekolojik vatandaşlık bilincinin en üst seviyeye ulaştığını göstermektedir. Araştırma sonuçları yaş ve sınıf düzeyi değişkenleri birlikte değerlendirildiğinde üçüncü sınıf öğrencilerinin 23-25 yaş aralığında yer aldığı görülmektedir. Bu yaş grubundaki öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeyi ve alt boyutlarında diğer yaş gruplarına kıyasla daha yüksek ortalamalara sahip olması yaş grubu ve sınıf düzeyi değişkenlerinin ekolojik vatandaşlık bilinci üzerinde birbirini tamamlayıcı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum üniversite eğitiminin ilerleyen yıllarında öğrencilerin çevresel farkındalık, toplumsal katılım ve sorumluluk gibi alanlarda daha bilinçli bir tutum geliştirdiğine işaret etmektedir. Öte yandan 1. sınıf öğrencilerinin düşük ortalamalara sahip olması ile 17-19 yaş grubundaki öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık ölçeği ve tüm alt boyutlarında düşük ortalamalara sahip olması birbirini destekleyen sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum üniversite eğitiminin başlangıç aşamasında ekolojik vatandaşlık bilincinin henüz yeterince gelişmediğini ve bu bilincin eğitim süreci boyunca ilerlediğini ortaya koymaktadır. Bu bulgular üniversite eğitiminin ekolojik vatandaşlık düzeyinin gelişiminde kritik bir rol oynadığını ve özellikle erken dönemlerde farkındalık artırıcı eğitim programları ve uygulamaların önemini vurgulamaktadır.

Sınıf değişkeni bağlamında alan yazında yer alan benzer çalışmalar incelendiğinde, bu araştırmanın bulgularının literatürdeki çalışmalarla hem örtüşen hem de farklılaşan sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir. Uysal'ın (2018) sınıf öğretmeni adayları üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada ekolojik vatandaşlık düzeylerinin, sorumluluk ve hak-adalet alt boyutları hariç olmak üzere sınıf düzeyindeki artışa bağlı olarak olumlu bir değişim sergilediği tespit edilmiştir. Bu bulgu ekolojik vatandaşlık bilincinin eğitim sürecinin ilerleyen aşamalarında geliştiğini ve daha üst sınıflarda bu bilinç düzeyinin arttığını göstermektedir.

Öte yandan Durgun'un (2022) sınıf öğretmeni adaylarının çevre etiği yaklaşımları ile ekolojik vatandaşlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında çok değişkenli varyans analizi sonuçlarına göre sınıf düzeyi değişkeninin alt boyutlar açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yaratmadığı belirlenmiştir. Benzer şekilde Altın'ın (2022) okul öncesi öğretmenliği

öğrencileriyle gerçekleştirdiği çalışmada sınıf düzeyinin ekolojik vatandaşlık düzeyleri ve alt boyutlar üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Bu bulgular sınıf düzeyinin ekolojik vatandaşlık üzerindeki etkisinin katılımcıların eğitim alanlarına ve kullanılan ölçme araçlarına göre farklılaşabileceğini göstermektedir. Uysal'ın (2018) çalışması bu araştırmanın bulgularıyla paralellik gösterirken Durgun (2022) ve Altın'ın (2022) çalışmaları sınıf düzeyi ile ekolojik vatandaşlık arasındaki ilişkiyi desteklememektedir. Bu durum sınıf düzeyi değişkeninin etkisini anlamada eğitim düzeyinin yanı sıra öğrencilerin eğitim gördükleri alanlar bireysel farkındalık düzeyleri ve eğitsel müdahalelerin içeriği gibi diğer değişkenlerin de dikkate alınması gerektiğini göstermektedir.

✓ *Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerinin Üniversite Öncesi Yaşanılan Yer Değişkenine Göre İncelenmesi*

Araştırmada ekolojik vatandaşlık ölçeği ve alt boyutlarının yerleşim yeri büyüklüğüne göre analiz edilmesi sonucunda sürdürülebilirlik, sorumluluk ve ekolojik vatandaşlık toplam puanı açısından yerleşim yeri büyüklüğüne bağlı olarak istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Ancak katılım, hak ve adalet alt boyutlarında yerleşim yeri büyüklüğüne göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Tablo 7).

Katılım alt boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmamakla birlikte büyükşehirde yaşayan bireylerin toplumsal katılım düzeylerinin köy ve kasabada yaşayan bireylere kıyasla daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum büyükşehirlerde toplumsal katılım olanaklarının daha fazla olabileceğini düşündürmektedir. Benzer şekilde hak ve adalet alt boyutunda anlamlı bir farklılık olmamakla birlikte büyükşehirde yaşayan bireylerin daha yüksek bir farkındalık sergiledikleri dikkat çekmektedir.

Sürdürülebilirlik alt boyutunda köy ve kasabada yaşayan bireylerin sürdürülebilirlik düzeylerinin şehir ve büyükşehirlerde yaşayan bireylere göre daha düşük olduğu belirlenmiştir. Şehirde yaşayan bireylerin sürdürülebilirlik konusunda daha bilinçli bir tutum sergilemesi çevresel farkındalık ve sürdürülebilirlik

uygulamalarının bu yerleşim yerlerinde daha fazla teşvik edildiğine işaret edebilir. Sorumluluk alt boyutunda, köy ve kasabada yaşayan bireyler ile büyükşehirde yaşayan bireyler arasında anlamlı bir farklılık bulunmuş ve büyükşehirde yaşayan bireylerin çevresel ve toplumsal sorumluluk konularında daha yüksek bir farkındalık düzeyine sahip oldukları gözlenmiştir.

Ekolojik vatandaşlık toplam puanında ise köy ve kasabada yaşayan bireylerin, şehir ve büyükşehirlerde yaşayan bireylere kıyasla daha düşük düzeylerde olduğu belirlenmiştir. Büyükşehir ve şehirde yaşayan bireylerin ekolojik vatandaşlık düzeylerinin daha yüksek olması bu yerleşim yerlerinde çevresel bilinçlenme, katılım ve sürdürülebilirlik uygulamalarının daha yaygın olduğunu göstermektedir.

Bu bulgular yerleşim yeri büyüklüğünün bireylerin ekolojik vatandaşlık düzeyleri ve alt boyutlarına yönelik tutumlarını etkileyebileceğini ortaya koymaktadır. Büyükşehir ve şehirlerdeki çevresel farkındalık ve katılım düzeylerinin yüksek olması, bu yerleşim yerlerindeki eğitim ve farkındalık çalışmalarının etkinliğini işaret etmektedir. Öte yandan köy ve kasabada yaşayan bireylerin daha düşük düzeylerde ekolojik vatandaşlık sergilemesi bu bölgelerde çevresel bilinçlendirme ve eğitim faaliyetlerine daha fazla ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bu nedenle yerleşim yerlerinin özelliklerine göre şekillendirilmiş yerel ihtiyaçlara odaklanan farkındalık ve eğitim programlarının geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Alan yazında yer alan benzer çalışmalar incelendiğinde bu araştırmanın bulgularının literatürdeki çalışmalarla hem uyumlu hem de farklılık gösteren sonuçlar sunduğu görülmektedir. Altın'ın (2022) okul öncesi öğretmenliği öğrencileriyle gerçekleştirdiği çalışmada yerleşim yeri büyüklüğünün ekolojik vatandaşlık düzeyleri üzerinde sınırlı bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Özellikle, sürdürülebilirlik, hak ve adalet alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıkların bulunması bu boyutların bireylerin yaşadıkları çevresel ve toplumsal koşullardan etkilenebileceğini düşündürmektedir. Bu bulgular araştırmamın sürdürülebilirlik boyutundaki sonuçlarıyla uyumludur.

Benzer şekilde Uysal'ın (2018) sınıf öğretmeni adaylarıyla gerçekleştirdiği araştırmada, ekolojik vatandaşlık düzeylerinin yerleşim yeri büyüklüğüne göre genel

olarak anlamlı bir farklılık göstermediği ancak sorumluluk boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunduğu belirlenmiştir. Uysal'ın bulguları bu çalışmada yerleşim yeri büyüklüğünün sorumluluk alt boyutu üzerindeki etkisini destekler niteliktedir. Bu durum bireylerin sorumluluk algılarının, yaşadıkları çevrenin sunduğu sosyal roller ve çevresel koşullardan etkilenebileceğini düşündürmektedir.

Şama'nın (2003) çevre sorunlarına yönelik tutumları inceleyen çalışması büyük yerleşim alanlarında yaşayan bireylerin, küçük yerleşim alanlarında yaşayan bireylere kıyasla çevre sorunlarına karşı daha olumlu tutum sergilediklerini göstermektedir. Benzer şekilde Karataş'ın (2013) araştırmasında metropollerde büyüyen öğretmen adaylarının çevreye yönelik bilinç düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular büyük yerleşim alanlarının bireylerin çevresel farkındalık ve bilinç düzeylerini geliştirmede etkili bir rol oynayabileceğini göstermektedir. Araştırmamın sonuçları da büyükşehir ve şehirlerde yaşayan bireylerin sürdürülebilirlik ve sorumluluk boyutlarında daha yüksek düzeylere sahip olduğunu ortaya koyarak literatürdeki bu çalışmalarla örtüşmektedir. Ancak bu çalışmada katılım boyutunda anlamlı bir farklılık tespit edilmemesi yerleşim yerinin bireylerin toplumsal katılım eğilimleri üzerindeki etkisinin sınırlı olabileceğini göstermektedir. Aynı şekilde hak ve adalet boyutunda anlamlı bir fark bulunmaması bu boyutun yerleşim yerinden ziyade bireylerin genel değer algıları ve eğitsel geçmişleriyle daha ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.

Sonuç olarak bu çalışma yerleşim yeri büyüklüğünün ekolojik vatandaşlık üzerindeki etkisinin alt boyutlar düzeyinde farklılık gösterebileceğini ortaya koymaktadır. Büyükşehir ve şehirlerde yaşayan bireylerin daha yüksek sürdürülebilirlik ve sorumluluk düzeylerine sahip olması, bu bölgelerde çevresel bilinçlenme fırsatlarının daha fazla olduğunu işaret ederken köy ve kasaba gibi küçük yerleşim yerlerinde farkındalık artırıcı eğitim ve sosyal programlara duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ekolojik vatandaşlık düzeylerini artırmak için yerel özelliklere uygun müdahalelerin geliştirilmesi önem taşımaktadır.

✓ *Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerinin Ailelerinin Sahip Olduğu Sosyoekonomik Durum Değişkenine Göre İncelenmesi*

Araştırma sonuçlarında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin gelir düzeylerine göre farklılaştığını ortaya koymaktadır (Tablo 8). Katılım boyutunda yüksek gelir grubundaki bireylerin, orta ve düşük gelir gruplarına kıyasla çevresel faaliyetlere daha fazla katılım gösterdiği belirlenmiştir. Bu durum ekonomik olanakların bireylerin çevresel etkinliklere katılımını desteklediğini ve katılım düzeyini artırdığını göstermektedir.

Benzer şekilde sürdürülebilirlik boyutunda da gelir düzeyi arttıkça bireylerin çevresel sürdürülebilirliğe yönelik eğilimlerinin güçlendiği görülmüştür. Düşük gelir grubunda yer alan bireyler sürdürülebilirlik konusunda daha düşük düzeyde bir bilinç sergilerken yüksek gelir grubundakilerin bu alanda daha bilinçli ve aktif oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu ekonomik refahın çevresel farkındalığı ve sürdürülebilir yaşam pratiklerini benimsemeyi olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

Sorumluluk boyutunda da benzer bir eğilim dikkat çekmektedir. Ekonomik açıdan daha avantajlı olan bireyler çevreye karşı sorumluluk bilinci açısından daha yüksek değerlere sahipken düşük gelir grubundakilerin bu alanda daha sınırlı bir bilinç sergiledikleri gözlenmiştir. Bu durum ekonomik imkanların bireylerin çevreye yönelik sorumluluk algılarını şekillendirmede önemli bir role sahip olduğunu düşündürmektedir.

Bununla birlikte hak ve adalet boyutunda gelir düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir. Tüm gelir gruplarının bu boyutta benzer tutumlar sergilemesi bireylerin hak ve adalet algısının ekonomik koşullardan bağımsız olduğunu göstermektedir. Bu bulgu hak ve adalet anlayışının bireylerin değer sistemi ve toplumsal normlarla ilişkili olduğunu desteklemektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde gelir düzeyi ekolojik vatandaşlık düzeyinin belirleyici bir değişkeni olarak öne çıkmaktadır. Ekonomik refahın artması bireylerin çevresel konulara katılımını, sürdürülebilirlik bilincini ve sorumluluk davranışlarını

olumlu yönde etkileyerek çevresel farkındalığı güçlendirmektedir. Yüksek gelir grubundaki bireyler ekonomik olanakların sağladığı avantajlarla sürdürülebilir yaşam pratiklerine daha kolay erişebilmekte ve çevresel faaliyetlerde daha aktif rol alabilmektedir. Buna karşın düşük gelir gruplarında ekonomik sınırlamalar çevresel tutum ve davranışları kısıtlayarak ekolojik vatandaşlık bilincinin gelişimini engelleyebilmektedir.

Öte yandan Hak ve Adalet boyutunda gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Bu bulgu hak ve adaletle ilgili tutumların bireylerin ekonomik koşullarından ziyade toplumsal değerler, kültürel normlar, ahlaki inanç sistemleri ve bireysel sorumluluk algılarıyla şekillendiğini düşündürmektedir. Ekolojik vatandaşlık bağlamında bu boyut bireylerin çevresel kaynakların adil kullanımı, gelecek kuşakların haklarının korunması ve çevresel eşitliğe dair duyarlılıklarını ifade etmektedir. Dolayısıyla hak ve adaletle ilgili tutumların soyut evrensel etik ilkelerle daha fazla bağlantılı olduğu ve bireyin ekonomik durumundan bağımsız olarak şekillendiği söylenebilir. Hak ve Adalet boyutunda gelir düzeyleri arasında bir farklılık olmaması çevresel adalet anlayışının bireylerin ekonomik statüsünden ziyade toplumsal bilinç, kültürel miras, eğitim düzeyi ve sosyal normlarla beslendiğini ortaya koymaktadır. Bu durum ekolojik vatandaşlık bilincinin adalet temelli boyutlarının, bireylerin maddi refahından bağımsız olarak ortak toplumsal ve etik bir duyarlılık alanı oluşturduğunu düşündürmektedir.

Sonuç olarak gelir düzeyi ekolojik vatandaşlık bilincinin sürdürülebilirlik, sorumluluk ve katılım gibi boyutlarını doğrudan etkileyen bir faktör olarak önem taşımaktadır. Ekonomik koşulların iyileştirilmesi, çevresel eğitim faaliyetlerinin artırılması ve sürdürülebilir yaşam pratiklerinin erişilebilir hale getirilmesi bireylerin gelir düzeyinden bağımsız olarak ekolojik vatandaşlık sorumluluklarını yerine getirmelerini destekleyerek toplumsal çevre bilincinin güçlenmesine katkı sağlayabilir.

Ailelerin sahip olduğu sosyoekonomik durum değişkeni ile ilgili alan yazında yer alan benzer çalışmalar incelendiğinde mevcut araştırmanın bulgularının

literatürdeki çalışmalarla hem örtüşen hem de farklılaşan yönlerinin olduğu görülmektedir.

Uysal (2018) tarafından yapılan çalışmada sınıf öğretmeni adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin anne eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiği ancak baba eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Bu bulgu annenin eğitim düzeyinin bireylerin çevresel farkındalığını etkileyen bir faktör olabileceğine işaret etmektedir. Ancak bu çalışmanın bulgularına bakıldığında baba eğitim durumunun ekolojik vatandaşlık üzerinde belirgin bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Benzer şekilde araştırmada da sosyoekonomik durumun bazı boyutlarda belirleyici olduğu ancak tüm değişkenler üzerinde tutarlı bir etki göstermediği ortaya çıkmıştır.

Sevim (2023) tarafından ortaokul öğrencilerinin ekolojik vatandaşlık düzeylerinin incelendiği çalışmada ise anne ve baba eğitim düzeyi ile ailenin toplam aylık gelirine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu sonuçlar ekolojik vatandaşlık düzeylerinin yalnızca aile eğitimi ve gelir düzeyi gibi sosyoekonomik faktörlerle açıklanamayacağını ve bireylerin kişisel değerleri, çevresel eğitime erişim düzeyleri ve yaşam pratikleri gibi diğer değişkenlerle de ilişkilendirilebileceğini göstermektedir. Bu durum araştırmamın gelir düzeyine dayalı bulguları ile kısmen farklılaşmakta olup ekolojik vatandaşlık bilincinin çok boyutlu bir yapıya sahip olduğuna işaret etmektedir.

Durgun (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmada annenin eğitim düzeyine ilişkin yapılan çok değişkenli varyans analizi sonuçlarında tüm alt boyutlarda anlamlı bir farklılık bulunmazken yalnızca Sorumluluk alt boyutunda küçük düzeyde pratik bir fark tespit edilmiştir. Buna karşın babanın eğitim düzeyi değişkenine ilişkin analizlerde Katılım, Hak ve Adalet alt boyutlarında anlamlı farklılıkların olduğu belirlenmiştir. Araştırmada gelir düzeyine göre anlamlı farklılıkların olduğu alt boyutlar arasında katılım, sürdürülebilirlik ve sorumluluk öne çıkarken, hak ve adalet boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu bağlamda Durgun'un çalışması ile benzer şekilde Hak ve Adalet boyutunun diğer değişkenlerden bağımsız bir yapıya sahip olabileceği söylenebilir.

Altın (2022) tarafından yapılan çalışmada ise okul öncesi öğretmenliği öğrencilerinin ekolojik vatandaşlık düzeyleri ve alt boyutlarında anne ve baba eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu sosyoekonomik değişkenlerin her zaman ekolojik vatandaşlık bilinci üzerinde belirleyici bir role sahip olmadığını ortaya koymaktadır. Araştırmada ise gelir düzeyinin belirli alt boyutlarda anlamlı farklılık yarattığı gözlenmiştir. Bu durum ekolojik vatandaşlık düzeylerinin farklı örneklem ve bağlamlar içerisinde değişkenlik gösterebileceğini göstermektedir.

Sonuç olarak araştırmanın bulguları sosyoekonomik durumun özellikle gelir düzeyi bağlamında ekolojik vatandaşlık bilinci üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koyarken alan yazında yer alan bazı çalışmalarla örtüşen ve farklılaşan yönleri bulunmaktadır. Bu farklılıklar araştırmanın örneklem grubu, metodolojik yaklaşımlar ve kültürel bağlam gibi faktörlerden kaynaklanıyor olabilir. Dolayısıyla ekolojik vatandaşlık bilincinin incelenmesinde aile eğitim durumu ve gelir düzeyi gibi sosyoekonomik değişkenlerin yanı sıra bireysel, toplumsal ve eğitsel faktörlerin de dikkate alınması gerekmektedir.

✓ ***Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerinin Okul Öncesi Eğitim Alma Durumu Değişkenine Göre İncelenmesi***

Araştırma bulguları okul öncesi eğitim alma durumunun bireylerin ekolojik vatandaşlık düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır (Tablo 9). Yapılan analizler eğitim alan bireylerin ekolojik vatandaşlık boyutlarında eğitim almayanlara kıyasla daha yüksek ortalamalara sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum erken yaşta alınan eğitimin, bireylerin çevresel farkındalıklarını ve ekolojik tutumlarını geliştirmede önemli bir role sahip olduğunu desteklemektedir.

Katılım boyutunda okul öncesi eğitim almış bireylerin çevresel faaliyetlere daha fazla katılım gösterdiği tespit edilmiştir. Bu bulgu erken çocukluk döneminde sağlanan eğitimin bireylerde çevresel duyarlılığı artırarak sosyal ve çevresel sorumluluk bilincini güçlendirdiğini düşündürmektedir. Okyay ve arkadaşları (2022) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada ekolojik okuryazarlık eğitiminin okul öncesi çocukların çevreye yönelik farkındalık ve tutumlarını olumlu şekilde etkilediği

bulunmuştur. Benzer bir şekilde Aydın ve Aykaç (2016) tarafından yapılan bir başka çalışmada ise yaratıcı drama yönteminin okul öncesi öğrencilerinin çevre farkındalığını artırmada etkili olduğu gösterilmiştir. Bu iki çalışma erken yaşta verilen çevre eğitiminin bireylerin çevresel katılım düzeyini artırmaya yönelik etkilerini desteklemektedir.

Sürdürülebilirlik boyutunda ise eğitim alan bireylerin ortalamalarının anlamlı derecede yüksek olması eğitimin bireylerde çevresel sürdürülebilirlik bilincini geliştirdiğini göstermektedir. Çevre eğitimi bireylerin doğaya karşı duyarlılığını artırmakta, sürdürülebilir yaşam pratiklerini benimsemelerine katkı sağlamakta ve bireyleri gelecek kuşakların kaynaklarını koruma bilinciyle hareket etmeye teşvik etmektedir.

Sorumluluk boyutunda da eğitim alan grubun daha yüksek değerlere sahip olması eğitimin bireylerde çevresel sorunlara karşı sorumluluk bilinci oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Çevre eğitiminin bireylerin ekolojik sorumluluklarını fark etmelerini ve bu doğrultuda bilinçli kararlar alarak davranış geliştirmelerini desteklediği söylenebilir.

Bununla birlikte Hak ve adalet boyutunda eğitim alan ve almayan bireyler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Bu bulgu hak ve adaletle ilgili tutumların bireylerin eğitim düzeyinden ziyade toplumsal değerler, bireysel inanç sistemleri ve etik sorumluluk algılarıyla daha fazla ilişkili olduğunu göstermektedir. Ekolojik vatandaşlık bağlamında hak ve adalet anlayışının bireyin bireysel ve kültürel değerleri ile şekillendiği ve bu nedenle eğitimden doğrudan etkilenmeyebileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak elde edilen bulgular, okul öncesi eğitimin ekolojik vatandaşlık düzeylerinin katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ve genel ekolojik vatandaşlık boyutlarında olumlu bir etki yarattığını ortaya koymaktadır. Bu durum erken çocukluk döneminde verilen çevre eğitiminin bireylerde çevresel farkındalık, sorumluluk ve sürdürülebilir davranış geliştirme açısından kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Ancak hak ve adalet boyutunda anlamlı bir farklılığın olmaması bu tutumların eğitimden bağımsız olarak bireyin değer sistemi ve toplumsal normlarla

şekillendiğini düşündürmektedir. Bu bulgular ekolojik vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi için çevre eğitime erken yaşlarda başlanmasının önemini bir kez daha vurgulamaktadır.

Adayların Okulöncesi eğitim alma durumu değişkeni ile ilgili alan yazında yer alan benzer çalışmalar incelendiğinde mevcut araştırmanın bulgularının literatürdeki çalışmalarla hem örtüşen hem de farklılaşan yönlerinin olduğu görülmektedir.

Uysal (2018) tarafından yapılan çalışmada da benzer şekilde sınıf öğretmeni adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin okul öncesi eğitim alma durumuna bağlı olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı ve bu farklılığın okul öncesi eğitim alan bireyler lehine olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu okul öncesi dönemde kazanılan tutum ve davranışların bireylerin ilerleyen dönemlerdeki ekolojik vatandaşlık düzeylerinin gelişiminde önemli bir rol oynadığını desteklemektedir.

Benzer şekilde Vinogradova (2004), çevreye ilişkin ilk teorik bilgilerin okul öncesi dönemde edinildiğini ve bu dönemde kazandırılan bilgilerin bireylerin yaşamlarının ilerleyen aşamalarında çevresel duyarlılık ve sorumluluk bilincini önemli ölçüde etkilediğini vurgulamaktadır. Bu çalışma erken çocukluk döneminde çevre eğitimi yoluyla kazandırılan temel bilgi ve tutumların bireyin ekolojik vatandaşlık algısının inşasında kritik bir temel oluşturduğunu göstermesi açısından mevcut araştırma bulgularıyla örtüşmektedir.

Sobel (2014) ise okul öncesi döneminin çocuklara tartışma, katılım ve doğayla empati kurma gibi önemli becerilerin kazandırıldığı kritik bir zaman dilimi olduğunu ifade etmektedir. Bu dönemde çocukların doğal dünyayla kurdukları güçlü bağ onların çevreye karşı duyarlılık geliştirmelerini ve sorumluluk bilinci kazanmalarını desteklemektedir. Aynı zamanda doğada gerçekleştirilen pratik faaliyetlerin çocukların eylem odaklı bir rol üstlenmelerine ve çevresel farkındalıklarını pekiştirmelerine katkıda bulunduğu belirtilmektedir. Bu bulgu mevcut çalışmanın katılım ve sorumluluk boyutlarında okul öncesi eğitim almış bireylerin daha yüksek düzeyde performans göstermesiyle tutarlıdır.

Sonuç olarak bu araştırma bulguları, alan yazındaki çalışmalarla büyük ölçüde örtüşmekte ve okul öncesi dönemde verilen çevre eğitiminin bireylerin ekolojik vatandaşlık düzeylerini olumlu yönde etkileyen önemli bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Erken yaşlarda kazandırılan çevresel tutum ve davranışlar bireyin ilerleyen yaşamında katılım, sorumluluk ve sürdürülebilirlik gibi ekolojik vatandaşlık boyutlarında fark yaratmaktadır. Bu nedenle okul öncesi dönemde çevresel eğitim programlarının güçlendirilmesi ve bu bilincin erken yaşta kazandırılmasının ekolojik vatandaşlık bilincinin inşasında önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

✓ *Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerinin Çevreyle İlgili Sivil Toplum Kuruluşlarına Üyelik Durumuna Göre İncelenmesi*

Araştırma sonuçları sivil toplum kuruluşlarına üye bireylerin ekolojik vatandaşlık düzeylerinin üye olmayan bireylere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu göstermiştir (Tablo 10). Özellikle ekolojik vatandaşlık düzeyinin katılım, sürdürülebilirlik ve sorumluluk boyutlarında üyelik durumunun pozitif bir etkisi olduğu belirlenmiştir. Bu boyutlarda üye bireylerin daha yüksek değerlere sahip olduğu gözlemlenmiştir. Ancak hak ve adalet boyutunda üye olan ve olmayan bireyler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Bu durum bireylerin hak ve adalet anlayışlarının sivil toplum kuruluşlarına üyeliklerinden bağımsız bir şekilde şekillendiğini düşündürmektedir.

Araştırma bulguları sivil toplum kuruluşlarına üyeliğin bireylerin çevresel farkındalıklarını, sürdürülebilirlik ilkelerine bağlılıklarını ve sorumluluk konularındaki tutumlarını geliştiren önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuç bireylerin bu tür kuruluşlar aracılığıyla çevresel meseleler hakkında daha bilinçli hale geldiği ve sürdürülebilirlik açısından daha aktif roller üstlendikleri yönündeki literatürle uyumludur. Sivil toplum kuruluşlarının sağladığı eğitim, farkındalık çalışmaları ve toplumsal katılım fırsatlarının, bireylerin ekolojik vatandaşlık düzeylerini yükseltmede kritik bir rol oynadığı söylenebilir.

Bununla birlikte hak ve adalet boyutunda üyeliğin anlamlı bir etki yaratmamış olması dikkat çekicidir. Bu durum hak ve adalet kavramlarının bireylerin kişisel değerleri, toplumsal normlar ve kültürel unsurlar gibi daha geniş ve derin etmenler

tarafından şekillendiğini düşündürmektedir. Dolayısıyla bu boyuttaki etkisizliğin nedenleri, daha geniş kapsamlı çalışmalarla ele alınmalı ve hak ve adalet anlayışlarının sivil toplum kuruluşlarının müdahalelerinden nasıl etkilenebileceği araştırılmalıdır.

Adayların çevreyle ilgili sivil toplum kuruluşlarına üyelik durumu değişkeni ile ilgili alan yazında yer alan benzer çalışmalar incelendiğinde mevcut araştırmanın bulgularının literatürdeki çalışmalarla hem örtüşen hem de farklılaşan yönlerinin olduğu görülmektedir.

Araştırma bulguları sivil toplum kuruluşlarına üye bireylerin ekolojik vatandaşlık düzeylerinin, üye olmayan bireylere kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durum Uysal'ın (2018) sınıf öğretmeni adayları üzerinde gerçekleştirdiği çalışmayla uyumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Uysal'ın çalışmasında sınıf öğretmeni adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin sivil toplum kuruluşlarına üyelik durumlarına bağlı olarak anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Özellikle katılım, sürdürülebilirlik ve sorumluluk boyutlarında sivil toplum kuruluşlarına üye olan bireylerin daha yüksek puanlara sahip olduğu vurgulanmıştır. Bununla birlikte hak ve adalet boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Altın'ın (2022) okul öncesi öğretmenliği öğrencileriyle gerçekleştirdiği çalışmada ise ekolojik vatandaşlık düzeyleri ile çevreyle ilgili bir sivil toplum kuruluşuna üyelik durumu arasında genel anlamda anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir. Ekolojik vatandaşlık ölçeğinin katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ve hak ve adalet boyutları incelendiğinde de üyelik durumuna bağlı olarak istatistiksel anlamda bir farklılık gözlemlenmemiştir. Ancak anlamlı bir fark bulunmamasına rağmen sivil toplum kuruluşlarına üyeliği bulunan okul öncesi öğretmenliği öğrencilerinin ekolojik vatandaşlık düzeylerinin ortalamalarının üyeliği bulunmayanlara göre nispeten daha yüksek olduğu ifade edilmiştir.

Bu çalışmanın bulguları Uysal (2018) ve Altın (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmalarla bazı benzerlikler ve farklılıklar göstermektedir. Araştırma Uysal'ın sınıf öğretmeni adaylarıyla elde ettiği bulgularla paralellik

taşımakta olup özellikle sivil toplum kuruluşlarına üyeliğin ekolojik vatandaşlık düzeylerini artırıcı etkisini desteklemektedir. Ancak Altın'ın (2022) okul öncesi öğretmenliği öğrencileriyle yaptığı çalışmada anlamlı bir fark bulunmaması bu çalışmadan farklı bir sonuç ortaya koymaktadır. Akdeniz ve Durmaz (2024) tarafından yapılan "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi" başlıklı çalışmada da sivil toplum kuruluşlarına üyelik değişkeninin katılımcıların ekolojik vatandaşlık düzeylerinde anlamlı bir fark yaratmadığı ifade edilmiştir. Bu farklılıkların katılımcıların öğretmenlik branşları, ekolojik farkındalık düzeyleri ve sivil toplum kuruluşlarına üyelik motivasyonları gibi değişkenlerden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Ayrıca hak ve adalet boyutunda her iki çalışmada da anlamlı bir farkın tespit edilmemesi bu boyutun üyelikten bağımsız olarak şekillendiğine dair bir eğilim ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak sivil toplum kuruluşlarına üyeliğin ekolojik vatandaşlık düzeyleri üzerindeki etkisini daha derinlemesine anlayabilmek için farklı örneklem gruplarıyla gerçekleştirilecek çalışmaların önemi büyüktür. Bu tür araştırmalar üyelik motivasyonlarının, bireylerin çevresel bilinç düzeylerinin ve demografik faktörlerin ekolojik vatandaşlık üzerindeki etkilerini daha ayrıntılı bir şekilde ortaya koyabilir. Özellikle farklı eğitim seviyeleri, meslek grupları ve kültürel bağlamlarda yürütülecek çalışmalar ekolojik vatandaşlık kavramının geniş bir perspektiften değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır.

Elde edilen bulgular sivil toplum kuruluşlarının ekolojik vatandaşlık düzeylerini geliştirmede önemli bir araç olabileceğini göstermektedir. Ancak hak ve adalet boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmaması bu alanda daha kapsamlı araştırmalar yapılması gerektiğini işaret etmektedir. Çalışmadan elde edilen veriler literatüre katkı sunmanın yanı sıra çevre bilinci ve ekolojik vatandaşlık düzeylerini artırmaya yönelik politika ve uygulamaların geliştirilmesi için önemli bir kaynak niteliğindedir.

Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarının çevre farkındalığı oluşturma, katılımı artırma ve sürdürülebilirlik ilkelerine dayalı uygulamaları yaygınlaştırma

konusundaki rolleri, ilgili tüm paydaşlar tarafından daha etkin bir şekilde desteklenmelidir. Gelecekte yapılacak çalışmaların bireylerin ekolojik vatandaşlık düzeylerini artırmaya yönelik stratejik yaklaşımların belirlenmesine ve uygulanmasına katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Bu doğrultuda sivil toplum kuruluşları ve akademik çevrelerin iş birliği ekolojik vatandaşlık bilincinin daha geniş kitlelere ulaşmasında kritik bir öneme sahiptir.

✓ ***Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerinin Çevre eğitimi dersi alma Durumuna Göre İncelenmesi***

Çevre eğitimi dersinin ekolojik vatandaşlık düzeyleri üzerindeki etkisi değerlendirildiğinde dersin bireylerin sorumluluk duygusu, hak ve adalet algısı ile genel ekolojik vatandaşlık düzeyine anlamlı ve olumlu katkılar sağladığı görülmüştür (Tablo 11). Bu durum çevre eğitimi dersinin bireylerin çevresel sorumluluk bilinci geliştirme ve toplumsal adalet anlayışını güçlendirme konusunda etkili bir araç olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte katılım ve sürdürülebilirlik boyutlarında çevre eğitimi dersinin anlamlı bir etkisinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç katılım ve sürdürülebilirlik davranışlarının şekillenmesinde yalnızca çevre eğitimi derslerinin değil bireylerin yaşam biçimleri toplumsal bağlamlar ve sosyal katılım fırsatları gibi diğer faktörlerin de etkili olabileceğine işaret etmektedir.

Elde edilen bulgular çevre eğitimi müfredatının etkisini artırmak amacıyla farklı boyutlarda yenilikçi ve hedef odaklı stratejilerin geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Özellikle katılım ve sürdürülebilirlik boyutlarında anlamlı değişiklikler yaratmak için davranışsal dönüşümleri destekleyen, uygulamaya dayalı ve interaktif etkinliklerin müfredata entegre edilmesi önerilmektedir. Bu tür etkinlikler bireylerin çevresel sorumluluklarının ötesine geçerek daha aktif, bilinçli ve sürdürülebilir yaklaşımlar benimsemelerine olanak sağlayabilir.

Sonuçlar çevre eğitimi dersinin ekolojik vatandaşlık üzerindeki etkisinin boyutlar arasında farklılık gösterdiğini ve bu durumun daha kapsamlı şekilde incelenmesi gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda çevre eğitimi programlarının etkililiğini artırmak için hem teorik hem de uygulamalı araştırmaların bir arada değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca bireylerin katılım ve sürdürülebilirlik

davranışlarını güçlendirecek destekleyici politikaların ve toplum temelli yaklaşımların geliştirilmesi bu alandaki eksikliklerin giderilmesine katkı sunabilir. Böylelikle çevre eğitiminin ekolojik vatandaşlık üzerindeki bütüncül etkisi daha net bir şekilde anlaşılabilir ve sürdürülebilir yaşam hedeflerine ulaşılması yönünde somut adımlar atılabilir.

Adayların çevre eğitimi dersi alma durumu değişkeni ile ilgili alan yazında yer alan benzer çalışmalar incelendiğinde mevcut araştırmanın bulgularının literatürdeki çalışmalarla hem örtüşen hem de farklılaşan yönlerinin olduğu görülmektedir.

Kaya Aydın (2022) tarafından okul öncesi öğretmenleri ile gerçekleştirilen bir çalışmada çevre eğitimi almanın ekolojik vatandaşlık düzeyleri üzerinde belirli boyutlarda anlamlı farklılık yarattığı tespit edilmiştir. Katılım ve sorumluluk alt boyutlarında ve genel ekolojik vatandaşlık düzeyinde çevre eğitimi almış öğretmenler lehine anlamlı farklılıklar bulunmuş ancak sürdürülebilirlik ve hak-adalet boyutlarında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular çevre eğitiminin bireylerin çevresel farkındalık ve sorumluluk bilincini geliştirme açısından önemli olduğunu ortaya koyarken diğer bazı boyutlarda etkisinin sınırlı olabileceğine işaret etmektedir.

Yılmaz, Karakaya, Çimen ve Adıgüzel (2019) tarafından fen bilgisi öğretmen adayları üzerinde yapılan çalışmada ise ölçek toplamı katılım ve sürdürülebilirlik alt boyutlarında çevre eğitimi alma durumunun çevre eğitimi almış bireyler lehine anlamlı farklılık yarattığı tespit edilmiştir. Ancak hak ve adalet boyutunda çevre eğitimi alma durumuna bağlı olarak anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir. Bu bulgu hak ve adalet algısının çevre eğitimiyle sınırlı bir şekilde etkilenebileceği ya da bu boyutun daha geniş sosyal ve kültürel faktörlerden etkilendiğini düşündürmektedir. Benzer şekilde Yurttaş, Erdaş Kartal, Çağlar ve Yurttaş (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada hak ve adalet alt boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmamasına karşın ölçek toplamı, katılım, sürdürülebilirlik ve sorumluluk alt boyutlarında çevre eğitimi almış bireyler lehine anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Bu durum çevre eğitiminin bireylerin çevresel katılım ve sorumluluk bilinci üzerinde önemli bir etkisi olduğunu desteklemektedir.

Öte yandan Gül, Aydoğmuş, Çobanoğlu ve Türk (2018) tarafından fen edebiyat, eğitim ve meslek yüksekokulu öğrencileriyle gerçekleştirilen araştırmada çevre ile ilgili ders alma durumunun öğrencilerin çevre bilinci üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum çevre eğitiminin etkilerinin bireylerin algılarını şekillendiren diğer faktörlere bağlı olarak farklılık gösterebileceğini düşündürmektedir. Uysal (2018) tarafından yapılan araştırmada ise sürdürülebilirlik, sorumluluk, hak ve adalet alt boyutlarında ve ölçek toplamında çevre eğitimi alma durumunun anlamlı bir fark yaratmadığı ancak katılım boyutunda çevre eğitimi alan bireyler lehine anlamlı bir farklılık bulunduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu çevre eğitiminin özellikle katılım davranışlarını teşvik edici bir etkiye sahip olabileceğini göstermektedir. Son olarak Okyay, Güneş Demir, Sayın ve Özdemir (2021) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada ekolojik okuryazarlık eğitiminin öğretmenlerin ekolojik farkındalık düzeylerini artırdığı tespit edilmiştir. Uygulama öncesi ve sonrası testler arasında anlamlı bir fark bulunması çevre eğitimi programlarının etkisini açıkça ortaya koymaktadır.

Mevcut çalışmanın bulguları literatürdeki çalışmalarla karşılaştırıldığında hem benzerlikler hem de farklılıklar göstermektedir. Benzer şekilde çalışmada da çevre eğitiminin katılım ve sorumluluk boyutlarında anlamlı etkiler yarattığı görülmüş ve bu durum literatürdeki diğer araştırmalarla örtüşmektedir. Ancak hak ve adalet boyutunda çevre eğitiminin etkisinin sınırlı olduğu yönündeki bulgular literatürde de benzer şekilde rapor edilmiştir. Bu bağlamda çevre eğitimi programlarının daha kapsamlı bir şekilde ele alınması sürdürülebilirlik, hak ve adalet boyutlarında daha etkili hale getirilmesi ve bireylerin çevresel farkındalıklarını artırmak için disiplinler arası yöntemlerin kullanılması gerektiği önerilmektedir. Literatürdeki bu çalışmalar çevre eğitiminin ekolojik vatandaşlık üzerindeki etkilerini desteklemekle birlikte programların boyutlar bazında geliştirilmesine yönelik yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

✓ ***Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerinin Bilgi Edinme Kaynaklarına Göre İncelenmesi***

Ekolojik vatandaşlık düzeylerinin bilgi edinme kaynaklarına göre incelenmesi farklı boyutlarda çeşitli sonuçlar ortaya koymaktadır (Tablo 12). Katılım, sürdürülebilirlik, genel ekolojik vatandaşlık ve sorumluluk boyutlarında bilgi edinme kaynaklarına bağlı olarak istatistiksel anlamda bir farklılık bulunmamıştır. Bu durum bireylerin bu boyutlardaki tutum ve davranışlarının bilgi edinme kaynaklarından bağımsız olarak şekillendiğini düşündürmektedir. Buna karşın hak ve adalet boyutunda bilgi edinme kaynaklarına göre anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu bulgu bireylerin hak ve adalet algılarının bilgi edinme kaynaklarına bağlı olarak değişkenlik gösterebileceğine işaret etmektedir. Özellikle bilgi edinme süreçlerinde bireylerin maruz kaldıkları içeriklerin sosyal adalet ve çevresel haklar konusundaki algılarını etkileyebileceği değerlendirilmektedir.

Bu araştırma sonuçları genel ağ, sosyal medya, televizyon, kitaplar ve gazeteler, diğer kaynaklardan elde edilen bilgilerin ekolojik vatandaşlık düzeyinin belirli boyutları üzerindeki etkisinin sınırlı olduğunu ancak hak ve adalet gibi daha değer temelli boyutlarda belirgin bir rol oynayabileceğini ortaya koymaktadır. Katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk ve genel ekolojik vatandaşlık gibi boyutlarda bilgi edinme kaynaklarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yaratmaması bu boyutların bireylerin bilgi edinme süreçlerinden bağımsız olarak daha genel tutumlar veya çevresel değerlerle şekillendiğini düşündürmektedir. Buna karşın hak ve adalet boyutunda tespit edilen anlamlı farklılık, bireylerin bilgi edinme süreçleri aracılığıyla sosyal adalet ve çevresel haklar konusundaki algılarının şekillenebileceğini göstermektedir.

Hak ve adalet boyutundaki bu farklılık bilgi edinme süreçlerinin bireylerin değerler sistemine, toplumsal normlara ve çevresel sorumluluk anlayışına olan etkisinin daha ayrıntılı olarak ele alınması gerektiğini işaret etmektedir. Özellikle medyanın, sosyal ağların, eğitim kurumlarının ve diğer bilgi kaynaklarının bireylerin çevresel değerler üzerindeki etkisi gelecekteki araştırmalarda derinlemesine incelenmelidir. Bu bağlamda bireylerin maruz kaldıkları bilgi kaynaklarının niteliği

ve içeriği, hak ve adalet anlayışını şekillendirmede kritik bir öneme sahiptir. Örneğin hak ve adalet boyutuna yönelik bilgilerin daha fazla vurgulandığı etik temelli çevresel yaklaşımlar sunan kaynakların bireylerin çevresel değerlerine daha olumlu katkılar sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

Bu bulgular bilgi edinme kaynaklarının çevre eğitimi ve farkındalık artırma süreçlerinde stratejik bir araç olarak kullanılabileceğini de ortaya koymaktadır. Hak ve adalet boyutundaki bu farklılıkların nedenlerini daha ayrıntılı bir şekilde anlamak çevresel bilincin artırılması ve bireylerin ekolojik vatandaşlık düzeylerinin yükseltilmesi için etkili politikaların ve eğitim programlarının tasarlanmasına katkı sağlayabilir. Ayrıca bilgi edinme kaynaklarının bireylerin çevresel tutumlarını ve davranışlarını nasıl şekillendirdiğini anlamaya yönelik daha kapsamlı araştırmalar çevre eğitimi ve farkındalık stratejilerinin geliştirilmesi açısından önemli bir referans sağlayacaktır. Bu nedenle bilgi kaynaklarının etkisinin yalnızca bireysel değil aynı zamanda toplumsal düzeyde ele alınması çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal adalet hedeflerine ulaşmada daha bütüncül bir yaklaşım sunabilir.

Bilgi edinme kaynakları değişkenine ilişkin alan yazında yer alan benzer çalışmalar incelendiğinde mevcut araştırma bulgularının literatürdeki çalışmalarla hem örtüşen hem de farklılık gösteren yönleri sahip olduğu görülmektedir.

Uysal (2018) tarafından sınıf öğretmeni adayları üzerinde yapılan çalışmada ekolojik vatandaşlık düzeylerinin çevre sorunlarıyla ilgili bilgi kaynaklarına erişim durumlarına göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Araştırmada ebeveynlerin bilgi kaynağı olarak en yüksek ortalamaya sahip grup olduğu ve katılım boyutunda televizyon gibi diğer iletişim kanallarına kıyasla daha etkili bir bilgi kaynağı olduğu tespit edilmiştir. Buna ek olarak sürdürülebilirlik boyutunda kitap, gazete, konferans ve seminer gibi bilgi kaynaklarının okuldan daha güçlü bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Genel ekolojik vatandaşlık düzeyi açısından ebeveynlerin okul ile karşılaştırıldığında daha etkili bir bilgi kaynağı olduğu ancak okul ile kitap, gazete, konferans ve seminer gibi kaynaklar arasında kitap ve benzeri kaynakların lehine anlamlı farklılıklar bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Mevcut çalışmanın bulguları Uysal'ın (2018) bulgularıyla hem benzer hem de farklılık gösteren yönleri sahiptir. Benzer olarak bilgi kaynaklarının ekolojik vatandaşlığın belirli boyutları üzerindeki etkisinin sınırlı olduğu, ancak hak ve adalet boyutunda anlamlı bir farklılık yarattığı görülmektedir. Bununla birlikte Uysal'ın çalışmasında ebeveynlerin etkili bir bilgi kaynağı olduğu vurgulanırken mevcut çalışmada hak ve adalet boyutunda bilgi kaynaklarına bağlı farklılıkların belirlenmesi bireylerin sosyal ve çevresel değerler sisteminin şekillenmesinde bilgi kaynaklarının önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Bu bağlamda çevre eğitimi ve bilgi edinme süreçlerinin ekolojik vatandaşlık düzeyleri üzerindeki etkisinin daha kapsamlı bir şekilde ele alınması gerektiği açıktır. Bilgi edinme kaynaklarının bireylerin çevresel tutum ve davranışları üzerindeki rolü özellikle hak ve adalet boyutunda anlamlı farklılıklar yaratmasıyla dikkat çekmektedir. Bu durum çevre eğitimi politikalarının ve uygulamalarının bireylerin bilgi kaynaklarına erişim şekillerine ve bu kaynakların içeriğine odaklanarak yeniden yapılandırılmasını gerektirmektedir.

Farklı bilgi kaynaklarının bireylerin çevresel farkındalıkları üzerindeki etkisini derinlemesine anlamak çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal adalet hedeflerine ulaşmada stratejik yaklaşımlar geliştirmek için kritik bir adım olacaktır. Özellikle ebeveynler, kitaplar, gazeteler, konferanslar ve seminerler gibi bilgi kaynaklarının bireylerin çevresel değerler sistemine nasıl katkıda bulunduğunu anlamak daha etkin çevre eğitimi programlarının tasarlanmasını sağlayabilir. Bu kaynakların içeriklerinin bireylerin çevresel haklar, adalet ve sorumluluk bilinci üzerindeki etkisini ölçmek eğitim programlarının daha hedefe yönelik olmasını mümkün kılabilir.

Ayrıca hak ve adalet boyutundaki farklılıkların nedenlerini ayrıntılı şekilde incelemek bireylerin bilgi edinme süreçlerinin bu değer temelli boyuttaki algılarına nasıl etki ettiğini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Örneğin bireylerin çevresel hak ve adalet konularında edindikleri bilginin niteliği ve bu bilginin sunulduğu bağlam bireylerin bu konudaki algılarını ve davranışlarını doğrudan etkileyebilir. Bu bağlamda hak ve adalet gibi değer odaklı boyutların bilgi kaynakları

ve çevre eğitimi uygulamalarıyla nasıl desteklenebileceği üzerine yapılacak araştırmalar, alandaki bilgi boşluklarını dolduracaktır.

Buna ek olarak çevre eğitimi programlarının bilgi kaynaklarıyla entegre edilmesi bu programların etkililiğini artırmak için güçlü bir strateji sunabilir. Bilgi edinme süreçlerini eğitim içeriklerine dahil ederek bireylerin daha geniş bir perspektif kazanmaları sağlanabilir. Örneğin uygulamalı etkinlikler disiplinler arası yaklaşımlar ve interaktif eğitim yöntemleri bireylerin hem çevresel sorunları daha iyi anlamalarına hem de bu sorunlara yönelik aktif vatandaşlık rolü üstlenmelerine yardımcı olabilir. Böylelikle bilgi kaynakları ve çevre eğitimi programlarının sinerjik bir şekilde bir araya getirilmesi bireylerin ekolojik vatandaşlık düzeylerini yükseltmede daha etkili sonuçlar doğurabilir.

Sonuç olarak bilgi edinme kaynaklarının ekolojik vatandaşlık üzerindeki etkisini derinlemesine anlamak ve bu süreçleri çevre eğitimiyle bütünleştirmek sürdürülebilir bir gelecek inşa etme hedefi doğrultusunda atılması gereken önemli adımlardan biridir. Bu alanda yapılacak yeni çalışmalar çevre eğitimi politikalarının daha etkili bir şekilde geliştirilmesine ve bireylerin çevresel farkındalıklarının artırılmasına yönelik önemli katkılar sağlayacaktır.

✓ *Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerinin İncelenmesi*

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerine ilişkin bulgular (Tablo 13) çevresel farkındalık ve katılım konusunda farklı düzeylerde bir farkındalık sergileyen bir eğilim göstermektedir. Elde edilen verilere göre katılım boyutunun diğer boyutlara kıyasla daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir. Bu durum öğretmen adaylarının çevresel sorunlar konusunda bilinçli olmalarına rağmen çevresel eylemde ve toplumsal katılımıda yeterli düzeyde etkin olmadıklarını göstermektedir. Akdeniz ve Durmaz (2024) tarafından yapılan araştırma da benzer şekilde öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin orta düzeyde olduğunu ve katılım boyutunun düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu öğretmen adaylarının çevresel sorunlara yönelik belirli bir sorumluluk ve bilinç düzeyine sahip olduklarını ancak bu farkındalığı aktif eyleme dönüştürmede eksik kaldıklarını düşündürmektedir.

Hak ve adalet boyutunda ise yüksek puanlar elde edilmesi öğretmen adaylarının ekolojik haklar, çevresel adalet ve sürdürülebilir kalkınma konularında duyarlı olduklarını ve bu konularda güçlü bir farkındalık geliştirdiklerini göstermektedir. Bu bulgu çevresel adalet ve hak temelli yaklaşımların öğretmen adayları arasında farkındalık oluşturma konusunda etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Akdeniz ve Durmaz (2024) gibi çalışmalar çevresel adalet ve hak temelli yaklaşımların eğitim programlarında güçlendirilmesinin öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerini artırma konusunda önemli bir rol oynayabileceğini vurgulamaktadır.

Sürdürülebilirlik ve sorumluluk boyutlarında da yüksek düzeyde puanlar elde edilmesi öğretmen adaylarının bu alanlarda bilinçli olduklarını ve ekolojik sorumluluk taşıdıklarını göstermektedir. Ancak katılım boyutundaki düşük puanlar çevresel farkındalığı olan ancak eyleme geçme noktasında zorlanan bir grup öğretmen adayının varlığını işaret etmektedir. Bu bağlamda eğitim programlarında daha fazla uygulamalı çevre eğitimi ve çevresel projelere katılım fırsatları sunulmasının öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerini yükseltmeye yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Araştırmada sürdürülebilirlik alt boyutunun yüksek puana sahip olması sosyal bilgiler öğretmen adaylarının doğal kaynakların korunması ve etkin kullanımı konularında yüksek düzeyde duyarlılık sergilediklerini göstermektedir. Bu durum öğretmen adaylarının bireysel farkındalık ve değerlerinin yanı sıra eğitim programlarının çevre bilinci üzerindeki olumlu etkisinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Benzer şekilde Sönmez'in (2020) okul yöneticilerinin yeşil örgütsel davranışlarını inceleyen çalışmasında katılımcıların çevresel duyarlılık, çevresel katılım, ekonomik duyarlılık, yeşil satın alma ve teknolojik duyarlılık düzeylerinin oldukça yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular eğitim düzeyindeki artışın bireylerin çevreye karşı duyarlılıklarını, ekolojik dengeyi koruma bilincini ve doğal kaynakların verimli kullanımına yönelik tutumlarını olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Mevcut çalışmanın bulguları ile Sönmez'in (2020) bulguları arasındaki bu paralellik eğitim süreçlerinin bireylerde çevre bilincinin ve sürdürülebilirlik farkındalığının artırılmasındaki rolünü desteklemektedir.

Eğitim programlarının çevresel sorunlar, sürdürülebilir kalkınma ve doğal kaynakların korunması gibi konuları ele alması adayların bu alanlardaki bilinç düzeylerini artırmaktadır. Ayrıca öğretmen adaylarının gelecekte çevresel farkındalığı yüksek bireyler yetiştirme sorumluluğu taşımaları, bu tutumların daha da pekişmesine katkı sağlamaktadır. Toplumda artan çevresel duyarlılık ve sürdürülebilirlik odaklı projelerin yaygınlaşması da öğretmen adaylarının çevre konularına yönelik tutumlarını şekillendiren dışsal bir etken olabilir. Bu kapsamda bireysel değerlerin, eğitim programlarının disiplinler arası yaklaşımının ve toplumsal bilinç düzeyinin birleşimi öğretmen adaylarının sürdürülebilirlik bilinci ve ekolojik vatandaşlık düzeylerinin yüksek olmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Sonuç olarak çevresel adalet ve hak temelli yaklaşımlar ile sürdürülebilirlik ve sorumluluk gibi boyutlar öğretmen adayları arasında güçlü bir farkındalık oluşturmaktadır. Ancak katılım boyutundaki düşük seviyeler çevresel sorunlar hakkında bilinçli bireylerin daha aktif katılım ve toplumsal eylem noktasında eğitilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu durum öğretmen eğitiminde çevresel katılım ve uygulamalı deneyimlerin daha fazla yer alması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen çalışmada, Ekolojik Vatandaşlık Ölçeği genel ortalamasının *yüksek düzeyde* olduğu tespit edilmiştir (Tablo 14). Bu bulgu alan yazında yer alan benzer çalışmalarla karşılaştırıldığında önemli farklılıklar göstermektedir. Örneğin, Sevim (2023) tarafından ortaokul öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada öğrencilerin ekolojik vatandaşlık düzeylerinin "*düşük düzeyde*" olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde Uysal (2018), Durgun (2022) ve Altın (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda ise ekolojik vatandaşlık düzeyinin "*orta düzeyde*" olduğu tespit edilmiştir.

Bu farklılıklar araştırma grubunun demografik özellikleri, eğitim düzeyleri ve çevresel farkındalıklarına ilişkin deneyimlerinden kaynaklanıyor olabilir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının lisans düzeyinde çevre bilinci ve sürdürülebilirlik temalarına ilişkin eğitim almış olmaları bu yüksek düzeyde ekolojik vatandaşlık

algısının oluşumuna katkıda bulunmuş olabilir. Ayrıca araştırmanın yürütüldüğü bağlam, kullanılan ölçme araçlarının çeşitliliği ve katılımcıların bireysel özellikleri de bu farklılıkların açıklanmasında dikkate alınması gereken unsurlar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda bulguların literatürdeki diğer çalışmalarla ilişkilendirilmesi, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevresel farkındalık ve ekolojik vatandaşlık becerilerinin geliştirilmesine yönelik programların etkilerini daha geniş bir perspektifte değerlendirme fırsatı sunmaktadır.

5.2. SONUÇ

Bu araştırmada, ekolojik vatandaşlık ölçeği ve alt boyutlarının çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmesi hedeflenmiştir. Yapılan analizler sonucunda aşağıdaki bulgular elde edilmiştir:

- ✓ Cinsiyet değişkeni açısından yapılan incelemede ekolojik vatandaşlık ölçeğinin tüm alt boyutlarında ve toplam puanında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu bulgu ekolojik vatandaşlık davranışlarının ve algılarının cinsiyetten bağımsız olarak şekillendiğini göstermektedir.
- ✓ Yaş grupları açısından yapılan analizlerde tüm alt boyutlarda ve toplam puanda istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. 17-19 yaş grubunun tüm boyutlarda en düşük ortalamaya sahip olması genç yaş gruplarında ekolojik vatandaşlık bilincinin henüz yeterince gelişmediğine işaret etmektedir. 23-25 yaş grubunun genel olarak en yüksek ortalamalara sahip olması ekolojik vatandaşlık bilincinin yaşla birlikte geliştiğini göstermektedir.
- ✓ Sınıf düzeyi değişkeni incelendiğinde tüm alt boyutlarda ve toplam puanda anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Özellikle 3. sınıf öğrencilerinin tüm boyutlarda en yüksek ortalamalara sahip olması dikkat çekicidir. 1. sınıf öğrencilerinin düşük ortalamaları üniversite eğitiminin başlangıcında ekolojik vatandaşlık bilincinin henüz yeterince gelişmediğini göstermektedir.
- ✓ Yerleşim yeri büyüklüğü açısından yapılan değerlendirmede katılım ve hak ve adalet alt boyutları dışındaki tüm boyutlarda ve toplam puanda anlamlı

farklılıklar tespit edilmiştir. Genel olarak büyükşehirde yaşayan katılımcıların daha yüksek ekolojik vatandaşlık düzeyine sahip oldukları köy ve kasabada yaşayanların ise daha düşük düzeyde oldukları görülmüştür.

- ✓ Araştırma sonuçları sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin gelir düzeylerine göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Yüksek gelir grubundaki bireylerin katılım, sürdürülebilirlik ve sorumluluk boyutlarında daha yüksek düzeyde farkındalık ve etkinlik sergilediği belirlenmiştir. Bu durum ekonomik refahın bireylerin çevresel farkındalıklarını, sürdürülebilir yaşam alışkanlıklarını ve çevreye yönelik sorumluluk algılarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Buna karşın hak ve adalet boyutunda gelir düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmaması bu boyutun bireylerin değer sistemi ve toplumsal normlarla daha yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.
- ✓ Araştırma bulguları okul öncesi eğitim almanın bireylerin ekolojik vatandaşlık düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir. Eğitim alan bireylerin özellikle katılım, sürdürülebilirlik ve sorumluluk boyutlarında daha yüksek değerlere sahip olmaları erken yaşta alınan çevre eğitiminin çevresel farkındalık, sürdürülebilir yaşam pratikleri ve sorumluluk bilinci geliştirmede önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Ancak hak ve adalet boyutunda eğitim alan ve almayan bireyler arasında anlamlı bir farklılık bulunmaması bu tutumların daha çok bireysel inançlar, toplumsal normlar ve etik değerlerle şekillendiğini düşündürmektedir. Bu sonuçlar çevre eğitiminin ekolojik vatandaşlık düzeylerini artırmada etkili bir araç olduğunu, ancak hak ve adalet gibi değer temelli boyutlarda etkisinin sınırlı olabileceğini göstermektedir.
- ✓ Araştırma sonuçları sivil toplum kuruluşlarına üyeliğin ekolojik vatandaşlık düzeyleri üzerinde özellikle katılım, sürdürülebilirlik ve sorumluluk boyutlarında olumlu etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Üye bireylerin bu boyutlarda daha yüksek değerlere sahip olması sivil toplum kuruluşlarının bireylerin çevresel farkındalıklarını ve sorumluluk bilincini geliştirme açısından önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Ancak hak ve adalet boyutunda anlamlı bir fark bulunmaması bu tutumların üyelikten bağımsız

olarak bireylerin değer sistemleri ve toplumsal normlar doğrultusunda şekillendiğini düşündürmektedir.

- ✓ Araştırmada Çevre eğitimi dersinin bireylerin ekolojik vatandaşlık düzeyleri üzerinde sorumluluk bilinci, hak ve adalet algısı ile genel ekolojik vatandaşlık bağlamında anlamlı ve olumlu etkiler yarattığı görülmüştür. Ancak katılım ve sürdürülebilirlik boyutlarında anlamlı bir etkisinin bulunmaması bu davranışların yalnızca çevre eğitimi ile değil bireylerin yaşam biçimleri, toplumsal bağlamlar ve sosyal katılım fırsatları gibi diğer faktörlerle de şekillendiğini ortaya koymaktadır.
- ✓ Ekolojik vatandaşlık düzeylerinin bilgi edinme kaynaklarına göre incelenmesi katılım, sürdürülebilirlik, genel ekolojik vatandaşlık ve sorumluluk boyutlarında bilgi edinme kaynaklarının belirleyici bir rol oynamadığını ortaya koymuştur. Ancak hak ve adalet boyutunda bilgi edinme kaynaklarına bağlı anlamlı bir farklılık tespit edilmesi bireylerin bu boyuttaki algılarının maruz kaldıkları bilgi içerikleriyle şekillenebileceğini ve sosyal adalet ile çevresel haklar konusundaki tutumlarının bilgi edinme süreçlerinden etkilendiğini göstermektedir.
- ✓ Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen çalışmada Ekolojik Vatandaşlık Ölçeği genel ortalamasının *yüksek düzeyde* olduğu tespit edilmiştir.

5.3. ÖNERİLER

Bu araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda ekolojik vatandaşlık düzeylerini artırmaya yönelik öneriler aşağıda sıralanmıştır:

- ✓ **Araştırma evren ve örneklemini genişletme:** Bu araştırmada kullanılan ölçekler yalnızca Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ordu Üniversitesi ve Giresun Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programlarında öğrenim gören öğretmen adaylarına uygulanmıştır. Araştırmanın evren ve örnekleminin genişletilmesi durumunda daha farklı ve genellenebilir sonuçlara ulaşılabileceği değerlendirilmektedir.

- ✓ **Çevre eğitiminin erken yaşta başlatılması:** Araştırma okul öncesi eğitimin ekolojik vatandaşlık düzeyleri üzerindeki olumlu etkisini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çevre eğitimi içeriklerinin erken çocukluk döneminde müfredata dahil edilmesi çocukların çevresel farkındalık ve sorumluluk bilinci kazanmalarına katkı sağlayacaktır.
- ✓ **Hak ve adalet boyutuna yönelik eğitim programlarının geliştirilmesi:** Hak ve adalet boyutunda eğitim ve diğer değişkenlerin sınırlı etkisinin görülmesi bu alanda daha güçlü bir farkındalık yaratılmasına ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bu nedenle çevre eğitimi programlarına sosyal adalet ve çevresel haklar konularında daha fazla vurgu yapılmalı bu içerikler bireylerin toplumsal ve etik sorumluluk algısını güçlendirecek şekilde tasarlanmalıdır.
- ✓ **Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkin Katılımının Teşvik Edilmesi:** Sivil toplum kuruluşlarına üyeliğin ekolojik vatandaşlık düzeylerini artırmadaki olumlu rolü göz önüne alındığında bireylerin bu kuruluşlara katılımını teşvik edecek farkındalık kampanyaları düzenlenmelidir. Ayrıca sivil toplum kuruluşları çevresel etkinlikler yoluyla bireylerin katılımını artıracak projeler geliştirmelidir.
- ✓ **Ekonomik Düzey ve Çevresel Farkındalık İlişkisine Yönelik Politika Geliştirilmesi:** Yüksek gelir düzeyinin ekolojik vatandaşlık üzerindeki olumlu etkisi ekonomik imkanların çevresel farkındalık ve sorumluluk bilinci üzerindeki önemini göstermektedir. Bu nedenle düşük gelir grubundaki bireylere yönelik çevre bilinci programları ve teşvikler oluşturulmalı bu grupların çevresel etkinliklere katılımını destekleyecek ekonomik ve sosyal politikalar geliştirilmelidir.
- ✓ **Bilgi edinme kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve etkililiğinin artırılması:** Hak ve adalet boyutunda bilgi edinme kaynaklarının etkisi göz önüne alındığında çevresel bilgilerin medya, eğitim materyalleri ve toplumsal etkinlikler aracılığıyla daha erişilebilir ve etkili hale getirilmesi önerilmektedir. Özellikle sosyal medya ve dijital platformlar gibi yaygın kullanılan bilgi kaynakları çevresel haklar ve sosyal adalet konularında farkındalık artırıcı içeriklerle zenginleştirilmelidir.

- ✓ **Üniversite düzeyinde çevre eğitimi içeriklerinin güçlendirilmesi:** Üniversite öğrencilerinde ekolojik vatandaşlık düzeyinin sınıf düzeyi ile birlikte artış gösterdiği göz önüne alındığında çevre eğitimi derslerinin içerikleri üniversite düzeyinde daha kapsamlı ve uygulamaya yönelik hale getirilmelidir. Öğrencilerin çevresel farkındalıklarını artıracak uygulamalı projeler, saha çalışmaları ve gönüllülük programları müfredata dahil edilmelidir.
- ✓ **Kırsal ve kentsel bölgelerde çevresel farkındalık programlarının tasarlanması:** Yerleşim yeri büyüklüğünün ekolojik vatandaşlık düzeyleri üzerindeki etkisi göz önüne alındığında kırsal bölgelerde yaşayan bireylere yönelik çevre farkındalığını artırıcı özel programlar geliştirilmelidir. Bu programlar yerel halkın çevresel sorunlara yönelik bilgi düzeyini artırmayı ve sürdürülebilir yaşam pratiklerini teşvik etmeyi hedeflemelidir.
- ✓ **Katılım ve sürdürülebilirlik boyutlarının güçlendirilmesi:** Katılım ve sürdürülebilirlik boyutlarında sınırlı etkilerin tespit edilmesi bu alanlarda daha güçlü müdahalelere ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda bireylerin çevresel etkinliklere aktif katılımını artıracak toplumsal projeler ve sürdürülebilirlik bilincini pekiştirecek uygulamalı eğitim programları hayata geçirilmelidir.
- ✓ **Araştırmaların kapsamının genişletilmesi:** Ekolojik vatandaşlık düzeylerini etkileyen diğer faktörlerin (kültürel değerler, sosyal normlar, politik bağlamlar gibi) incelenmesi ve bu faktörlerin bilgi edinme kaynakları ve eğitim programları ile ilişkilerinin araştırılması önerilmektedir. Bu sayede ekolojik vatandaşlık düzeylerini artırmaya yönelik daha kapsamlı ve etkili stratejiler geliştirilebilir.

Bu öneriler bireylerin çevresel farkındalıklarını artırarak sürdürülebilir bir gelecek oluşturulmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Aynı zamanda, çevre eğitimi ve politika yapıcıların, ekolojik vatandaşlık düzeylerini artırmaya yönelik stratejik yaklaşımlar geliştirmelerine rehberlik edecek bir çerçeve sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aarnio-Linnanvuori, E. (2019). How do teachers perceive environmental responsibility? *Environmental Education Research*, 25(1), (s.46- 61).
- Afacan, Ö., & Güler, M. P. D. (2011, April). Sürdürülebilir çevre eğitimi kapsamında tutum ölçeği geliştirme çalışması. In *2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications* (Vol. 27, No. 29, pp. 904-913).
- Akdeniz, Ş. N., & Durmaz, A. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 14(4), (s.2314-2326).
- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler eğitimi dergisi*, 6(16), (s.9-27).
- Akdağ, H., Oğuz, R., Tatar, O. ve Subaşı, Y. (2014). Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarının güncel olaylar bağlamında öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, (2) (s.49-65).
- Altın, M. (2022). *Okul öncesi öğretmenliği öğrencilerinin çevre eğitimine ilişkin öz-yeterlik ve çevre etiği farkındalık algılarının ekolojik vatandaşlık düzeylerine etkisi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Anantharaman, M. (2014). Networked ecological citizenship, the new middle classes and the provisioning of sustainable waste management in Bangalore, India. *Journal of Cleaner Production*, 63, (s.173-183).
- Asar, İ. (2017). *Lisansüstü öğrencilerinin kişilik yapılarıyla bireysel sosyal sorumluluk bilinçleri arasındaki ilişkiler*. [Yüksek Lisans Tezi]. Karabük Üniversitesi.
- Atasoy, E. & Ertürk, H.(2008). İlköğretim öğrencilerinin çevresel tutum ve çevre bilgisi üzerine bir alan araştırması. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), (s.105-122).

- Aybay, A. (1997). Çevre ve hukuk. R. Keleş (Ed.), *İnsan çevre toplum içinde* (s.309-322). 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- Aybay, R. (2008). *Vatandaşlık hukuku*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, (s.4). İstanbul.
- Aydın, Ö., & Aykaç, N. (2016). Yaratıcı drama yöntemi ile verilen eğitimin okul öncesi öğrencilerinin çevre farkındalığına etkisi. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 11(1), (s.1-16).
- Bal, D. A. (2009). Çevre ile ilgili yeni yaklaşımlar. *Çevre eğitimi* (Ed: Aydoğdu, M., Gezer, K.). Anı Yayıncılık, Ankara.
- Balkaya, F. (2012). Çevreci hareketlerin ekolojik yurttaş oluşturmadaki rolü. *Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu*, 10 Ocak 2012, Kahramanmaraş, (s.148-154).
- Baykal, H., & Baykal, T. (2008). Küreselleşen Dünya'da çevre sorunları/Environmental problems in a globalized World. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9).
- Bayram, F.Ö.(2024).*Sosyal bilgiler dersinde güncel olay öğretiminin ekolojik vatandaşlık düzeyine etkisi* [Yayımlanmış doktora tezi]. Anadolu Üniversitesi. 10 Eylül 2024 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Berkes, F., & Kışlalıoğlu, M. (1993). *Ekoloji ve çevre bilimleri*, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Ankara.
- Bıkmaz, H., & Akben, N. (2007). *İlköğretimde çevre eğitimi, çevre eğitimi*, Türkiye Çevre Vakfı Yayınları, Ankara.
- Biagi, M. and Ferro, M. (2011). *Ecological citizenship and social representation of water: Case study in two argentine cities*. Sage Open, 1(2), (s.1-8).
- Bilgili, M. Y. (2015). Anayasal bir hak olarak çevre hakkı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), (s.563-584).
- Bitner, MJ (2012). *Servicescapes: The impact of physical surroundings on*.

- Bostancı, S.H. ve Yıldırım, S. (2019). Sürdürülebilir toplumlar ve ekolojik vatandaşlık üzerine kavramsal bir inceleme. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ek sayı, (s.203-218).
- Bozkurt, Y. (2012). *Çevre sorunları ve politikaları: Avrupa birliği'ne uyum sürecinde türkiye'de çevre politikalarının dönüşümü*. Ekin Yayıncılık, Bursa.
- Bülbül, Y., & Yılmaz, A. (2019). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre, çevre eğitim ve çevresel vatandaşlık kavramlarına ilişkin görüşleri. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 5(2), (s.165-183).
- Büyüköztürk, Ş. (2012). *Veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Cangızbay, K. (1989). Habeas corpus' tan 'habeas oikos'a veya ekolojizmin zorunlu güzergâhı. *Türkiye günlüğü* (3), (s.39-40).
- Çevre Kanunu* (1983). 22 Eylül 2024 tarihinde www.mevzuat.gov.tr adresinden edinilmiştir.
- Çolakoğlu, E. (2010). Haklar söyleminde çevre eğitiminin yeri ve türkiye'de çevre eğitiminin anayasal dayanakları. *TBB Dergisi*, 88 (s.151-171).
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (4th ed.). Pearson.
- Dean, H. (2001). Green citizenship. *Social Policy & Administration*, 35(5), (s.490-505).
- Dobson, A. (2003). *Citizenship and the environment*. Oxford: Oxford University
- Doğan, İ. (2001). *Modern toplumda vatandaşlık demokrasi ve insan hakları insan haklarının kültürel temelleri*, 2. Baskı Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Dönmez, C. (2003). Sosyal bilimler ve sosyal bilgiler. C. Şahin (Ed.). *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu sosyal bilgiler içinde* (s. 31-41). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

- Durgun, G. (2022). *Sınıf öğretmeni adaylarının çevre etiği yaklaşımları ile ekolojik vatandaşlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Fırat Üniversitesi.
- Ek, H. N., Kılıç, N., Ögdüm, P., Düzgün, G. & Şeker, S. (2009). Adnan menderes üniversitesinin farklı akademik alanlarında öğrenim gören ilk ve son sınıf öğrencilerinin çevre sorunlarına yönelik tutumları ve duyarlılıkları. *Kastamonu Education Journal*, 17(1), (s.125-136).
- Erden, M. (2000). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Alkım Yayınevi.
- Erten, S. (2004): Çevre eğitimi ve çevre bilinci nedir, çevre eğitimi nasıl olmalıdır?, *Çevre ve İnsan Dergisi*, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın Organı. Sayı 65/66. 2006/25 Ankara.
- Faujiah, F. and Marzuki, M. (2021). *Nature-based learning models for ecological citizenship formation in schools*. *Humaniora*, 12(1), (s.69-74).
- Gençtürk, E. ve Sarpkaya, G. (2015). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin yeterlikleri. M. Safran (Ed.). *Sosyal bilgiler öğretimi içinde* (s.49-66). Pegem Akademi, Ankara.
- Görmez, K. (2003), *Çevre sorunları ve türkiye*, Gazi Kitapevi, Ankara.
- Gözler, K. (2012). *Hukukun temel kavramları*, 9. Baskı, Öğrenci Dostu Serisi No: 3, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Green, C., Medina-Jerez, W. and Bryant, C. (2016). Cultivating environmental citizenship in teacher education. *Teaching Education*, 27(2), (s.117-135).
- Gül, S., Aydoğmuş, M., Çobanoğlu, İ. H. ve Türk, H. (2018). Üniversite öğrencilerinin çevre bilinçlerinin incelenmesi: ondokuz mayıs üniversitesi örneği. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(3), (s.13-28).
- Güney, E. (2002). *Genel çevre kirlenmesi*. Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Güney, E., (2003). *Çevre ve insan (toplum doğa ilişkileri)*. Çantay Kitabevi, İstanbul.

- Gürdoğan Bayır, Ö. (2016). Nitelikli toplumları oluşturmada sosyal bilgiler dersinin rolü: sınıf öğretmeni adaylarının görüşleri. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 7(4), (s.493-520).
- Güven, S., Tertemiz, N., & Bulut, P. (2009). Vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimine yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), (s.149-170).
- Hayta, A. (2009). Sürdürülebilir tüketim davranışının kazanılmasında tüketici eğitiminin rolü. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(3), (s.143-151).
- Haeckel, E. (1866). *Generelle morphologie der organismen*, 2 Volumes: i. Allgemeine Anatomie der Organismen; ii: Allgemeine Entwicklungsgeschichte der Organismen. Berlin: Georg Reimer.
- Heater, D. (2007). *Yurttaşlığın kısa tarihi* (Çev. M. Delikara Üst). İmge Kitabevleri Yayınları, Ankara.
- Horton, D. (2006). Demonsrating environmental citizenship: The dominant social paradigm and local environmentalism. A. Dobson and D. Bell (Editörler). *In Environmental citizenship* (pp. 127-150). Cambridge: The MIT.
- Houser, N.O. (2009). Ecological democracy: An environmental approach to citizenship education. *Theory & Research in Social Education*, 37 (2), (s.192-214).
- İlgar, R. (2007). Çevre eğitiminde yaygın eğitimin rolü ve önemi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (23), (s.38-50).
- İçerli, L. (2010). Örgütsel adalet: kuramsal bir yaklaşım. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5(1).
- Jagers, S.C. (2009). In search of the ecological citizen. *Environmental Politics*, 18 (1), (s.18-36).

- Jagers, S.C., & Martinsson, J. (2010). The value of citizenship –ecological citizens and proenvironmental behaviour. *University of Gothenburg*.
- Jagers, S.C. and Matti, S. (2010). Ecological citizens: Identifying values and beliefs that support individual environmental responsibility among Swedes. *Sustainability*. 2, 1055-1079.
- Jagers, S. C., Martinsson, J., & Matti, S. (2014). Ecological citizenship: a driver of pro-environmental behaviour?. *Environmental Politics*, 23(3), (s.434-453).
- Jonusaite, M. (2013). *An explorative study of young people's ecological citizenship in Durban, South Africa*. Doctoral Dissertation. Durban: University of KwazuluNatal, College of Humanities.
- Kaboğlu, İ. (1992). Çevre hakkı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kara, U. (2012). Üçüncü kuşak haklar: dayanışma hakları. Tolga Akkaya (Editör). *Temel insan hakları bilgisi I*. Anadolu Üniversitesi Yayını, (2538), (s.90-105).
- Karabulut, N. (2023). Öğretmenlerin küresel iklim değişikliğine yönelik farkındalıklarının değerlendirilmesi. *Ulusal Eğitim Dergisi*, 3(2),(s. 265-294).
- Karadağ, A. (2009). Kentsel ekoloji: kentsel çevre analizlerinde coğrafi yaklaşım. *Ege coğrafya dergisi*, 18(1-2), (s.31-47).
- Karasar, N. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemi* (33. basım). Nobel Yayıncılık.
- Karataş, A. (2014). Çevre sorunlarına alternatif bir çözüm aracı olarak yükseköğretimde çevre eğitimi. II. *Uluslararası Çevre ve Ahlak Sempozyumu* (ISEM 2014)-Adıyaman.
- Karatekin, K. (2011). Sosyal bilgilerde çevre eğitimi. R. Turan, A.M. Sünbül ve H. Akdağ (Editörler). *Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar II içinde* (s. 270-285). Pegem Akademi, Ankara.
- Karatekin, K. & Uysal, C. (2018). Ecological citizenship scale development study. *International Elektronik Journal of Environmental Education*, 8(2), (s.82-104).

- Karatekin, K., Salman, M. ve Uysal, C. (2019). Öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin karşılaştırılması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(4), (s.1747-1756).
- Karataş, A. (2013). *Çevre bilincinin geliştirilmesinde çevre eğitiminin rolü ve Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi örneği* [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi].
- Kaya Aydın, M. (2022). *Okul öncesi öğretmenlerinin çevre okuryazarlığı ile ekolojik vatandaşlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Bolu İzzet Baysal Üniversitesi.
- Kaya, P. A. (2000). Sosyal adaletin teorik çerçevesi üzerine bir değerlendirme. *Prof. Dr. N. Ekin'e Armağan* (s. 229–244). Ankara: TUIİS yayınları. Yayın, 38.
- Kayasandık, F. (2015). *Ekolojik vatandaşlık kavramının fen eğitiminde bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesi* [Yüksek lisans tezi]. Kastamonu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kaypak, Ş. (2011). Küreselleşme sürecinde sürdürülebilir bir kalkınma için sürdürülebilir bir çevre. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2011(1), (s.19-33).
- Keleş, İ., Metin, H. ve Sancak, Ö.H. (2005). *Çevre kalkınma ve etik*. Ankara: Alter.
- Keleş, R., Ertan, B. (2002). *Çevre hukukuna giriş*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Keleş, R. (2012). *100 soruda çevre*, Yakın Kitabevi, İzmir.
- Kepenekçi, Y. K. (2003). İlköğretimde insan hakları ve sorumluluk eğitimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34(34), (s.280-299).
- Kılıç, S. & Tok, N. (2014). Geleneksel adalet anlayışlarından çevresel adalet anlayışına. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(3), (s.213-228).
- Koca, G. (2021). *Fen bilgisi öğretmen adayları ve ekolojik vatandaşlık: Faaliyetler ve görüşler*. [Yüksek lisans tezi]. Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

- Kükrer, Ö. (2012). Tüketicilerin çevresel sorumluluklarının yeşil reklamlara yönelik tutumlarına etkisi: Eskişehir örneği. *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 26(7), (s.4505-75 4525).
- Latta, A., & Garside, N. (2005). Perspectives on ecological citizenship: an introduction. *Environments a journal of interdisciplinary studies*, 33(3), (s.1-36).
- Li, J. (2009). Fostering citizenship in China's move from elite to mass higher education: An analysis of students' political socialization and civic participation. *International Journal of Educational Development*, 29, (s.382–398).
- MacPherson, S. (2005). Educating ecological citizens of the blue planet. *Canadian Journal of Environmental Education*, 10 (1), (s.141-156).
- Marshall, T. H. (2006). Yurttaşlık ve sosyal sınıf. *Sosyal Politika Yazıları*, 19.
- Martinsson, J. and Lundqvist, L.J. (2010). Ecological citizenship: coming out “clean” without turing “green”? *Environmental Politics*, 19 (4), (s.518-537).
- Mead, E. (2013). Promoting Lasting Ecological Citizenship Among College Students. UK: Lehigh University.
- Melo-Escrihuela, C. (2008). Promoting ecological citizenship: Rights, duties and political agency. *An International Journal for Critical Geographies*, 7 (2), (s.113-134).
- Mengsi, Y. and Zhengke, F. (2018). “Construction of environmental citizenship in hypermedia space”, *2018 international conference on educational research, economics, Management and Social Sciences in* (pp. 1407-1411). Francis Academic Press: UK.
- Metin, Ö. (2021). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık yeterliliklerinin belirlenmesi*. [Doktora tezi]. Giresun Üniversitesi.

- Meydan, A., Doğu, S., & Dinç, M. (2009). Öğretmen adaylarının çevre sorunları konusundaki farkındalık ve duyarlılıkları. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, (s.153-168).
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı* 17 Eylül 2024 tarihinde <https://mufredat.meb.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] (2024). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı* (4, 5, 6 ve 7. sınıflar). MEB Yayınevi.
- Mumcu, A. (2007). İnsan hakları ve kamu özgürlükleri kavramı. A.T. Yürük, K. Selvi (Editör). *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*. Anadolu Üni. Yayını No: 1590, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 842, (s.1- 18).
- Odum, E.P. (1983). Basic ecology. New York: CBS College. Oğuz,D.,Çakıcı, I. & Kavas, S. (2011). Yükseköğretimde öğrencilerin çevre bilinci. *SDÜ Orman Fakültesi Dergisi*, 12, (s.34-39).
- Oğuz, D., Çakıcı, I., & Kavas, S. (2011). Yükseköğretimde öğrencilerin çevre bilinci. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 12(1), (s.34-39).
- Okudan Dernek, K. ve Tırış, G. (2020). Yurttışlığı yeniden düşünmek: ekolojik yurttışlık üzerine bir değerlendirme. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 5 (3), (s.745-772).
- Okyay, Ö., Güneş Demir, Z., Sayın, A. ve Özdemir, K. (2021). Ekolojik okuryazarlık eğitiminin okul öncesi öğretmenlerinin ekolojik farkındalığı ve çevreye yönelik motivasyonlarına etkisi. *Başkent University Journal of Education*, 8(1), (s.129-146).
- Okyay, Ö., Sayın, A., Demir, Z. G., & Özdemir, K. (2022). Ekolojik okuryazarlık eğitiminin okul öncesi çocukların çevreye yönelik farkındalık ve tutumlarına etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 51(236), (s.2851-2870).
- Özdemir Özden, D. (2011). *İlköğretim okullarında çevresel vatandaşlık eğitimi* (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).

- Özen, Y. (2015). *Sorumluluk eğitimi*. Vize Yayıncılık, Ankara.
- Öztekin, Z. (2006). İlk ve ortaöğretimde çevre eğitimi. *II. Çevre Hekimliği Kongre Kitabı içinde* (s. 210-212), Ankara.
- Öztürk, T. ve Zayimoğlu Öztürk, F. (2016). Sosyal bilgiler öğretim programının çevre eğitimi açısından analizi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24 (3), (s.1533-1550).
- Porto, M. (2016). Ecological and intercultural citizenship in the primary english as a foreign language (efl) classroom: An online project in Argentina. *Cambridge Journal of Education*, 46 (4), (s.395-415).
- Sarı, E. (2016). *Ekoloji bilimi: Yeryüzü usta bir el tarafından tüm canlıların üreyip gelişeceği ve yaşayabileceği tasarımıyla donatılmış*. Nokta e-kitap, Antalya.
- Sevim, C. (2023). *Ortaokul öğrencilerinin ekolojik vatandaşlık düzeylerinin incelenmesi* [Doktora tezi]. Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Smith, R.M. (2002). Modern citizenship. In E. F. Isin and B. S. Turner(Eds.), *Handbook of citizenship studies* (pp. 105-115). London:Sage.
- Sobel, D. (2014). *Ekofobiği aşmak: Doğa eğitiminde kalbin yeri* (Çev. İ. U. Kelso). Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul.
- Sönmez, R. V. (2020). Okul yöneticilerinin yeşil örgütsel davranışlarını belirlemeye yönelik bir araştırma. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(4), (s.1107-1119).
- Sözer, E. (1998). Sosyal bilimler kapsamında sosyal bilgilerin yeri ve önemi. G. Can (Editör). *Sosyal bilgiler öğretimi içinde* (s.1-13). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Spannring, R. (2019). Ecological citizenship education and the consumption of animal subjectivity. *Education Sciences*, 9 (1), (s.41).
- Star, C. (2005). *Ecological citizenship – A new landscape for human rights debate? The Sustainable Development Research Network (SSRN)*. Australian Political

Studies Association Conference'da sunulan bildiri. 29 Eylül 2024 tarihinde https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2496219 adresinden edinilmiştir.

Szerszynski, J. (2005). *Environmental citizenship*. A. Dobson ve D. Bell (Eds.), *Local landscapes and global belonging: Toward a situated citizenship of the environment*. (p.75-101). London: The MIT Press

Şahin, Ü. (2012). “Ekolojik düşünce akımları”, *yeşil ve siyaset*, (Edit.: Orçun İmga ve Hakan Olgun), Lotus Yayınevi, Ankara, (s.11-60).

Şama, E. (2003). Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumları. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2).

Şimşekli, Y. (2004). Çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik çevre eğitimi etkinliklerine ilköğretim okullarının duyarlılığı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (1), (s.83-92).

Tırış, G. (2018). *Ekolojinin siyasallaşması ve ekolojik yurttaşlık*. [Yüksek lisans tezi]. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982). *Madde 56*. 29 Eylül 2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip> adresinden edinilmiştir.

Türk Dil Kurumu [TDK] (2024). *Katılım kavramı*. 15 Eylül 2024 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.

Türk Dil Kurumu [TDK] (2024). *Sorumluluk kavramı*. 29 Eylül 2024 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.

Türk Dil Kurumu [TDK] (2024). *Vatandaş kavramı*. 15 Eylül 2024 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.

Türküm, A. S. (1998). *Çağdaş toplumda çevre sorunları ve çevre bilinci*. Çağdaş Yaşam Çağdaş İnsan. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı, Eskişehir, (s.165, 181).

United Nations Environment Program Library and Documentation Centre. (1972). *Stockholm declaration*. 29 Eylül 2024 tarihinde https://www.unep.org/topics/climateaction?gad_source=1&gclid=CjwKCAjw9eO3BhBNEiwAoc0-jWt1fOf2SSN2hddIwFvnQzqfGmHw3-UE69w086k-JVMWqgQDRlpSZRoCjxUQAvD_BwE adresinden edinilmiştir.

Uysal, C. (2018). *Sınıf öğretmeni adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin belirlenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ünal, S. & Dımışkı, E. (1999). Unesco – Unep himayesinde çevre eğitiminin gelişimi ve Türkiye’de orta öğretim çevre eğitimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(17), (s.142-154).

Üstel, F. (2005). *Makul Vatandaşın Peşinde. II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*. İletişim Yayınları, İstanbul.

Vinogradova, N. F. (2004). *Okul öncesi ve ilköğretim çağındaki çocuklara çevre eğitiminin verilmesi*. Bursa: Çevre Eğitimi Ders Notları.

Wolf, J., Brown, K. and Conway, D. (2009). Ecological citizenship and climate change: perceptions and practice. *Environmental politics*, 18 (4), (s.503-521).

Yavuzer, H. (2016). *Çocuk eğitimi el kitabı*. Remzi Kitapevi, İstanbul.

Yetiş, H., & Aktaş, B. (2021). Sağlık bilimleri fakültesinde okuyan öğrencilerin bireysel sosyal sorumluluk düzeyleri ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Hemşirelik Bilimi Dergisi*, 4(2), (s.46-51).

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Ankara: Seckin*.

Yılmaz, M., Karakaya, F., Cimen, O. ve Adıgüzel, M. (2019). Fen bilgisi öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin incelenmesi. *Mediterranean Journal of Educational Research*, 13 (30), (s.98-113).

Yurttaş, A., Erdaş Kartal, E., Çağlar, A. ve Yurttaş, A. (2021). Temel eğitimde görev yapan öğretmenlerin ekolojik vatandaşlık düzeylerinin incelenmesi. *International Social Sciences Studies Journal*, 7(85), (s.2905-2916).

Yüksek Öğretim Kurulu [YÖK], (2023). Öğrenim düzeyleri ve birimlere göre öğrenci sayıları (2023 – 2024), 30 Eylül 2024 tarihinde <https://istatistik.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.

EKLER

- EK-1** : Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Etik Kurul İzni
EK-2 : Üniversite Uygulama İzin Yazısı
EK-3 : Veri Toplama Araçları Kullanım İzni
EK-4 : Kişisel Bilgi Formu
EK-5 : Ekolojik Vatandaşlık Ölçeği

EK-1 : Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Etik Kurul İzni

T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
REKTÖRLÜK

Sosyal Bilimler Fen ve Mühendislik Bilimleri Araştırmaları Etik Kurulu

Sayı : E-50288587-050.06.04-2300008404
Konu : 08.11.2023 Tarihli ve 10/12 Sayılı
Kurul Kararı

16.11.2023

DAĞITIM YERLERİNE

Sosyal Bilimler Fen ve Mühendislik Bilimleri Araştırmaları Etik Kurulumuza sunmuş olduğunuz "*Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerinin Belirlenmesi*" başlıklı çalışmamız 08.11.2023 tarihli ve 10/12 sayılı Etik Kurulumuzca değerlendirilmiş olup etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinize sunulur

Prof. Dr. Eyüp NEFES
Kurul Başkanı

DAĞITIM LİSTESİ

Gereği:

Hülya YOLALAN

Bilgi:

Sayın Prof. Dr. Ünsal BEKDEMİR

EK-2: Üniversite Uygulama İzin Yazısı

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Rektörlük

Sayı : E-49933177-605-2400011316
Konu : Araştırma İzin Talebi (Hülya
YOLALAN)

15.01.2024

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı tezli yüksek lisans öğrenciniz Hülya YOLALAN'ın "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerinin İncelenmesi" konulu tez çalışması kapsamında Üniversitemiz Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalı öğrencilerine anket uygulama talebi Rektörlüğümüzce uygun görülmüştür. Bilgilerini ve gereğini arz ederim.

Prof. Dr. Selim EREN
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Eğitim Fakültesi Dekanlığı

Sayı : E-17273394-663.08-0939038
Konu : Araştırma İzin Talebi (Hülya YOLALAN)

04.12.2023

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi : 27.11.2023 tarihli ve E-81515450-605.01-0936867 sayılı yazı.

Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Hülya YOLALAN'ın "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerinin İncelenmesi" başlıklı çalışmasını Fakültemizde uygulama talebi ilgi yazıda belirtilmektedir. Söz konusu anketin kendi imkanlarıyla yürütmesi koşuluyla Dekanlığımızca uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim

Prof. Dr. Alparslan İNCE
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

Sayı : E-67863648-100-2300011829
Konu : Araştırma İzin Talebi (Hülya
YOLALAN)

27.11.2023

EĞİTİM FAKÜLTESİ DEKANLIĞINA

İlgi : 23.11.2023 tarihli dilekçe.

Sosyal Bilimler Enstitüsünce bildirilen ilgede kayıtlı yazıda, Enstitünün Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Hülya YOLALAN'ın "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Ekolojik Vatandaşlık Düzeylerinin İncelenmesi" başlıklı tez çalışmasına veri toplamak amacıyla Bölümümüz Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalında okumakta olan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarına veri toplama aracını uygulayabilmesi için izin talebi Bölümümüzce uygun görülmektedir.

Gereğini ve bilgilerinizi arz ederim.

Prof. Dr. Ünsal BEKDEMİR
Bölüm Başkanı

EK-3: Veri Toplama Araçları Kullanım İzni**EK 3.1: Ekolojik Vatandaşlık Ölçek İzni****Kadir Karatekin**

Alıcı: ben ▼

Merhaba Hülya Hanım,
Ölçeği tezinde kullanabilirsin.İyi çalışmalar...

Prof. Dr. **Kadir** KARATEKİN
Kastamonu Üniversitesi
Eğitim Fakültesi

Hülya Yolalan

21 Haz 2023 Çar, 12:16 tarihinde şunu yazdı:

Cevdet Uysal

Alıcı: ben ▼

Merhaba hocam,
Ölçeği kullanmanızda bir sakınca yoktur. Ekte sizinle tezimi paylaşıyorum.

Gönderen: Hülya Yolalan**Gönderildi:** 4 Temmuz 2023 Salı 13:19**Kime:****Konu:** Ekolojik Vatandaşlık Ölçeği

EK-4: Kişisel Bilgi Formu**KİŞİSEL BİLGİ FORMU**

Sevgili Gençler,

Bu araştırma sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerini belirlemek amacıyla yapılmaktadır. Anket; kişisel bilgilerin ve ölçek maddelerinin yer aldığı iki bölümden oluşmaktadır. Sizden aşağıda yer alan tüm sorulara içten ve samimi bir şekilde cevap vermeniz beklenmektedir. Vereceğiniz yanıtlar yalnızca bu araştırma kapsamında kullanılacak olup kimlik bilgilerinizi belirtmenize gerek yoktur. Katkılarınız için şimdiden teşekkür ederim.

1. Cinsiyet: () Kadın () Erkek

2. Yaşınız:

- () 17-19 yaş () 20-22 yaş
() 23-25 yaş () 26-28 yaş

3. Öğrenim Gördüğünüz Üniversite:

- () Giresun Üniversitesi
() Ordu Üniversitesi
() Ondokuz Mayıs Üniversitesi

4. Sınıf Düzeyiniz:

- () 1. sınıf () 2. sınıf
() 3. sınıf () 4. sınıf

5. Üniversiteye başlamadan önce yaşadığınız yer:

- () Köy ve kasaba. Nüfus 10.000'den az
() Şehir: Nüfus 10.000-500.000 olanlar
() Büyükşehir: Nüfusu 500.000'den fazla olanlar

6. Ailenizin aylık geliri nedir?

- () Düşük (0-11.500 TL)
() Orta (11-500-34.500 TL)
() Yüksek (35.000 ve üzeri)

7. Babanızın eğitim durumu nedir?

- () Okuryazar değil
() Okuryazar
() İlkokul
() Ortaokul
() Lise
() Üniversite ve üstü

8. Annenizin eğitim durumu nedir?

- () Okuryazar değil
() Okuryazar
() İlkokul
() Ortaokul
() Lise
() Üniversite ve üstü

9. Okul öncesi eğitim aldınız mı?

- () Evet
() Hayır

10. Çevreyle ilgili herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üyeliğiniz bulunuyor mu?

- () Evet
() Hayır

11. Çevre eğitimi dersi aldınız mı?

- () Evet
() Hayır

12. Ülkemizde ve dünyadaki çevre sorunları hakkındaki bilgileri daha çok nereden öğreniyorsunuz?

- () Genel Ağ (İnternet)
() Sosyal Medya
() Televizyon
() Kitaplar ve Gazeteler

LÜTFEN ARKA SAYFAYA GEÇİNİZ

EK-5: Ekolojik Vatandaşlık Ölçeği

ÖLÇEK MADDELERİ	Hemen Hemen Hiç	Nadiren	Bazen	Genellikle	Her Zaman
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1. Kıyafet satın alırken hangi ham maddeden (pamuk, akrelik polyester, yün vb.) üretildiğine dikkat ederim.	()	()	()	()	()
2. Dünyanın neresinde olursa olsun bir gölün kurumasından endişe duyarım.	()	()	()	()	()
3. Karşılaştığım çevre sorunlarını çözmek için dilekçe yazarım.	()	()	()	()	()
4. Ses kirliliğine neden olan kişi ve kuruluşları yetkililere şikâyet ederim.	()	()	()	()	()
5. Sokak hayvanlarının yiyecek ve içecek bulmasına yardım ederim.	()	()	()	()	()
6. Çevreye zarar veren bir termik santrale hangi şehirde olursa olsun karşı çıkarım.	()	()	()	()	()
7. Doğayı yakından tanımak için milli parkları ziyaret ederim.	()	()	()	()	()
8. Çevresel kampanyalara (mavi kapak toplama, imza, fidan bağışı vb.) katılırım.	()	()	()	()	()
9. Satın alacağım ürünlerin GDO'lu olup olmadığına dikkat ederim.	()	()	()	()	()
10. Başka ülkelerde çıkan orman yangınları için de üzülürüm.	()	()	()	()	()
11. Dünyada açlık çeken ülkeler için gıda yardımı yaparım.	()	()	()	()	()
12. Temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşamak için yerel yönetimlerden talepte (yeşil alan, çöp tenekesi, geri dönüşüm kutusu vb.) bulunurum.	()	()	()	()	()
13. Gereksiz bir harcama yaparken yoksul ülkelerin vatandaşlarını düşünürüm.	()	()	()	()	()
14. Merkezi ve yerel yönetimlerin çevre politikalarını araştırırım.	()	()	()	()	()
15. Dünyadaki birçok insanın temiz suya ulaşamadığını bildiğim için aşırı su tüketiminden kaçınırım.	()	()	()	()	()
16. Barınaklarda yaşayan sokak hayvanlarının yaşam koşullarını kontrol etmek için ziyarette bulunurum.	()	()	()	()	()
17. Çevre sorunlarını çözmek için kamuoyu oluşturmaya çalışırım.	()	()	()	()	()
18. Hayvanlara eziyet edenleri ilgili yerlere şikâyet ederim.	()	()	()	()	()
19. Alışveriş yapmadan önce ihtiyaç listesi hazırlarım.	()	()	()	()	()
20. Karşılaştığım çevre sorunları hakkında yerel gazetelere yazı yazarım.	()	()	()	()	()
21. Elektrikli bir ürün satın alırken enerji tüketim miktarını dikkate alırım.	()	()	()	()	()
22. Çevre sorunlarıyla ilgili yasal gösterilere katılırım.	()	()	()	()	()
23. Katkı maddesi içermeyen organik gıdalar tüketirim.	()	()	()	()	()
24. Yaşadığım şehir için yayımlanan hava kirliliği ölçüm sonuçlarını takip ederim.	()	()	()	()	()